

VECTOR EUROPEAN
Revista de cercetări socio-umanistice

Nr. 3 / 2016

ISSN 2345-1106

CHIȘINĂU 2016

Redactor-șef: ȚURCAN (ȘUȘU) Aurelia, Prorector USEM, doctor, Profesor universitar inter., Republica Moldova

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Președinte: SEDLEȚCHI Iurie, Rector USEM, doctor, Profesor universitar, Republica Moldova

Co-Președinte: PERCINSCHI Natalia, Doctor, conferențiar, Republica Moldova

Membrii:

Academician AȘM CIOBANU Mitrofan, Republica Moldova

Academician AȘM MIȘCOI Gheorghe, Republica Moldova

Membru corespondent AȘM ȘLAPAC Mariana, Republica Moldova

Profesor universitar BĂIEȘU Aurel, Doctor habilitat în drept, Republica Moldova

Profesor universitar BURIAN Alexandru - Doctor habilitat în drept , Republica Moldova

Profesor universitar CUȘNIR Valeriu - Doctor habilitat în drept , Republica Moldova

Profesor universitar EGOROV Igor - Doctor habilitat , profesor universitar, Ucraina

Profesor universitar GOHBERG Leonid - Doctor habilitat ,, profesor universitar, Rusia

Profesor universitar MORARU Victor - Doctor habilitat, profesor universitar, Republica Moldova

Profesor universitar JABA Elisaveta- Doctor, profesor universitar, România

Profesor universitar SANDU Steliana - Doctor, profesor universitar, România

Profesor universitar BUDIONO Gatut L - Doctor, profesor universitar, Indonezia

Conferențiar universitar BAHNEANU Vitalina - Doctor, conferențiar universitar, Republica Moldova

Conferențiar universitar KRASOVSCAIA Olga - Doctor, conferențiar, Ucraina

Conferențiar universitar PÎRȚAC Grigore - Doctor în științe politice, Republica Moldova

Conferențiar universitar NASUFI Eldina- Doctor, Albania

Fondator:

Universitatea de Studii Europene din Moldova.

Preluarea textelor editate în revista „Vector European” este posibilă doar cu acordul autorului.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor aparține în exclusivitate autorilor. Formulările și prezentarea materialelor nu reprezintă întotdeauna poziția revistei și nu angajează în nici un fel redacția.

Adresa redacției: Complexul Editorial, USEM.

or. Chișinău, str. Ghenadie Iablocikin 2/1, oficiul 500, Indexul poștal: MD-2069.

tel.: 022- 509 129, fax: 022- 509 122

web: www.usem.md/activitatea stiintifica; e-mail: aurelia-turcan@mail.ru

---

„VECTOR EUROPEAN: Revista de cercetări socio-umanistic” Publicație periodică științifico-teoretică și informațional-practică fondată în 2013 de **Universitatea de Studii Europene din Moldova**. Revista Vector European constituie o publicație științifică din domeniul științelor socio-economice și umanistice. Publicația este recomandată tuturor celor interesați de problemele socio-economice și umanistice actuale, inclusiv: doctoranzilor, studenților PHD la specialitățile sus-numite, specialiștilor din domeniile respective etc.

Toate materialele prezentate sunt recenzate și aprobate spre publicare la ședința Senatului USEM proces verbal nr. 4 din 28 noiembrie 2016.

Redactor literar (l. română): CONSTANTINOVICI Elena, dr. hab., prof.univ.

Redactor literar (l. franceză): BAHNEANU Vitalina, dr., conf.univ.

Redactor literar (l. engleză): RAILEAN Elena, dr.

SUMAR

	pagina
Sumar în română	4
Sumar engleză	5
Sumar în rusă	6

OPINII

STUDII, EVALUĂRI, ANALIZE ALE SOCIETĂȚII CUNOAȘTERII	9
1. ȚURCAN (ȘUȘU) A. Parcuri tehnologice ca instrumente de politică inovatională: experiență internațională, posibile lecții pentru Moldova	9
2. SUDARMAN Enjang, SAWITRI Ni Nyoman, BUDIONO Gatut L. Dezvoltarea învățământului în Indonezia: un efort de a sistemelor de inovare și consolidarea și competitivitatea internațională	14
3. MAIER L. Modele de creare a întreprinderilor de tipul spin-off în susținerea transferului tehnologic și valorificării cunoștințelor	20

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE

4. ȚURCAN (ȘUȘU) A., BUJOR T. Politici inovatoare pentru dezvoltarea durabilă a agriculturii	29
5. RIYADI Slamet, SEKOLAH Tinggi. Bogor Indonesia Eradicarea guvernamentală a corupției: conducere, control, profesionalism, resurse financiare, etică și decență, practicile de participare ale societății	37
6. SCERBATIUC V. Raportare financiară a informațiilor managementul	44
7. CIOBANU M. Abordarea conceptelor și mecanismelor de reglementare a profesiilor liberale în Canada	54
8. GANCIUCOV V., GUTIUM T., CEBAN A. Comerțul extern al Republicii Moldova în contextul instabilității politice și economice	63
9. SCERBATIUC V. Cheltuieli as importante obiecte contabile	72
10. GUSHILO S., GRIBINCEA A. World electronics: specialization and cooperation lumea electronicii: cooperare și specializare	82

PERFORMANȚĂ PRIN CERCETARE ÎN ȘTIINȚE JURIDICE ȘI ADMINISTRATIVE ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII ÎN SPAȚIUL EUROPEAN

11. FRUNZA I., SOSNA B. Despre dreptul de suprafață la etapa contemporană	90
---	----

ȘTIINTELE SOCIAL - UMANISTE IN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

12. CHEIANU S., MUSTEAȚĂ I. Securitatea psihologică și modele de intervenție asupra traumei	100
MADAN V. Reportaj cu PERCINSCHI N.	116

<i>Cerințe de prezentare a articolelor științifice</i>	121
--	-----

CONTENTS		Page
Contents in Romanian		4
Contents in English		5
Contents in Russian		6
OPINIONS		8
STUDIES, EVALUATIONS, ANALYSIS OF THE KNOWLEDGE SOCIETY		9
1. TURCAN (SUSU) A. Technoparks as instruments of innovation policy: international experience possible lessons for Moldova		9
2. SUDARMAN Enjang, SAWITRI Ni Nyoman, BUDIONO Gatut L. Development of education in Indonesia: an effort to strengthening innovation systems and international competitiveness		14
3. MAIER L. Models for creating spin-off enterprises to support of technology transfer and knowledge commercialization		20
ECONOMIC STUDIES AND RESEARCH		29
4. ȚURCAN (ȘUȘU) A., BUJOR T. Innovative policies for sustainable agriculture		29
5. RIYADI Slamet, SEKOLAH Tinggi. Bogor Indonesia Government corruption eradication: a leadership, control, professionalism, financial resources, ethics and decency, society's participation practices		37
6. SCERBATIUC V. Financial reporting of the information management		44
7. CIOBANU M. Overview of concepts and regulatory mechanisms of liberal professions in Canada		54
8. GANCIUCOV V., GUTIU T., CEBAN A. Moldova's foreign trade in the context of political and economic instability		63
9. SCERBATIUC V. Costs as significant accounting objects		72
10. GUSHILO S., GRIBINCEA A. World electronics: specialization and cooperation		82
PERFORMANCE THROUGH RESEARCH IN THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL SCIENCES INTO THE EUROPEAN INTEGRATION		90
11. FRUNZA I., SOSNA B. About superficialities in the modern		90
SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION		100
12. CHEIANU S. Security and psychological trauma intervention models		100
MADAN V. Reportaj with PERCINSCHI N.		116
<i>Requirements for the presentation of scientific articles</i>		121

СОДЕРЖАНИЕ

	Страница
Содержание на румынском	4
Содержание на английском языке	5
Содержание на русском языке	6
МНЕНИЯ	
8	
ИССЛЕДОВАНИЯ, ОЦЕНКА И АНАЛИЗ ОБЩЕСТВА ОСНОВАННОГО НА ЗНАНИЯХ	
9	
1. ЦУРКАН (ШУШУ) А. Технопарки как инструменты инновационной политики: международный опыт, возможные уроки для Молдовы	9
2. СУДАРМАН Эньянг, САВИТРИНИ Ни Нуоман, БУДИОНО Гатут Л. Развитие образования в Индонезии: усилия к укреплению инновационных систем и международной конкурентоспособности	14
3. МАЙЕР Л. Модели создания спин-оф предприятий в поддержке трансфера технологий и коммерциализации знаний	20
29	
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ	
4. ЦУРКАН (ШУШУ) А., БУЖОР Т. Инновационная политика для устойчивого развития сельского хозяйства	29
5. РИЯДИ Сламет, ШЕКОЛТАН Т. Богор Индонезия Государственное искоренение коррупции: управление, контроль, профессионализм, финансовые ресурсы, этика и практика порядочности участия в жизни общества	37
6. ЩЕРБАТЮК В. Финансовая отчетность в информационном обеспечении управления	44
7. ЧОБАНУ М. Обзор концептов и механизмов регулирования либеральных профессий в Канаде	54
8. ГАНЧЮКОВ В., ГУТЮМ Т., ЧЕБАН А. Внешняя торговля Республики Молдова в контексте политической и экономической нестабильности	63
9. ЩЕРБАТЮК В. Расходы как важные объекты бухгалтерского учета	72
10. ГУШИЛО С., ГРИБИНЧА А. Мир электроники: специализация и кооперация	82
КАЧЕСТВЕННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В АДМИНИСТРАТИВНЫХ И ЮРИДИЧЕСКИХ НАУКАХ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ	
90	
11. ФРУНЗЕ Ю., СОСНА Б. О праве суперфиций на современном этапе	90
ОБЩЕСТВЕННО-ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ - В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ	
100	
12. КЕЯНУ С. Безопасность и психологические модели вмешательства в травмических ситуациях	100
МАДАН В. Репортаж с Перчинской Н.	116
121	
<i>Требования к презентации научных статей</i>	

**REVISTA ȘTIINȚIFICĂ AL UNIVERSITĂȚII DE STUDII EUROPENE DIN MOLDOVA
«VECTOR EUROPEAN»**

Revista științifică al Universității de Studii Europene din Moldova “Vector European” a fost lansată în anul 2014 ca proiecție a unui forum științific ce promovează valorificarea diferitelor opinii, Uneori diametral opuse, cu privire la starea actuală a societății. Spectrul problemelor examinate este extrem de larg. O atenție sporită este acordată elucidării problemelor teoretico-practice din domeniul științelor social-economice și umaniste prin prisma vectorului European al aspirațiilor cetățenilor în contextul integrării în spațiul European al cercetării.

Revista conține articole ale specialiștilor de vază atât din Republică, cât și de peste hotare, doctori habilitați și doctori – adepți ai diferitelor viziuni, care se expun activ pe marginea proceselor ce au loc în viața politică, economică și socială a țării. De asemenea, Revista este un bun prilej pentru doctoranzii care abia acumulează experiență în domeniul cercetărilor științifice, dar care doresc să se afirme. Prin intermediul “Vectorului European” aceștia își pot face publice opiniile cu privire la diferite probleme actuale din domeniul economic, relațiilor internaționale contemporane, dreptului, psihologiei și psihopedagogiei, lingvisticii și comunicării, diversificând astfel spectrul problemelor abordate.

**SCIENTIFIC JOURNAL OF EUROPEAN UNIVERSITY OF MOLDOVA
«EUROPEAN VECTOR»**

Scientific Journal of European University of Moldova "European vector" was launched in 2014 as a projection of a scientific forum that promotes the value of different opinions, sometimes diametrically opposed on the current state of society. The spectrum is extremely broad issues discussed. Special attention is given to elucidate the theoretical and practical problems of socio-economic sciences and humanities through the European vector aspirations in the European Research Area for citizens.

The scientific journal contains articles by prominent PhD specialists from Moldova as from abroad, followers of different visions that are exposed active on the processes taking place in the political, economic and social development of the country.

Also, the journal is a good opportunity for graduate and doctoral students wishing to gain experience in research and express their views on relevant issues. Through the journal "European vector" they can express their views on various current issues in the economic sphere, modern international relations, law, psychology and pedagogy, linguistics and communication, diversifying the range of problems addressed.

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ ЕВРОПЕЙСКОГО УНИВЕРСИТЕТА МОЛДОВЫ
«ЕВРОПЕЙСКИЙ ВЕКТОР»**

Научный журнал Европейского Университета Молдовы "Европейский вектор" был запущен в 2014 году как проекция научного форума, который способствует обсуждению различных мнений, иногда диаметрально противоположных, о текущем состоянии общества в рамках устремления граждан к Европейскому вектору развития страны.

Спектр обсуждаемых тематик чрезвычайно широк. Отражая сложную научно – аналитическую тематику, публикация отображает изменения в обществе. Особое внимание уделяется определению теоретико-практических проблем социально-экономических и гуманитарных наук через вектор Европейской интеграции исследовательского пространства.

Журнал содержит статьи видных национальных и зарубежных специалистов, докторов и кандидатов наук - последователей различных мнений. Они активно изъясняются по поводу процессов происходящих в политической, экономической и социальной жизни страны. Кроме того, журнал является хорошей возможностью для аспирантов и докторантов желающих накопить опыт научных исследований и высказать свою точку зрения по интересующим их проблемам. Через журнал «Европейский вектора» они могут высказать свои мнения по различным текущим вопросам в экономической сфере, современных международных отношениях, праве, психологии и педагогики, лингвистики и коммуникации, диверсифицируя, таким образом, круг отражаемых проблем.

OPINII

MOLDOVA NU PLANIFICĂ SĂ MAJOREZE VÂRSTA DE PENSIONARE PENTRU FEMEI ȘI BĂRBAȚI (Publicat în 27.02.2015)

Moldova nu planifică să majoreze vârsta de pensionare pentru femei și bărbați, argumentând prin mica speranță de viață comparativ cu țările europene.

Surse din cadrul Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei au relatat că calculele specialiștilor arată că la majorarea vârste de pensionare această măsură ar economisi în bugetul asigurărilor sociale circa 45 mil. de lei.

"Nu pare atât de considerabil în condițiile în care deficitul acestui buget atinge 1,2 mlrd. lei", a spus interlocutorul agenției. Sursa a accentuat atenția pe faptul că în Moldova indicele mediu a speranței la viață este cu circa șapte ani mai mic decât indicele similar din statele europene.

Ministerul a pregătit un proiect de lege, care actualizează detaliat toate veniturile omului, din care apoi este calculată pensia sa. Acest act normativ, de exemplu, va lua în considerare indexarea acestor venituri, inclusiv majorarea salariilor.

Noutate a anului 2015, pregătită de specialiștii Ministerului, va deveni procedura simplificată de obținere a adaosurilor la pensii care nu depășesc 1,5 mii lei. Este vorba ca adaosurile la pensii, de 100, 120 și 180 de lei, pensionarii să le primească la oficiul poștal o dată cu pensia. În Moldova femeile se pensionează la vârsta de 57 de ani, iar bărbații - la 62.

În 2014 mărirea pensiei medii în RM era de 1117 lei (\$60). *Pensia minimă constituia – 798 lei (\$43), iar cea maximă – 32 mii de lei (\$1705).* [<http://tv7.md/ro/social/moldova-nu-planifica-sa-majoreze-varsta-de-pensionare-pentru-femei-si-barbati/>]

În 2015, Banca Mondială (BM), la rugămintea Guvernului Moldovei, a efectuat o analiză a sistemului de pensionare din Moldova. Autorii cercetării au recomandat autorităților să crească vârsta de pensionare și să o egaleze pentru bărbați și femei. [<http://sputnik.md/moldova/20160211/4620712.html>]

PREMIERUL A SOLICITAT URGENTAREA REFORMĂRII SISTEMULUI DE PENSII

(Publicat în 22 Noiembrie 2016)

Prim-ministrul Pavel Filip a convocat în ședință membrii Grupului de lucru privind *reforma sistemului de pensii din Republica Moldova, pentru a examina stadiul actual al implementării conceptului de reformă în domeniu și acțiunile imediate care se impun...*

Prim-ministrul Pavel Filip a solicitat Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei să *urgenteze avizarea și aprobarea proiectului de lege privind reformarea sistemului de pensii și să asigure, în termeni proximi, publicarea documentului pentru consultări publice.* [http://www.publika.md/veste-buna-pentru-pensionari-premierul-a-solicitat-urgentarea-reformarii-sistemului-de-pensii_2820001.html]

APROBAT DE GUVERN: crește vârsta de pensionare în Moldova: pentru femei până la 62 de ani, pentru bărbați – 65 de ani; majorarea va fi graduală, cu șase luni anual începând din 2017 (Publicat în 05.12.2016)

Vârsta de pensionare va fi majorată în Republica Moldova până la 62 de ani pentru femei și până la 65 de ani pentru bărbați. Creșterea va fi graduală, cu șase luni anual începând de la 1 ianuarie 2017, timp de zece ani.

Un proiect de lege în acest sens, promovat de autorități ca fiind o „reformă a sistemului de pensii”, a fost aprobat de Guvern.

Și asta în pofida criticilor din partea mai multor experți economici care spun că o bună parte din populația Republicii Moldova nu va reuși să ajungă la vârsta de pensionare din cauza speranței de viață tot mai mici. În prezent, vârsta de pensionare pentru bărbați constituie 62 de ani, iar pentru femei – 57 de ani.

„Sunt multe speculații în societate. Va trebui să continuăm comunicarea pe acest subiect și mă adresez în acest sens Ministerului Muncii și Casei Naționale pentru Asigurări Sociale. Înțeleg bine de ce sunt aceste speculații. Toți s-au pornit împotriva. Este prima reformă din marea agendă propusă să o facem până în 2018”, a comentat premierul Pavel Filip.

Autoritățile își justifică această măsură prin faptul că rata îmbătrânirii demografice a crescut de la 13,6 la sută în 2005, până la 16,2 la sută. Totodată, potrivit previziunilor, până în 2035, ponderea moldovenilor cu vârsta mai mare de 60 de ani va constitui 25 la sută din populație.

De asemenea, se propune majorarea stagiului necesar de cotizare - pentru femei de la 30 de ani până la 33 de ani, iar pentru bărbați de la 33 de ani până la 36 de ani.

Totodată, persoanele care au contribuit în sistemul de pensionare și au stagiul necesar pot solicita stabilirea pensiei anticipate pentru limita de vârstă cu cel mult trei ani înaintea împlinirii vârstei standard de pensionare.

Proiectul de lege urmează să fie discutat și votat de Parlament.

[<http://www.jurnal.md/ro/economic/2016/12/5/aprobat-de-guvern-creste-varsta-de-pensionare-in-moldova-pentru-femei-pana-la-62-de-ani-pentru-barbati-65-de-ani-majorarea-va-fi-graduala-cu-sase-luni-anual-incepand-din-2017/>]

STUDII, EVALUĂRI, ANALIZE ALE SOCIETĂȚII CUNOAȘTERII

ТЕХНОПАРКИ КАК ИНСТРУМЕНТЫ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ, ВОЗМОЖНЫЕ УРОКИ ДЛЯ МОЛДОВЫ

Аурелия ЦУРКАН (ШУШУ),
доктор экономических наук, и.о.
профессора Европейский Университет
Молдовы
aurelia-turcan@mail.ru

Аннотация: С началом нового столетия в развитых странах мира все более явно утверждается экономика знаний. Экономика, основанная на знаниях, меняет законы хозяйственного развития. Появляются новые формы инновационного предпринимательства. Самой эффективной формой становятся технопарки и технополисы. Но, развитие этих форм в разных странах, имеют существенные различия. Вот почему изучение международного опыта так важно.

Ключевые слова: экономика знаний, инновационное предпринимательство, технопарки, технополисы

Rezumat: De la începutul noului secol în lumea dezvoltată tot mai ferm se instalează economia cunoașterii. Economia bazată pe cunoaștere schimbă legile dezvoltării economice. Apar noi forme de antreprenariat inovational. Forma cea mai eficientă devin parcurile tehnologice și technopolis. Dar, dezvoltarea acestor forme în diferite țări manifestă diferențe semnificative. Acesta este motivul pentru un studiu al experienței internaționale.

Cuvinte-cheie: economia bazată pe cunoaștere, spirit antreprenorial de inovare, parcuri tehnologice, technopolis.

Abstract: Since the beginning of the new century in the developed world more firmly installs the knowledge economy. Knowledge economy changes the laws of the economic development. New forms of entrepreneurial innovation appear. The best efficient technology becomes parks and technopolis. But this development shows significant differences across countries. This is a reason for an international experience.

Keywords: knowledge economy, entrepreneurship, innovation, technological parks, Technopolis.

JEL Classification: O1, O3

Введение:

С началом нового столетия в развитых странах мира все более явно утверждается экономика знаний (the knowledge-based economy), основанная на новейших достижениях в сфере информационных и коммуникационных технологий. Экономика, основанная на знаниях, кардинально меняет законы хозяйственного развития. Отдельные страны и регионы, до недавних пор находившиеся на стадии преимущественно аграрного развития, могут буквально прыгнуть в экономику знаний, минуя стадию традиционной индустриализации. Яркой иллюстрацией является индийская Силиконовая долина в Бангалоре.[4]

Основная часть:

Впервые технопарки появились за рубежом. Так, первый технопарк был создан в 1950-е гг. в Стэнфордском университете (США) получивший название «Силиконовая долина». В настоящее время это крупнейший технополис, насчитывающий около 8000 инновационных фирм. «Силиконовая долина» стала символом мирового научно-технического прогресса, одной из мировых столиц микроэлектроники, цитаделью компьютерной революции, прикладных исследований и колоссальных источников прибыли. Здесь удалось создать симбиоз университетской науки (элитарного Стэнфордского университета) и фирм,

---

производящих электронную и авиакосмическую продукцию. Силиконовая (или Кремниевая) долина - родина всемирно известных компаний Intel, AMD, Oracle, Apple, Cisco, Yahoo!, eBay.[9]

Вообще, и бизнес-ангелов миру подарила Кремниевая долина. Случилось это тогда, когда инженер Юджин Кляйнер покинул компанию Shockley Semiconductor. Он решил организовать свое предприятие, которое должно было заниматься производством кремниевых микросхем. Увы, на Уолл-Стрит никто не заинтересовался идеей Кляйнера. Банки то же промолчали. К счастью, уже когда инженер подумывал о возвращении на свою постоянную работу, на сцену вышел Артур Крок. На то время Крок работал в одной инвестиционной компании. У него были связи, которые помогли ему найти для Кляйнера частного инвестора. Так была основана компания Fairchild Semiconductor, получившая от бизнес-ангела 1,5 миллиона долларов инвестиций. Нет ничего удивительного в том, что именно в Кремниевой (Силиконовой) долине зародилось такое понятие, как бизнес-ангел. В конце концов, технологическая отрасль всегда была самым активным полем деятельности для бизнес-ангелов.[10]

Комплекс отношений между военными, промышленными и образовательными институтами времен «холодной войны», в частности, между Стэнфордским университетом и разведывательным ведомством, породили тот взрыв инноваций, тот невиданный поток денег в то время, когда еще не существовало самого понятия венчурного капитала, ту предпринимательскую культуру, которая сегодня считается само собой разумеющейся в Силиконовой долине. Эти факты никогда широко не обсуждались и не освещались.

В настоящее время Кремниевая долина - лидер национального экспорта, на нее приходится 40% экспортной торговли Калифорнии.

Технологии и продукция Силиконовой долины в короткий срок изменили мир, а сама она стала нарицательным понятием и образцом для подражания во многих странах.

Во всем мире технорегионы стараются повторить успех долины, вплоть до подражания в названиях: Кремниевые холмы в Остине - Техас, Кремниевый доминион в Вирджинии, Кремниевое плато в Бангалоре - Индия, Кремниевый остров в Тайване.

Результаты следующие.

В **Японии** в 1970-х годах на острове Кюсю многие фирмы одна за другой начали строить предприятия по производству кремниевых полупроводниковых приборов. Основной отраслью производства на Кюсю является электроника, развитие полупроводниковой технологии на Кюсю было настолько стремительным, что остров получил название «Кремниевый остров».

Дания вместе с южной **Швецией** (регион Скандинавия) образовала новое, неофициальное государство, которое нарекли Медиконовой долиной. Вначале возник научный парк IDEON, который располагается в шведском городе Лунд и теперь является составной частью Медиконовой долины. Сегодня это самый мощный в Европе кластер, где сосредоточены научные лаборатории, коммерческие структуры, промышленные предприятия, имеющие отношение к биомедицинским технологиям. Всего же в долине сегодня - 7 научных парков, куда в общей сложности входят около 300 различных компаний, 14 университетов, 26 клиник. Здесь проживает 3,2 млн. человек, из которых 41 тыс. человек работают в сфере наук о жизни, 5 тыс. профессиональных ученых, 150 тыс. студентов [3].

Индустрия высоких технологий **Израиля** начала формироваться спустя 12 лет после основания государства и через 8 лет после отмены карточной системы, при которой постное масло мерялось мензурками. В 60-е годы были основаны такие компании, как ECI telecom (1961), затем Tadiran и Elron Electronics Industries (1962). Однако численность успешных

международных фирм росла медленно, по одной – две в год. Так было до 1967 года, когда Франция ввела эмбарго на поставки вооружений, что вынудило Израиль развивать собственную военную промышленность, фокусируясь на технологическом преимуществе перед своим недружелюбным окружением. Постепенно кое-кто из военных производителей стал искать своим технологиям гражданское применение. В 70-е годы стартовало много коммерческих инноваций, большая часть которых была основана на военных разработках, сделанных выпускниками MMRM, – компьютерного корпуса армии Израиля. В течение всего этого периода высокотехнологичные компании боролись за коммерциализацию своих продуктов, которая редко бывала успешной.

Только в 90-е годы начался реальный взлет высоких технологий и рост инвестиционной привлекательности Израиля. Этому способствовали, как заключенные мирные соглашения, так и значительный приток высококвалифицированных иммигрантов из СССР.

История нынешнего расцвета венчурного капитала в Израиле берет свое начало в 1993 году, когда правительство представило программу «Йозма» («Инициатива»), которая стала катализатором развития рынка венчурного капитала в стране. Программа предложила очень привлекательные налоговые льготы для иностранного капитала, вкладываемого в израильские предприятия, кроме того, вложенные средства удваивались за счет созданного государственного фонда. В результате за 2006 год в стране было создано 3000 стартапов, больше смогли себе позволить только США.

Город Бангалор, столица южноиндийского штата Карнатака и его окрестности являются **индийской** «Силоконовой долиной». Несколько по-иному развивалась силиконовая долина Индии, мысль, о создании которой была впервые высказана в начале 70-х годов прошлого столетия. Идея была встречена с большим скептицизмом: экономика страны находилась под жестким государственным контролем, существовало значительное число заградительных таможенных пошлин (которые, как предполагалось, должны были стимулировать внутреннее высокотехнологическое производство), был существенно ограничен оборот иностранного капитала, уровень коррупции был высок, а уровень жизни – очень низок. Однако премьер-министр штата Карнатака решил поддержать идею и в 1976 году была создана Корпорация штата по развитию электроники (KEONICS). В 1978 году она основала Электроникс Сити на территории двух деревень общей площадью 1,34 кв.км. в окрестностях Бангалора. Все складывалось непросто: арендаторы постоянно жаловались на состояние дорог, энерго- и водоснабжение [7].

Всего десять лет понадобилось Индии, чтобы из компьютерного захолустья планеты превратиться в ведущего мирового экспортера ИТ-продукции. И сейчас парк высоких технологий в окрестностях города Бангалора прочно удерживает за собой *второе место* в мире после калифорнийской Силиконовой долины. Залогом успеха Бангалора стало основание высокоразвитой сети исследовательских и образовательных институтов, объединяющая 55 университетов и колледжей, а также и промышленной инфраструктуры. В настоящее время в Бангалор сформировался крупнейший в стране технопарк.

Здесь сосредоточено большое количество высокотехнологичных производств и работают ведущие ИТ-компании страны и мира. С начала 2001 года в Бангалоре открыли свои представительства 230 международных корпораций. Здесь расположены научные центры Sun Microsystems, Intel, Cisco, исследовательский центр компании Google и Microsoft.[3]

Каждую неделю открываются 2-3 ИТ компании. Сегодня Бангалор — столица не только ИТ-отрасли, но и аэроавиатики, биотехнологий, космических исследований и др. Не имея существенных средств для развития собственных высокотехнологичных производств и

доступа к венчурному финансированию, индийские бизнесмены заняли нишу обслуживания бизнес-процессов и производств крупных транснациональных компаний. Обретение городом статуса центра научно-технических исследований сделало его также и важнейшим политическим центром, куда съезжаются высокопоставленные лица зарубежных государств.

«Кремниевая долина **Китая**» - Чжунгуаньцунь привлекает к себе все больше молодых специалистов, получивших высшее образование за границей.

23 октября 1980 года исследователь Академии наук Китая Чэнь Чуньсянь первым открыл на улице Чжунгуаньцунь, где расположены Академия наук Китая, Пекинский университет, Политехнический институт «Цинхуа» и другие знаменитые вузы, частный пункт развития техники при Пекинском обществе плазмы. К концу 1986 года в Чжунгуаньцуне были открыты около 100 компаний освоения, постепенно сложилась «электронная улица», где частные компании осваивают электронную технику и занимаются маркетингом.

Предприятия района Чжунгуаньцунь добились блестящих успехов. Ныне здесь более 8 тыс. предприятий, среди которых более 50% составляют электронные предприятия [3]. В Чжунгуаньцуне имеются такие крупные компании, как «Фондэр», «Легенд», 23 транснациональные корпорации открыли здесь свои филиалы освоения. 4 из 10 мировых компаний программного обеспечения создали в Чжунгуаньцуне свои центры исследования и освоения; 43 из 500 наиболее крупных мировых предприятий имеют здесь свои филиалы.

Чжунгуаньцунь знаменит не только тем, что здесь создаются материальные богатства, но важнее то, что существование «силиконовой долины» позволило Китаю ухватиться за шансы революции в новой технике. Местные компании «Фондэр» и «Легенд» неизменно стоят в первых рядах развития компьютерной техники, неуклонно обновляют ее, эффективно соединяют достижения науки и технику с практикой производства.[8]

Российская силиконовая долина, как и всякая кажущаяся несбыточной мечта о переустройстве, о создании иного пространства, может остаться утопией. Ученые «поколения СССР» крайне скептически оценивают правительственные инициативы в области инноваций, они категорично настаивают на том, что источником инноваций могут быть только научные круги, которым хронически не додают денег. Между тем, инновация, рассматриваемая как смена технологических парадигм, – функция предпринимательского сословия. Предприниматели в нашей стране тоже не готовы заниматься инновационным процессом, ибо привилегированная их часть живет за счет ренты, а остальная - в непрерывной борьбе за выживание. Власть понимает, каковы настроения в обществе, но не хочет принимать всерьез их причину – крайнюю коррумпированность собственных институтов.

Вот такой сложный набор деталей мы имеем для того, чтобы построить наше светлое будущее. И придется крепко поломать голову над тем, как соединить то, что не желает соединяться, а еще над тем, где взять волю изменить то, что не желает изменяться само по себе.[7]

Российский инновационный центр «Сколково» — созданный близ Москвы ультрасовременный научно-технологический комплекс по разработке и коммерциализации новых технологий. Отличие проекта Сколково в том, что одновременно со строительством и созданием инфраструктуры города будет формироваться и переноситься туда особая среда, состоящая из сообществ ученых. А введение особого правового режима в Сколково понадобился потому, что российское законодательство не предназначено для развития инноваций. Однако данный опыт оказался не настолько успешным как ожидалось. Множество проблем (в том числе коррупционные скандалы), появившиеся в период создания данного инновационного центра, в состоянии погубить российскую модель.

Выводы:

Изучение опыта стран Восточной Европы менее интересно, так как некоторые ведущие западные эксперты считают, что время для анализа научно-технических систем в странах Восточной Европы практически закончилось. В этих странах проведены реформы, направленные на интеграцию в единую европейскую инновационную систему. В большинстве из них имеются только ориентированные на производство инновационные компании и «научные динозавры»¹. Последние отчаянно сопротивляются всяким новшествам и не готовы работать в рыночных условиях. Поэтому они должны быть ликвидированы [1].

Однако, по мнению автора, любая ликвидация неэффективна, гораздо эффективнее было бы использовать уже накопленный опыт и переориентировать нерационально используемый потенциал в интересах национального развития.

Другие, упомянутые и не упомянутые выше «силиконовые местности», имеют свои особенности, но все они были инициированы «вдохновенными провидцами» и получили мощное развитие, только будучи поддержанными экономическими, политическими и военно-техническими амбициями правительств своих стран, как их прародительница Силиконовая долина Калифорнии.

Завершая данный краткий обзор о международном опыте создания технопарков в различных странах мира нельзя не обратить внимания на несколько важных моментов. Очевидно, что Молдове не удастся полностью повторить уже пройденный путь этих стран, хотя и в новых условиях по двум основным причинам.

Во-первых, стартовые условия в большинстве стран позволяли им конкурировать в производстве простейшей продукции за счет дешевизны производства, однако сейчас эти сегменты рынка заняты и соревнование с помощью ценовых факторов производства бесперспективно.

Во-вторых, для Молдовы невозможно слепое повторение пути развития технопарков, так как в нашей стране, как и на «всем пост-советском пространстве до последнего времени наблюдались устойчивые процессы деиндустриализации и «примитивизации» производства, что не было характерно в последние годы для стран Западного полушария. Если рассматривать развитие научного потенциала, то, если в странах, образовавшихся на бывшей территории СССР происходила интенсивная деградация научной системы, то во всех развитых странах, а также в развивающихся странах, особенно в некоторых регионах, отмечалось ее постепенное развитие».[6]

В третьих ориентированность Молдовы на те отрасли экономики, которые не относятся к высокотехнологичным отраслям. При этом известно, что особенностью развития наиболее успешных в экономическом отношении стран стало постоянное стремление пробиться в высокотехнологичные сектора экономики, обеспечивающие высокий уровень добавленной стоимости в производстве.

Вот почему если Молдова попытается проводить аналогичную политику, исходя из специфики её ещё не полностью разрушенного научно-технического потенциала, то у нее есть шанс не только выйти из кризиса, но и достойно развиваться в контексте европейской интеграции.

---

¹ Это замечание относится в первую очередь к Польше, Румынии и Чехии, где еще сохраняются государственные отраслевые НИИ.

Библиографические сноски:

1. Hirschhausen Ch. von. The Globalisation of Industry and Innovation in Eastern Europe: Main findings of sectoral studies and perspectives for innovation policies in Eastern Europe and the West / Paper presented at the TSER project final conference 'Restructuring and reintegration of S&T systems in countries of central and eastern Europe: Restructuring patterns and policy experiences'. - Hove, UK, 12-13 March 1999. - 22p.
2. Șușu-Țurcan Aurelia. Managementul activității inovatoare : (concept, probleme, evaluări) – Chișinău : Centrul editorial USEM, 2014 ISBN 978-9975-3023-4-0. – 348 p.
3. Билевская Элина. «Иновации особого режима» http://www.ng.ru/politics/2010-04-27/1_innovation.html
4. Дука Георге. Четыре пилонa экономики знаний. "Экономическое обозрение", 04.09.2009, № 32
5. Шушу-Цуркан А. Роль иноваций в построении «экономики, основанной на знаниях». *Revista „Intellectus”* 1/2011, p.56-63.
6. Егоров И. Ю. Наука и иновации в процессах социально-экономического развития : Моногр.- К., 2006/ Егоров И.Ю. Развитие науки в США в 1990-х роках: тенденції, досягнення, проблеми. – Київ: ЦНДПН НАНУ, 2001. - 98с
7. Калитина В. Силиконовая головоломка http://existenzia.ru/xray/silicon_valley
8. Силиконовые (кремниевые) долины в странах мира. <http://ria.ru/economy/20100322/215804007.html>
9. www.dergachiov.ru
10. <http://shkolazhizni.ru>

Recomandat spre publicare: 28.10.2016.

**DEVELOPMENT OF EDUCATION IN INDONESIA: AN EFFORT TO
STRENGTHENING INNOVATION SYSTEMS AND INTERNATIONAL
COMPETITIVENESS**

Enjang SUDARMAN, M.Si, Dr

SekolahTinggiManajemen IMMI, Jakarta, Indonesia

Ni Nyoman SAWITRI, Dr

Universitas Trilogi, Jakarta, Indonesia

Gatut L. BUDIONO, Prof, PhD,

Universitas Pancasila, Jakarta, Indonesia

gatutelbudiono@yahoo.com

Abstract: *Research on the development of education in Indonesia has been done by strengthening the system of innovation and international competitiveness using literature methods. Aims of the study were 1) to determine the policy of education development in Indonesia, 2) to assess innovation in science and technology, 3) to determine the international competitiveness of education in Indonesia, 4) to determine the contribution of quality education to economic development. The development of education in Indonesia has been carried out with the financial support of 20% of the state budget has sufficient operational funding for education and research universities, research institutes, researchers and engineers technology. Innovation of new technologies has been able to increase productivity drive economic growth of Indonesia. International competitiveness has the advantage obtained student achievement in mathematics, chemistry, physics, biology, and English, has managed to carry out high quality research and have passed*

---

the examination by the National Aeronautics and Space Administration (NASA). Quality education in Indonesia has been succeeded in preparing a skilled and productive workforce has provided improvements contribute to Gross Domestic Product (GDP).

Keywords: *construction, education, system innovation, competitiveness*

JEL Classification: *I210, O1.*

Introduction:

The theme of Indonesian educational development recorded in the Development Plan (RPJMN) is the international competitiveness in 2025. The theme is based on the study of McKinsey Global Institute (2012) stated that Indonesia would become the country with the greatest economic power the seventh position in the world in 2030. The analysis has proven that there was growing significantly macro indicator, namely an increase in the number of middle to high society of 45 million people to 135 million people, and has a workforce of skilled and productive as many as 113 million people (74%) contributed 86% of revenue Gross domestic Product (GDP) in 2012. The Global competitiveness Index (2014), Indonesia's competitiveness ranking has increased from 55 in 2010 to rank 38 in 2014. Currently, Indonesia entered the stage of transition from the state to the category of efficiency driven economy into state by category driven innovation as a characteristic group of developed countries in the world. Accelerated economic growth as a result of changes in the age structure of the population aged children into the working age population into human capital and into the supply of quality labor force (labor supply). Innovative systems and strengthening the competitiveness of a knowledge-based individuals are expected to generate new technologies as a solution to the problem of education. Problem of education in Indonesia today is the low quality of education, how to improve the quality and relevance of education appropriate high quality to be able to achieve international competitiveness. Indonesian government's efforts to overcome the problem of education has been carried out through: the development of standard school of international quality, the survey benchmarking the quality of education to international quality standards, the use of information and communication technology in education, quality assurance programmed, improvement and development of infrastructure, capacity building and modernization, competence development of teachers and education personnel, increasing the number of vocational courses, vocational, and professional, and increased creativity, entrepreneurship for students.

The Development of Education

Fraser (2007) stated that the development of education begins with the culture of school improvement and continuous learning to solve the problem through educational innovation. Cultural innovation part of systemic reforms included teachers develop classroom teaching. At the global level, the education system should be compared with other countries in the mastery of mathematics. Testing the trend internationally is being done in the arena of international math Olympics (IMO), or the International Physics Olympiad (IPhO). While the short-term educational improvements made by the government regarding improvement of curriculum, educational management and educational infrastructure. According to Sauri (2016) development strategy for education in Indonesia has been done in the following manner: 1) an increase in total quality management educational unit managers, 2) increased professionalism of educators in Contextual Learning and Teaching, 3) Increasing the welfare of teachers, 4) civilizing lesson study of teachers in the forum of Congress Subject teacher to improve the quality of the learning process, 5) compulsory 9 year basic education and the initial compulsory education to 12 years, 6) a free school for the poor, 7) the development of educational facilities, 8) commitment of 20% of the education budget and regional budgets, 9) providing free textbooks to all schools, 10) use of the information and high-quality technology. Baswedan (2015)

---

stated that the development policies of education starting from early childhood education (ECD), secondary basic education and higher education. Development of early childhood education (ages 3-6 years) is targeting early childhood education participation rate reached 68.10% through the motions of the village of the early childhood education and has successfully built 25 774 startups early childhood with the help of the cost of USD 45 million for the early childhood institutions. Development of basic education has been carried out by increasing minimum service standards, efforts to improve the quality of education can be accomplished with effort: 1) improvement of qualification quality of primary school teachers as much as 104 339 teachers have graduated bachelor of science S1/ D-IV 2) teachers' assessment of the implementation of the main task of the teacher , the assessment results are used for career development and promotion 3) increasing parental involvement in education.

The government has made a program of "The first school day movement" that requires parents to take the kids to school on the first day of school in order to communicate with teachers to foster students' character as the start of a mental revolution. Teachers instill the values of character education to students include: religious values, tolerance, responsibility, discipline, creative, hard working, independent, honest, fair, curiosity, love reading, love of the homeland, democratic, caring environment, caring social, peace-loving, communicative, and anti-corruption. Sudibyo (2007) stated educational development to improve the quality, relevance and competitiveness conducted by: 1) encourage the institutions of Higher Education can enter the ranking of 100 large Asian or 500 of the world, 2) increasing the number of courses of vocational and professions, 3) improve creativity, entrepreneurship, and leadership, 4) utilization of information and communication technology education, 5) survey benchmarking the quality of education to international standards, 6) the development of quality education competencies and educational personnel, 7) the improvement and development of quality infrastructure and facilities, 8) development quality international schools in every province/ district/ city.

While the long-term development strategy carried out through the program: capacity building and modernization, strengthening the quality of service, strengthening the competitiveness of regional and international competitiveness. Baswedan (2015) stated that the education development budget was increased to Rp 60.61 trillion, including the cost of research and development in the field of education. Funding for school education is channeled through the school operational costs. The magnitude of the cost of education for primary school level/ Madrasah Ibtidayah Rp 800.000,00 per student per year, for SMP/ MTs USD 1,000,000.00 and USD 1,400,000.00 for secondary education per student per year. Nuh (2014) the development of higher education has been done by 1) higher education services of high quality, relevant, internationally competitive, 2) Higher Education APK indicator targets 19-23 year age of 29.87% include the department of natural science, technology, social sciences, exacta sciences and the vocational, 3) encouraging high quality repairs College in order to include the level of Top 500 World category of world class university for the University of Indonesia and the Bandung Institute of Technology, 4) improve the quality of lecturers highly qualified graduates of master's and doctoral S2 S3 in order to produce quality scientific publications, national and international level speak English and indexed Scopus and Thomson. Nuh (2014) stated that improving the quality of education Elementary school, Junior high school and high school, and middle school vocational conducted through the Electronic System Monitoring Implementation of curriculum, assessment of the quality of educational institutions with the format Self Evaluation School by the guarantee institution quality of education, assessment test competence of teachers through a national education network online. Improving student achievement in the International Olympics in the field of mathematics and science, tarap International Student Skills Competition / World Skills Competition (WSC).

The Strengthening of Innovation System

Smith (2009) stated the innovation is a new change cycle that has brought better results. In the cycle of education policy changes that connects the set goals and conditions to find solutions with new ideas through research. Becker (2009), to improve the quality of the innovation system, the government needs to increase research and development costs. Fraser (2007) innovation is a creative response instead of the adaptive response, so, to raise the necessary innovative creativity. In the world of education, creativity is the ability to synthesize the development of new ideas, views Albert Einstein creative emergence of the term "playing kombinator" means creating new combinations, discover new perspectives in solving problems. Creativity of an individual requires confidence, interest, discipline, courage and self confidence to take risks. However, the need to support the quality of the environment so everyone is inspired to grow creatively. Environmental conditions are created such that through government policy. For example, the Indonesian government policy in education funding by 20% of the state budget reached Rp 349.2 trillion. This policy as a whole can finance the improvement of the quality of the innovation system in the field of science and technology by moving directing educational institutions, research institutions, individual researchers or engineers to produce new technology needed. Quality development of innovation system by building quality educational institutions formed savvy individuals in the academic and professional fields. Improving the quality of professionalism of individuals impacted the increase in labor productivity, increased revenue, increased prosperity and improving the economy of the State.

Hampson, et al (2016) innovative schools have been able to design such classrooms facilitate effective learning, the classroom was designed as "Open Learning Plaza" is divided into a set of zones of discussion, research and experimentation. Students were free to use the room, working wherever they needed. Zona experiment with a webcam monitor the activities of experimentation. Innovations of the 21st century education system was mature and independent individuals forming the face of changes that individuals can do all the things that did not exist and using technology that has not been created. Similarly, innovations in teaching methods geared towards students learn the concepts needed, with collaborative methods to solve problems, through project based using the help of digital technology. The learning process in the classroom was a teacher guide, discuss the material, assignments and measure student progress according to the quality desired.

Lakitan (2009) strengthening the innovation system in Indonesia has been done by 1) improving the quality of the relevance and quality of education, shifting the proportion of academic education-based knowledge into professional education-based skills for the world of industry, such as the policy of the proportion of secondary school vocational (60%) and Senior high school (40%) as well as higher education curriculum concentrated professional activities 2) hybridization educational programs and industry are mutualistic, 3) integration of innovation systems between institutions to facilitate access to information. Sadly (2015) stated that technology innovation system has been able to increase productivity boost economic growth in Indonesia. The statement is supported by the fact that since 2010 has generated 20 innovative new technology products are adopted by the industry and the community, among other things: 1) the innovation system inventory of marine resources and fishery products innovative technology in the form of a software tracking system where fish are called Sikbes-fish and Belfos, 2) technological innovation system to collect data on agricultural resources called HyperSRISoft namely software to predict the productivity of rice-based hyperspectral technology, 3) military communication tool called Radio Manpack FISCOR-100 is a tool for communication to coordinate anti war forces interception by the enemy.

The Enhancing of International Competitiveness

Porter (1990) stated that the nation could be superior through the development of quality education and universities by doing research innovative technologies. Increased competitiveness through the development of education was the improvement of knowledge as the driving force of the process of creation of new technologies. Quality education would produce a skilled workforce required companies to gain competitive advantage. European Training Foundation (2011) suggested several indicators to improve the quality of competitiveness as follows: 1) basic education to produce workforce can adapt to technology on a limited basis, increase productivity efficiently on a particular economic activity 2) secondary and higher education are better able to adapt to the environment creates new technologies, and develop a more competitive industry and services, 3) in-service training and on-service workers required to produce appropriate developments and changes in the world of work, 4) the labor market is required to meet the needs of skilled workers in new economic activity. Keser (2015) competitiveness could be identified as the ability of a country to produce goods and services that conform to international market conditions, as well as the degree of increasing incomes of the population in the long term basis.

The Republic of Indonesia has been able to increase the level of welfare, the increase of productivity toward competitiveness. Atkinson (2014) knowledge and educated workforce contributes economic growth and competitiveness. For example, in 2010 the United States invested at least \$ 50 billion per year, for the development of educational institutions of research and technology, including science, technology, mathematics and manufacturing skills with the aim of increasing productivity and global competitiveness.

Ministry of Education and Culture of Finland (2013) stated that a policy of investment in education, strengthening research and innovation system with the aim of improving knowledge-based competitiveness. The study was conducted by higher education, and by 18 research institutions spend more than 300 million euros per year, and 550 million euros in 2012 for the development of new business innovation. According Baswedan (2015) the success of the quality of education development in enhancing the international competitiveness shown by the medals table as much as 121 medals primary school level SD and 93 achievements to junior high school junior in international Olympiad as follows: Olympic-level SD: 1) The 17 th Edition of The Mathematics Contest "The Clock Tower School in Romania, the medals as follows; 2 pieces of gold, 2 silver, 4 bronze, 2) Po Leung Kok 17th Primary Mathematics World Contest (PMWC), 2 bronze medals table of fruit, 3) Korea International Mathematics Competitions (KIMC) consists of the acquisition; 2 gold, 5 silver, 4 bronze, 4) Singapore International Mathematics Contest (SIMC) medals table consists of: 1 gold, 2 silver, 6 bronze, junior high student achievement: 1) the 10th International Cultural Celesta 2014 medals table consists of; 2 gold, 1 silver, 2) The 2014 Korea International Mathematics Competition (KIMC) medals table consists of: 3 gold, 6 silver, bronze 3. According Sindo News. Com. (2016) achievement of high school students DEL Laguboti Toba Samosir excel in several areas of study include mathematics, chemistry, physics, biology, and English after successfully researched "micro-aerobic fermentation in space with micro gravity" and has passed the test by the National Aeronautics and Space Administration (NASA) to be flown into space.

Conclusion:

The development of education in Indonesia has been achieved by increased innovation and international competitiveness obtained the results as follows: the development of education in Indonesia was carried out with the financial support of 20% of the budget is adequate for the operational costs of education and research universities, research institutions, individual researchers and individual engineers technology.

Strengthening technological innovation system has been able to increase productivity drive economic growth in Indonesia, among others: a) software tracking system called Sikbes-fish where the fish. This tool was used for inventory of marine resources and fisheries have been beneficial to fishermen in fishing, b) software to predict the productivity of rice-based technology called hyperspectral HyperSRISoft.

Quality education in Indonesia has been produced students excel international competitiveness such as an achievement of high school students DEL Laguboti Toba Samosir has an advantage in some subject areas such as mathematics, chemistry, physics, biology, and English has successfully researched "micro-aerobic fermentation in space with micro gravity" have passed the examination by the National Aeronautics and Space Administration (NASA) to be flown into space.

Quality education in Indonesia has been succeeded in preparing skilled workforce and earning as many as 113 million people (74% of the workforce) have contributed 86% to the Gross Domestic Product (GDP) of the Republic of Indonesia in 2012.

Bibliography references:

1. Atkinson, Robert.D. 2014. An Innovation and Competitiveness-Centered Approach to Deficit Reduction
2. Baswedan, Anies. 2015. Rencana Strategic Kementrian Pendidikan dan Kebudayaan 2015-2019. Jakarta
3. Becker, Uwe.2009. Innovation and Competitiveness: A Field of Sloppy Thinking. http://library.fes.de/pdf-files/ipg/ipg-2009-3/09_a_becker_us.pdf
4. European Training Foundation. 2011. Building A Competitiveness Framework For Education And Training In Egypt
5. Fraser, Andrew.2007. Developing Innovation in Education: A Disciplined Undertaking.This paper is based on a presentation, "Creativity and Innovation in Education: Moving Beyond Best Practice,"¹ at the 2007 Australian Council for Educational Leaders conference
6. Hampson, Martha. Patton, Alec and Shanks, Leonie. 2016. 10 ideas for 21st century education.London.UK. www.innovationunit.org/knowledge/our-ideas/21st-century-education
7. Keser, Hilal Yildirir. 2015. Effects Of Higher Education On Global Competitiveness: Reviews In Relation With European Countries And The Middle East Countries. Uludag University.TurkeyLakitan, Benyamin.2009.Pengembangan Sistem Inovasi Nasional Indonesia: Kebijakan, Strategi, Dan Upaya.Kementerian Negara Riset dan Teknologi. Jakarta
8. Nuh, Muhammad. 2014. Laporan Akuntabilitas Kinerja Kementrian Pendidikan dan Kebudayaan Republik Indonesia
9. Porter, Michael E. 1990. New Global Strategies for Competitive Advantage. Abi/Inform Trade & Industry
10. Sady, Muhamad. 2015. Peluncuran Dan Diseminasi Produk Inovasi "Ptisda" Untuk Indonesia Jaya. Pusat Teknologi Inventarisasi Sumberdaya Alam. BPPT. Jakarta
11. Sauri, Sofyan. 2016. Strategi Pembangunan Bidang Pendidikan Untuk Mewujudkan Pendidikan Bermutu, http://file.upi.edu/direktori/fpbs/jur._pend._bahasa_arab/195604201983011-sofyan_sauri/makalah2/strategi_pembangunan_bidang_pendidikan_revisi.pdf
12. Smith, Kim. 20 09.Innovation In Public Education: Problems And Opportunities.<http://www.newschools.org/files/innovation-in-education.pdf>
13. Sudibyo, Bambang.2007. Rencana Strategis Departemen Pendidikan Nasional 2005-2009. Pusat Informasi dan Humas Departemen Pendidikan Nasional, Jakarta
14. Sindo News. Com. 2016. 2 Siswa SMA asal Toba Samosir Ikut Seleksi NASA di Amerika Serikat. Rabu, 27 Januari 2016

15. The Ministry of Education and Culture of Finland.2013. Competitiveness and wellbeing based On Knowledge. [Http:// www.minedu.fi/opm/tiede/?lang=en](http://www.minedu.fi/opm/tiede/?lang=en)

Recomandat spre publicare: 28.09.2016.

MODELE DE CREARE A ÎNȚREPRINDERILOR DE TIPUL SPIN-OFF ÎN SUSȚINEREA TRANSFERULUI TEHNOLOGIC ȘI VALORIFICĂRII CUNOȘTINȚELOR

Lidia MAIER,
cercetător științific al Institutului Național
de Cercetări Economice al Academiei de
Științe a Moldovei,
e-mail: heart1961@mail.ru

Abstract. În articol autorul a abordat o temă mai puțin studiată în Republica Moldova – cea a creării întreprinderilor de tipul spin-off, care sunt un nou model de afaceri, înființate pe baza unui rezultat obținut dintr-un proiect de cercetare al unei organizații științifice de drept public. Spin-off-urile sunt din ce în ce mai vizibile pe plan internațional ca fiind un mecanism important pentru comercializarea cunoștințelor, crearea de întreprinderi inovative, și, prin urmare, formează un element central în contribuția generală a mediului academic/universitar la dezvoltarea tehnologică și creșterea economică. Totodată crearea acestor întreprinderi este un răspuns la problema bine cunoscută în Europa, legată de rata scăzută a creării de întreprinderi, de rata ridicată a închiderilor și de creșterea redusă a întreprinderilor. Autorul a prezentat o privire de ansamblu despre faptul, ce sunt întreprinderile de tipul spin-off, câteva modele de creare a acestor întreprinderi și a trasat câteva concluzii generale despre măsurile necesare în abordarea acestui subiect.

Cuvinte cheie: economie, inovație, cercetare, comercializare a cunoștințelor, întreprindere, IMM, spin-off,

Abstract. In the article the author presents a subject less studied in Moldova - the creation of spin-off enterprises, which is a new business model, established on the basis of results obtained from a research project of a research organization governed by public law. Spin-offs are becoming more visible internationally as an important mechanism for commercialization of knowledge, creation of innovative enterprises, and, therefore, form a central element in the overall contribution of academia / university technological development and the economical growth. However, the creation of such enterprises is an answer to a problem well known in Europe, related to the low rate of business creation, the high rate of closures and reduced growth businesses. The author presented a few models for creating spin-off enterprises and outlined some general conclusions about the necessary steps to address this issue.

Key words: economy, innovation, research, commercialization of knowledge, enterprise, SME, spin-off.

JEL Classification: G0; O3; O31; I2; M2; F63; P31; P42.

Introducere:

Progresul economic la ora actuală este strict condiționat de progresul tehnico-științific și de aceea statele cu economii dezvoltate alocă fonduri din ce în ce mai mari pentru cercetare –dezvoltare-inovare și transfer tehnologic, aplicând pe scară largă rezultatele cercetării științifice și stimulând permanent inovarea. În acest context IMM-urile joacă un rol important, ele fiind principalii beneficiari ai rezultatelor cercetării și inovării ca structuri flexibile, care reacționează și se adaptează mai rapid la schimbările economice. Pentru întreprinderile mici și mijlocii implicarea în activități inovative duce la creșterea competitivității lor, iar în contextul actual al globalizării, caracterizat prin intensificarea concurenței și accelerarea ritmului schimbării tehnologice, acest lucru este foarte important, deoarece se presupune, că cele mai multe întreprinderi

mici și mijlocii vor putea să supraviețuiască, să se dezvolte și să genereze noi locuri de muncă numai datorită capacității de a plasa inovația în centrul strategiei lor de afaceri. Aceste firme mici și inovatoare pot juca un rol de prim rang în asigurarea vitalității sistemelor naționale și regionale de inovare, în consolidarea potențialului de creștere economică.

Totodată, de rând cu promovarea aplicării inovațiilor în cadrul IMM-urilor mature, guvernele multor țări, acordând o atenție deosebită dezvoltării antreprenoriatului prin creșterea și diversificarea numărului de IMM-uri și valorificării produselor de cunoaștere prin transferul și comercializarea acestora către mediul socio-economic, întreprind multe acțiuni și creează mecanisme și structuri eficiente de stimulare /5/. Comercializarea cunoștințelor și transferul de tehnologie sunt misiuni strategice a tuturor organizațiilor publice de cercetare, care participă activ la aceste procese, angajând mulți oameni de știință în dezvoltarea și difuzarea inovațiilor, aducând beneficii socio-economice, nu numai pentru instituție în sine, ci și pentru întreaga regiune sau țară /4/.

Elaborând recomandările Strategiei de la Lisabona, care percepe inovarea ca motor pentru schimbare economică și colaborare între mediul academic și cel de afaceri ca factori cheie pentru sporirea competitivității și a bunăstării naționale, Comisia Comunităților Europene /4/, prevede că în viitor fiecare țară trebuie să ia în considerare toate tipurile posibile de mecanisme și structuri de transfer de tehnologie, în scopul de a promova utilizarea cercetării finanțate public și de a maximiza impactul socio-economic. Comisia recomandă în mod special autorităților să elaboreze și să aplice politici publice clare de acordare a licențelor și să sprijine crearea întreprinderilor de tip spin-off. Politicile actuale ale guvernelor UE accentuează, astfel, importanța instituțiilor publice de cercetare și a universităților în procesul de creare, transfer și comercializare a tehnologiei. Ca rezultat, au fost elaborate diferite acte legislative, care, prin introducerea unor reglementări privind proprietatea intelectuală și crearea de start-up-uri și întreprinderi de tipul spin-off, încurajează spiritul antreprenorial, susțin comercializarea cunoștințelor și contribuie la accelerarea procesului de difuzare a tehnologiei de la organizațiile de cercetare și universități către IMM-urile locale, naționale sau chiar internaționale /11/.

Au apărut, astfel, o serie de inițiative guvernamentale, adoptate pentru a stimula comportamentul antreprenorial în cadrul instituțiilor de cercetare-dezvoltare, care, împreună cu reglementările legislative, au condus la o creștere semnificativă a comercializării rezultatelor cercetării și o creștere a numărului de agenții de inovare-promovare și organizații, destinate să susțină antreprenoriatul academic în lansarea întreprinderilor proprii, bazate pe inovații și noi tehnologii.

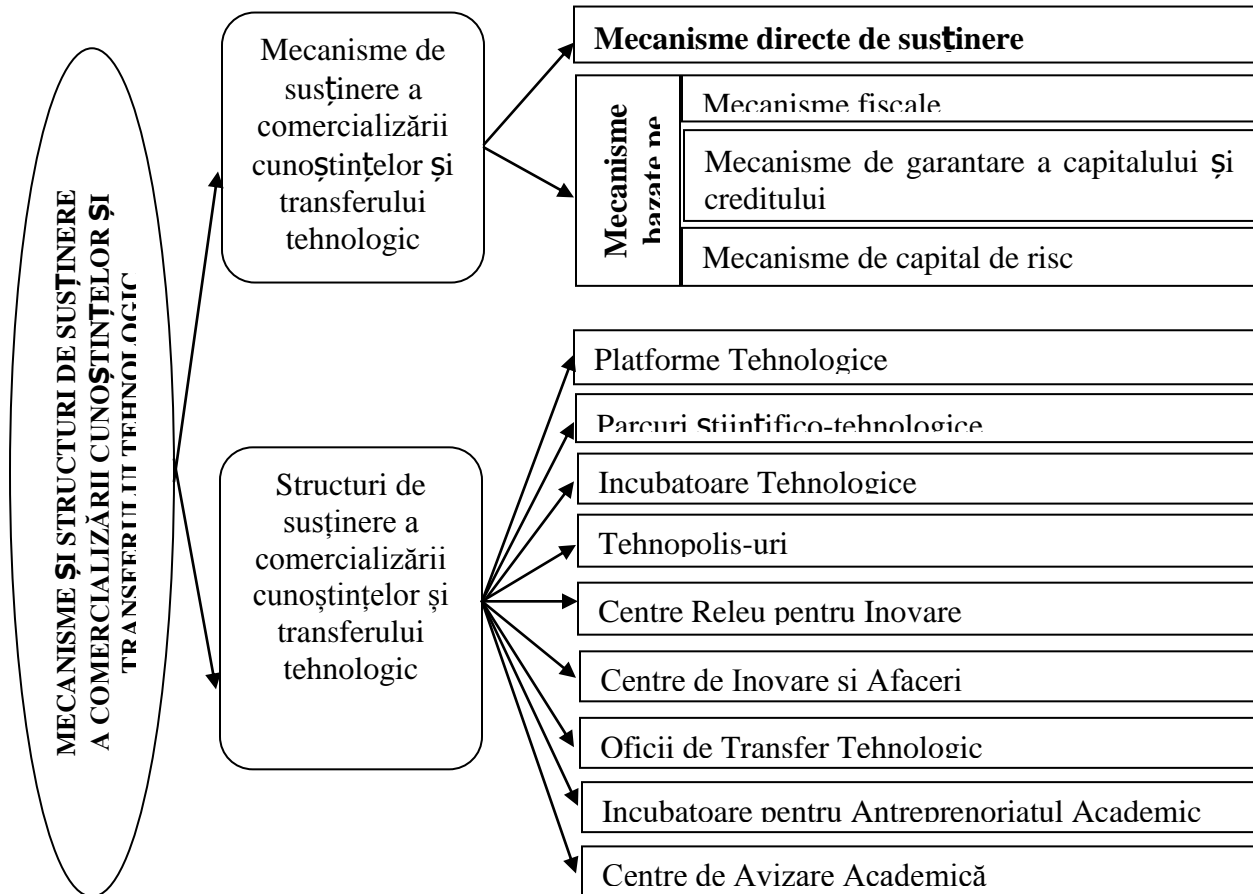
În țările OCDE, guvernele sunt îndemnate să îmbunătățească eficiența cercetării publice și să stimuleze introducerea cunoașterii și transferul de tehnologie în realitățile comerciale, iar organizațiile de cercetare sunt încurajate să intre în alianțe strânse cu sectorul de afaceri pentru a spori relevanța cercetării lor și pentru a facilita punerea ei în aplicare industrială /10/. Spin-off-urile din instituțiile de cercetare și universități au devenit, astfel, o prioritate-cheie pentru politica științei și inovării tuturor țărilor industrial avansate /9/.

Această lucrare urmărește să contribuie la tema antreprenoriatului academic și are ca scop aducerea cititorilor mai aproape de problema proceselor de creare a spin-off-urilor, care se realizează, în principal, prin aplicarea cunoștințelor unei organizații științifice și a bazei tehnologico-materiale și de resurse umane a acesteia.

Rezultate și discuții:

Mecanisme și structuri pentru susținerea dezvoltării și implementării inovației și a transferului tehnologic. În diferite țări europene există o mulțime de mecanisme și structuri de transfer tehnologic /5/, care fiind preluate și adaptate la nevoile proprii, pot duce la succes. Acestea

facilitează susținerea activităților instituționale și financiare, orientate spre consolidarea cooperării între părțile implicate în schimbul de know-how și, prin urmare, accelerează procesele de comercializare a inovațiilor. Studiarea experienței diferitor țări (1) a permis de a distinge diferite mecanisme și structuri de comercializare a cunoștințelor și transfer tehnologic (Figura 1). Mecanismele de susținere se împart în mecanisme directe și mecanisme bazate pe piață (fiscale, de garantare a capitalului și a creditului, de capital de risc).

Figura 1. Mecanisme și structuri de susținere a comercializării cunoștințelor și transferului tehnologic (Elaborată de autor)

Mecanismele directe de susținere sunt toate tipurile de acorduri și contracte între organizațiile de cercetare, întreprinderi, în special IMM-uri sau guverne, precum și de dezvoltare a inovării transnaționale, naționale și regionale și programele strategice, care încurajează fluxul de schimb de informații și chiar de personal între organizațiile de cercetare/universități și sectorul de afaceri și în același timp, stimulează activitatea de comercializare a cunoștințelor și de transfer tehnologic.

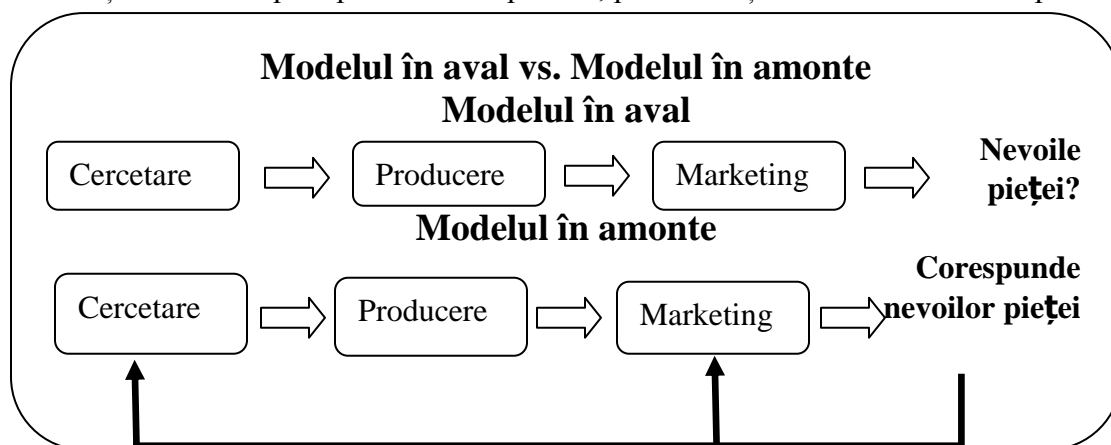
Mecanismele bazate pe piață pentru susținerea dezvoltării și implementării inovației includ mecanisme fiscale, mecanisme de garantare a capitalului și creditelor, granturi și fonduri de capital de risc, al căror scop principal este de a stimula și de a promova comportamentul antreprenorial în rândul oamenilor de știință și de a le oferi instrumentele și resursele necesare pentru dezvoltarea inovației și comercializarea viitoare a rezultatelor cercetării.

Analiza structurilor de comercializare a cunoștințelor și de transfer tehnologic au dus la concluzia că, deși acestea de încadrează în aceleași categorii structurale și organizatorice, practicile

și politicile lor interne variază, iar nivelul susținerii și implicării statului diferă de la stat la stat în dependență de contextul socio-economic al acestora. Cu toate acestea, obiectivul înființării structurilor menționate mai sus este comun pentru toate țările - *de a stimula antreprenoriatul academic și de a crea noi întreprinderi, bazate pe cercetare, denumite spin-off-uri*. Totodată, prin crearea întreprinderilor de tipul spin-off, se soluționează o altă problemă bine cunoscută în Europa, legată de rata scăzută a creării de întreprinderi, de rata ridicată a închiderilor și de creșterea redusă a întreprinderilor. Prin acțiunile sale inovative, statele contribuie la creșterea competitivității economiei, permițându-le antreprenorilor să fie mai adaptabili, mai creativi și să aibă un impact mai mare în contextul unei concurențe globale mai exigente și mai rapide decât oricând. În plus, schimbările majore în paradigma demersului academic, când metodele și abordările clasice nu mai oferă soluții viabile, impun luarea în considerare a tuturor mecanismelor de intervenție inovative în vederea susținerii căilor corecte și sustenabile de progres, iar spin-off-urile nu sunt doar o oportunitate, ci chiar o necesitate pentru instituțiile de cercetare.

Spin-off-urile și procesul de creare a acestora. Spin-off-urile sunt un nou model de afaceri - întreprinderi, care urmează să se înființeze pe baza unui rezultat obținut dintr-un proiect de cercetare al unei organizații științifice de drept public (instituție de cercetare sau universitate). Acestea sunt din ce în ce mai vizibile pe plan internațional ca fiind un mecanism important pentru comercializarea cunoștințelor, crearea de întreprinderi inovative, și, prin urmare, formează un element central în contribuția generală a mediului academic/universitar la dezvoltarea tehnologică și creșterea economică.

Întreprinderile de tipul spin-off sunt create, deci, în cadrul unei instituții gazdă (instituție de cercetare sau universitate, școală tehnică, departament public/privat de C&D) de către cercetători, cadre didactice, studenți, antreprenori, etc. pentru a transfera și comercializa invențiile, care rezultă din eforturile lor de cercetare /2/ și sunt înțelese ca fiind un excelent mod de a comercializa rezultatele cercetării, dar și de importanță economică pentru activitatea de inovare /7/. Crearea unor astfel de întreprinderi, care s-au desprins de la instituția gazdă, este în prezent cel mai frecvent mecanism de valorificare a rezultatelor științifice în SUA și statele membre ale UE cele mai moderne. Primele spin-off-uri au apărut în SUA în anii 1950, iar din 1990 au fost cu succes introduse în Europa. Procesele de creare și dezvoltare a spin-off-urilor trebuie să fie efectuate cu o multă atenție pentru ca afacerea inovativă să reușească în sensul general și pentru a îndeplini scopurile și obiectivele instituției-mamă /5/. Acest lucru înseamnă, că diferite organizații de cercetare și dezvoltare pot aplica diferite politici, proceduri și modele de creare a spin-off-urilor.

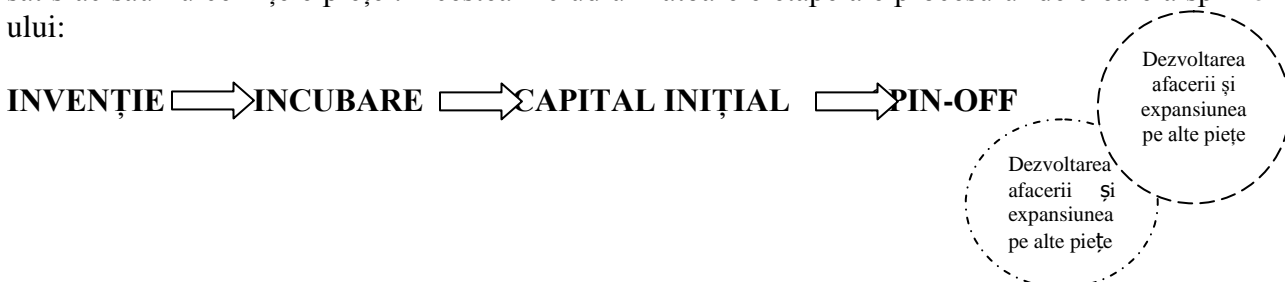

Figura 2. Diferența dintre modelul în aval și modelul în amonte a procesului de creare a spin-off-urilor

Sursa: Elaborat de autor după /6; 8/

Există mai multe tipuri și modele ale procesului de creare a spin-off-urilor, însă cel mai frecvent se utilizează două modele – în aval și în amonte /1/. Diferența între aceste două strategii de creare a afacerilor de către cercetători este, că prima (în aval) nu ține cont de nevoile pieței în inovare, iar a doua (în amonte), dimpotrivă, este aplicată ca răspuns la nevoile pieței (Figura 2).

Modelele de creare a spin-off-urilor în aval, orientate spre dezvoltarea și comercializarea rezultatelor cercetării se bazează pe strategia de promovare a inovațiilor și tehnologiilor (technology push) /6; 8/. Acestea pot fi aplicate în regiuni foarte dezvoltate și orientate antreprenorial, unde regiunea poate fi ca incubator pentru întreprinderea de tip spin-off, iar avantajele instituției-mamă sunt mari datorită nivelului înalt de dezvoltare a inovațiilor locale orientate spre antreprenariat. Aceste modele încep cu o invenție sau tehnologie proprie, care treptat, pas cu pas, actorii învață cum să producă și să comercializeze produsele inovative, fără a se examina adecvat, dacă acestea satisfac sau nu cerințele pieței. Acestea includ următoarele etape ale procesului de creare a spin-off-ului:

Primele două etape ale procesului menționat mai sus constau în identificarea, evaluarea și protecția invențiilor și tehnologiilor cu potențial comercial. La aceste etape, este încă posibil ca cercetătorii să decidă dacă crearea spin-off-ului este cea mai eficientă și profitabilă formă de comercializare a tehnologiei sau dacă selectarea altor opțiuni se poate dovedi a fi mai benefică (adică acordarea de licențe sau vânzarea). La etapa a doua, de asemenea, sunt elaborate propunerile și planurile de afaceri. Cea de-a treia etapă este etapa, în care instituțiile de cercetare au nevoie să canalizeze spin-off-ul către surse potențiale de finanțare (interne și/sau externe). Este etapa în care se obține consultanță de afaceri și se caută finanțarea inițială. Odată ce se obține o susținere financiară, întreprinderea poate fi înregistrată în mod oficial (etapa a patra).

Acest model este aplicat în țările cu economiile dezvoltate, în care instituțiile de cercetare primesc granturi și împrumuturi din fonduri publice și sunt eligibile pentru obținerea mijloacelor suplimentare pentru finanțarea activităților lor din fonduri internaționale (în cazul statelor UE) și astfel au resurse financiare pentru a investi în procesul de creare a spin-off-ului.

În dependență de sursele capitalului inițial modelele strategiei în aval se împart în două sub-modele – cu finanțare publică (Figura 2) și cu finanțare privată (Figura 3):

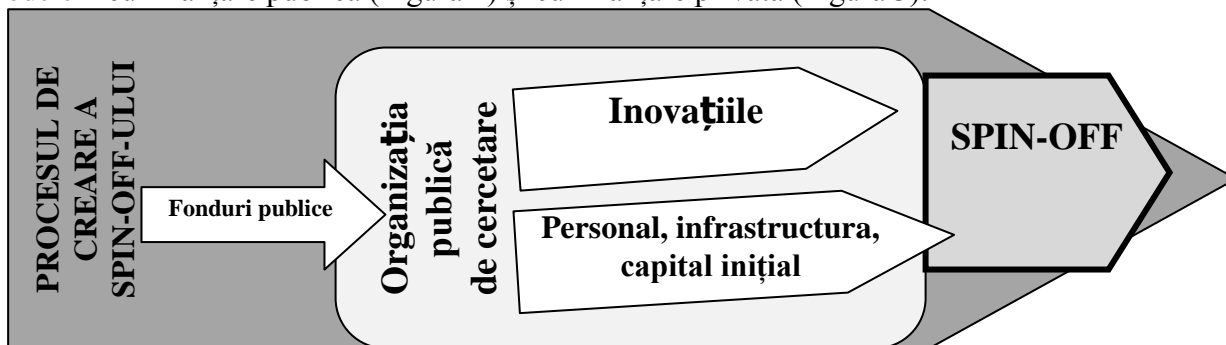
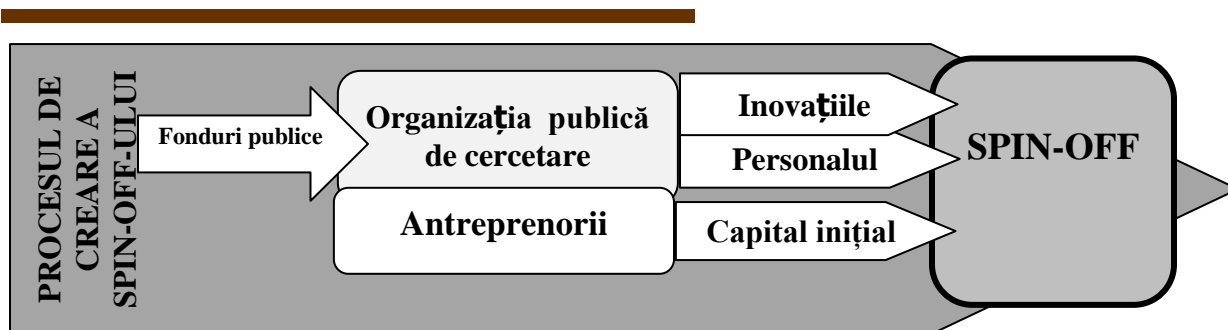

Figura 3. Procesul de creare a spin-off-ului finanțat din surse publice

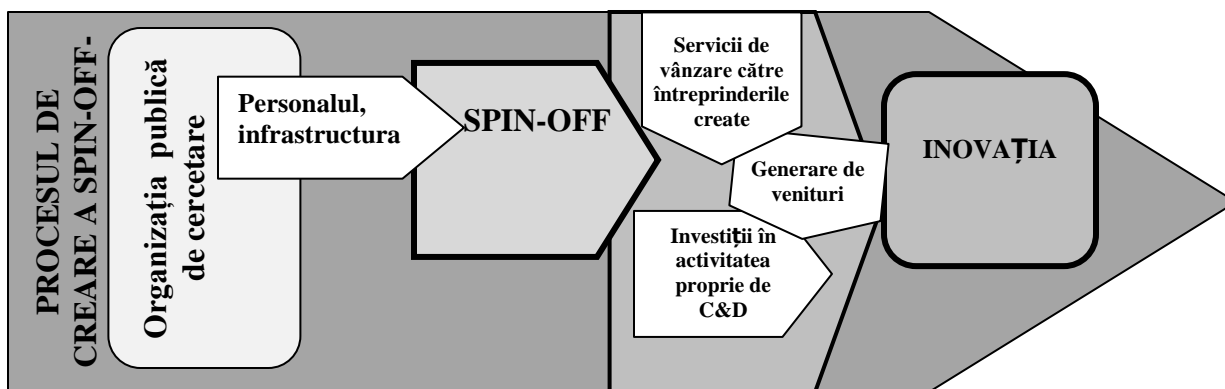
Figura 4. Procesul de creare a spin-off-ului din surse private [1].

Modelul finanțat din surse publice (Fig. 3) presupune finanțarea directă a activității, inițiativa de creare a spin-off-ului pornind de la sectorul de cercetare. Instituția-mamă joacă un rol activ în susținerea procesului de creare a spin-off-ului – oferă suport înalt la selectarea rezultatelor cercetării, caracterizate printr-un nivel ridicat de maturitate și un nivel ridicat al capacității de comercializare, crescând astfel șansele cercetătorilor de a reuși într-un mediu antreprenorial. Cercetătorii antrenați în crearea acestui tip de afaceri își mențin funcția lor în calitate de lucrători științifici (part-time) și își împart timpul, lucrând în cadrul întreprinderii create, iar în caz de eșec – își continuă activitatea științifică în cadrul instituției științifice. În același timp instituția-mamă susține cercetătorii, de asemenea, prin furnizarea unei infrastructuri și a fondurilor necesare pentru crearea noii afaceri. Acest model se aplică, de obicei, în economiile în curs de dezvoltare, cu toate acestea unele instituții prestigioase din țările dezvoltate le folosesc la fel de bine.

În modelul finanțat din surse private prezentat în Figura 4, instituțiile de cercetare sunt actori pasivi în procesul de creare a spin-off-ului și nu oferă nici un fel de suport. În acest model instituțiile de cercetare pun accentul doar pe numărul de întreprinderi create. Politica de selectare a rezultatelor cercetării este foarte scăzută, susținerea financiară este minimă, sau chiar lipsește. Alegerea planului de afaceri cu cel mai mare potențial și finanțarea procesului de creare a spin-off-ului sunt lăsate în mâinile antreprenorilor externi.

Modelele de creare a spin-off-urilor în amonte se bazează pe strategia de dezvoltare a antreprenoriatului (business pull) /6, 8/, în care sarcinile de cercetare-dezvoltare a inovațiilor și tehnologiilor sunt influențate din mediul extern, pentru a se realiza cercetări în domeniile, în care există potențiale oportunități de afaceri, ca răspuns la nevoile identificate ale pieței. Întreprinderea în acest caz este creată pentru a satisface cerințele pieței, pentru a dezvolta infrastructura de cercetare-dezvoltare internă, care apoi vor duce la crearea unei soluții inovatoare. Această strategie se aplică, mai ales, în regiunile, caracterizate printr-o concentrare/dezvoltare antreprenorială slabă și o cerere redusă de inovare, de aceea instituțiile de cercetare aici au, de asemenea, un rol important în procesul de creare a structurilor de susținere a comercializării cunoștințelor și transferului tehnologic și în mod activ susțin procesele de creare a spin-off-urilor. Astfel, strategia de promovare a inovațiilor și tehnologiilor, din punctul de vedere al instituției de cercetare, este o metodă mult mai costisitoare de creare a spin-off-urilor.

Acest proces invers de dezvoltare a spin-off-urilor de la piață la dezvoltarea inovației este prezentată în figura 5.

Figura 5. Procesul de creare a spin-off-ului în amonte [1]

Acest model de creare a spin-off-urilor se aplică, de obicei, în economiile subdezvoltate sau emergente, în cazul în care instituțiile de cercetare nu dispun de resurse financiare extinse, care ar putea fi folosite pentru a susține acest proces. În acest caz se aplică o politică de selectare foarte riguroasă a cererilor de creare a spin-off-urilor, dar, în același timp, instituțiile de cercetare sunt dispuși să susțină astfel de propuneri, oferind resurse umane și creând infrastructura necesară pentru incubarea spin-off-urilor.

Concluzii:

Deși există diferite mecanisme și structuri de comercializare a cunoștințelor și transfer tehnologic, unul dintre cele mai interesante și provocatoare în prezent sunt întreprinderile de tipul spin-off. Crearea întreprinderilor de tipul spin-off de la activitățile de cercetare din sectorul public a devenit una dintre cele mai favorizate strategii de comercializare a cunoștințelor și de dezvoltare a antreprenoriatului. Numărul de spin-off-uri generate într-o economie este înțeleasă ca un indicator al capacității sectorului public de a dezvolta cunoștințe relevante comercial, al capacității antreprenoriale a acestui sector, precum și al profunzimii transferului de cunoștințe între sectorul public și cel privat. Spin-off-urile sunt, prin urmare, unul dintre principalele criterii de referință, care urmează să fie luate în considerare în evaluarea nivelului de cooperare dintre știință și mediul de afaceri într-o țară.

Guvernele au interese puternice în promovarea întreprinderilor de tip spin-off. În timp ce impactul economic al acestora este considerabil, importanța lor pentru crearea unui sistem de inovare este la fel de mare. Ele aduc beneficii intangibile unei instituții sau regiuni prin îmbunătățirea reputației și a imaginii, atragerea de studenți dinamici, antreprenori și cercetători, prin îmbogățirea calității cercetării și crearea de legături mai strânse cu industria.

Pentru accelerarea procesului de creare a unor întreprinderi de tipul spin-off cu un potențial mare de creștere este necesar de a crește flexibilitatea și a orienta spre piață cercetările aplicative, de a aborda sistemic procesul de inovare, de a crea și eficientiza interfețele dintre cercetare și industrie în vederea creșterii potențialului inovativ, de a implementa programe de dezvoltare a culturii inovării și de a încuraja dezvoltarea capitalurilor de risc și a altor mijloace moderne de finanțare.

Totodată obiectivele politicii de creare a spin-off-urilor de către instituțiile de cercetare ar trebui să fie îmbunătățirea mecanismelor de transfer de cunoștințe între mediul academic și cel de afaceri, inclusiv prin promovarea unor strategii de spin-off, care să servească ca facilitatori și moderatori ai legăturilor eficiente între aceste două sectoare; acordarea de suport financiar pentru crearea de spin-off-uri; susținerea creării unor birouri de transfer tehnologic, care să faciliteze

legăturile dintre cercetare/universități și mediul de afaceri și să ofere consiliere și orientare profesională pentru strategiile spin-off la universități și instituțiile publice de cercetare; asigurarea unei infrastructuri de susținere pentru strategiile de spin-off cum ar fi parcuri științifico-tehnologice, incubatoare de inovare, etc. în scopul de a crea un mediu propice pentru a susține crearea și dezvoltarea întreprinderilor de tipul spin-off; adoptarea unui cadru legal și de reglementare adecvat pentru a aborda problema strategiilor de spin-off întru susținerea transferului de cunoștințe de la proiecte finanțate din fonduri publice și stimularea cercetătorilor și organizațiilor de cercetare, finanțate din fonduri publice, să creeze noi întreprinderi și să transfere proprietatea intelectuală. În acest sens, este mai ușor ca guvernele să ia decizii politice pentru a susține crearea întreprinderilor de tipul spin-off decât să promoveze colaborarea cercetării cu mediul de afaceri, dat fiind, că strategiile de tip spin-off permit un control mai bun al rezultatelor proiectelor de cercetare, finanțate din fonduri publice.

Referințe bibliografice:

1. Adam Mazurkiewicz, Beata Poteralska and Urszula Wnuk. Research-Based Spin-Off Creation Models in Polish Economic Conditions, Institute for Sustainable Technologies – National Research Institute (ITeE-PIB), Radom, Poland, [Online], Available: http://www.programstrategiczny-poig.itee.radom.pl/pliki/u_wnuk_research_based_spin_off.pdf [04.04.2016].
2. Clarysse, B., Heirman, A., Degroof, J. J. 2000, *An Institutional and Resource based Explanation of Growth Patterns of Research Based Spin-offs in Europe*, [Online], Available on Researchgate.net: https://www.researchgate.net/publication/255964428_An_institutional_and_resource-based_explanation_of_growth_patterns_of_research-based_spin-offs_in_Europe [19.03.2016].
3. Clarysse, B., Wright, M., Lockett, A., Van de Velde, E., Vohora, A. (2005) ‘Spinning out new ventures: a typology of incubation strategies from European research institutions’, *Journal of Business Venturing*, vol. 20, pp.183-216.
4. Commission of the European Communities (2008) ‘Commission Recommendation on the Management of Intellectual Property in Knowledge Transfer Activities and Code of Practice for Universities and Other Public Research Organisations’, Brussels, 10.4.2008, C(2008)1329, Belgium
5. Edward B. Roberts and Denis E. Malone. Policies and Structures for Spinning Off New Companies from Research and Development Organizations, Working Paper 3804, March 1995, Available on: <http://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/2569/SWP-3804-32616509.pdf> [22.06.2016].
6. Indriany Ameka, Wawan Dhewanto, Technology Push vs. Market Pull in Technology University Innovation Commercialization. Case Study: ITB, *Information Management and Business Review*, Vol. 5, No. 7, pp. 337-341, July 2013 (ISSN 2220-3796), School of Business and Management, Institut Teknologi Bandung, Indonesia
7. Helm, R., Mauroner, O. (2007) *Success of research-based spin-offs. State-of-the-art and guidelines for further research.* Review of Managerial Science 1(3), pp.237-270, November 2007, Available: on Researchgate.net

---

https://www.researchgate.net/publication/225381135_Success_of_research-based_spin-offs_State-of-the-art_and_guidelines_for_further_research [09.09.2016].

8. *Martin, Michael J.C. (1994). Managing Innovation and Entrepreneurship in Technology-based Firms. pp. 43–44. ISBN 0-471-57219-5. Available: on Researchgate.net <https://www.researchgate.net>.*
9. Mustar, P. (2001) ‘Spin-offs from Public Research: Trends and Outlook’, STI Review, no. 26, Special Issue on Fostering High-tech Spin-offs: A Public Strategy for Innovation, OECD, pp. 165-172)
10. OECD (2004) ‘Science and Innovation Policy, Key Challenges and Opportunities’, Meeting of the OECD Committee for Scientific and Technological Policy at Ministerial Level, Paris, France, 29-30 January. Available: <http://www.oecd.org/science/inno/23706075.pdf> [13.09.2016]
11. Wnuk, U. (2010) ‘Legal Regulations and Governmental Initiatives Fostering Research Results Commercialisation’, Maintenance Problems Quarterly, no. 3/2010, pp. 175-185

Recomandat spre publicare: 28.09.2016.

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE

POLITICI INOVATOARE PENTRU DEZVOLTAREA DURABILĂ A AGRICULTURII

Aurelia ȚURCAN (ȘUȘU) ,
Dr., Profesor universitar,
Universitatea de Studii Europeene din Moldova
aurelia_turcan@mail.ru

Tatiana BUJOR,
Dr., Conferențiar universitar,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova
bujortania@yahoo.com

Abstract: *The article presents the theoretical basis for the use of tools and mechanisms used to achieve agricultural policy objectives. They are innovative because it combines a compound of agricultural tools specific to transition countries, which are traditionally used in developing countries. In the current situation in the agricultural sector must innovate to withstand the fierce competition. Proper use of innovation policy is the only way for sustainable development of agriculture.*

Keywords: *agriculture, agro-food sector, innovative instruments and mechanisms, agricultural policy, innovative policies, sustainable development.*

Rezumat: *In lucrare au fost prezentate fundamente teoretice privind instrumentele și mecanismele utilizate pentru atingerea obiectivelor politicilor agricole. Aceste sunt inovaționale, deoarece îmbină o combinație de instrumente agricole specifice economiilor în tranziție și instrumente, care sunt aplicate tradițional în țările în curs de dezvoltare. În situația actuală sectorul agrar este obligat să inoveze pentru a putea reziste concurenței acerbe. Utilizarea corectă a politicilor inovatoare este unica cale pentru dezvoltarea durabilă a agriculturii.*

Cuvinte cheie: *agricultură, sector agroalimentar, instrumentele și mecanismele inovatoare, politici agricole, politicilor inovatoare, dezvoltarea durabilă.*

Аннотация: *В статье представлены теоретические основы применения инструментов и механизмов используемых для достижения целей сельскохозяйственной политики. Они являются инновационными, потому что сочетают в себе соединение сельскохозяйственных инструментов, характерных для стран с переходной экономикой, которые традиционно применяются в развивающихся странах. В нынешней ситуации в сельскохозяйственном секторе должны вводить новшества, чтобы противостоять жесткой конкуренции. Правильное использование инновационной политики является единственным способом для устойчивого развития сельского хозяйства.*

Ключевые слова: *сельское хозяйство, агропродовольственный сектор, инновационные инструменты и механизмы, сельскохозяйственная политика, инновационная политика устойчивое развитие.*

JEL Classification: O1, Q1, Q16

Introducere:

Instrumentele și mecanismele utilizate pentru atingerea obiectivelor politicilor agricole sunt inovaționale, deoarece îmbină o combinație de instrumente agricole specifice economiilor în tranziție și instrumente, care sunt aplicate tradițional în țările în curs de dezvoltare.

De facto, această simbioză de mecanisme de politici agricole canalizează importante resurse financiare publice pentru obiective tranzitorii, realizate pentru promovarea unei dezvoltări durabile a

---

sectorului agrar. Iată de ce pentru a dezvolta o agricultură durabilă în Republica Moldova ele sunt necesare pentru aplicare pe scară largă. [3, pag.25-30]

În acest context, instrumentele și mecanismele inovaționale utilizate pentru atingerea obiectivelor politicilor agricole inclusiv va urmări diminuarea decalajului curent între indicii actuali de performanță, proprii nivelului de dezvoltare a agriculturii din Republica Moldova, pe de o parte, și statele-membre ale Uniunii Europene, pe de altă parte.

Rezultate și discuții:

Potențialul inovativ al complexului agroindustrial al Republicii Moldova, pe parcursul anilor 1950-1990 a avut o dezvoltare pe baza creării, odată cu dezvoltarea ramurilor sectorului, instituțiilor de cercetare-dezvoltare ramurale ca parte indispensabilă a acestora. Instituțiile au fost concepute ca verigi de bază pentru asigurarea continuității implementării pe scară largă în producere a rezultatelor cercetărilor științifice atât pe teritoriul republicii, cât și în regiunile din fosta URSS, cu condiții pedoclimatice asemănătoare.

Schimbările în societate și redimensionarea întregii economii naționale, parcelarea excesivă a terenurilor agricole, desființarea multiplelor întreprinderi agricole cu capacități de absorbție a inovațiilor și potențialului tehnologic, care în majoritate erau parte componentă a unor sau altor asociații științifice de producție, au condus atât la necesitatea unei modernizări esențiale a instituțiilor de cercetare și a agenților economici din sectorul agroalimentar, legate de uzura fizică și morală a activelor din patrimoniul acestora, cât și la salvagardarea potențialului științific uman.[2, p.1.4]

Degradarea potențialului științific a micșorat posibilitățile Moldovei de a dezvolta sectorul agroindustrial utilizând pe larg instrumentele și mecanismele inovaționale. În contextul creșterii atenției statului și societății a apărut necesitatea racordării sectorului agroindustrial.

Impact negativ asupra menținerii și dezvoltării potențialului științific uman din instituțiile științifice ale sectorului l-a avut și finanțarea insuficientă a programelor și temelor de cercetare executate la comanda de stat. O creștere neesențială a finanțării instituțiilor științifice a fost înregistrată după adoptarea Codului cu privire la știință și inovare. [2] Dezvoltarea durabilă a sectorului agrar și modernizarea capacităților de producție a complexului agroalimentar trebuie efectuată utilizând nu numai cea mai ușoară cale bazată pe atragerea unor investiții considerabile, dar și prin utilizarea acestor investiții în procesul de creștere a competitivității sectorului agroalimentar în baza utilizării potențialului inovațional.

Politica investițională pentru dezvoltarea unui sector agrar durabil trebuie orientată spre *crearea sistemului de stimulente pentru atragerea investițiilor de către producători în implementarea celor mai noi tehnologii și inovări de producere, procesare, depozitare, marketing și realizare avantajoasă a producției agroalimentare pe piața internă și cea externă, inclusiv: creditarea cu îlesniri și garantarea creditelor oferite de băncile comerciale, alocările de stat, ce stimulează activitatea de inovare, măsuri fiscale, inclusiv reducerea tarifelor fiscale și a celor vamale, etc. Acestea urmează a fi implementate prin:*

- susținerea prioritară la toate nivelurile de administrare și activitate a dezvoltării agriculturii intensive durabile;
- direcționarea investițiilor către sectoarele de producție ce asigură o valoare adăugată înaltă și sunt solicitate pe piețele interne și externe, precum și către întreprinderile agricole ce manifestă eficiență;
- concentrarea mijloacelor financiare ale statului și stimularea investițiilor private în restabilirea și dezvoltarea sistemelor ce asigură obținerea recoltelor înalte și stabile, irigarea, fertilizarea,

protecția plantelor, precum și crearea noilor soiuri, hibridi de plante, rase și crosuri de animale înalt productive și rezistente la factorii biotici și abiotici;

- stimularea sistemului clusterial de organizare a producției agricole bazate pe consolidarea eforturilor instituțiilor științifice de profil agrar, firmelor agricole și structurilor de deservire în cadrul parcurilor științifico-tehnologice și incubatoarelor de inovare;
- facilitarea creării în localitățile rurale a întreprinderilor moderne de procesare a producției agricole, precum și crearea zonelor agroecologice;
- stimularea creării și dezvoltarea obiectelor infrastructurii de piață: piețelor agroalimentare naționale și regionale, întreprinderilor de prelucrare, ambalare, depozitare și realizare a producției agroalimentare pe piețele interne și externe;
- stimularea dezvoltării infrastructurii cu destinație dublă (de producție și socială): drumuri, asigurarea cu apă și canalizare, electrificarea și gazificare;
- promovarea dezvoltării întreprinderilor de cooperare în domeniul acordării serviciilor specializate de mecanizare, agrochimice, de deservire tehnologică și zoo-veterinară a firmelor agricole, gospodăriilor de fermieri și țărănești.

În acest context *participarea statului la realizarea politicilor menționate se va efectua prin intermediul:*

- participării directe a organelor de stat la realizarea proiectelor investiționale în sectorul agrar;
- creării mecanismului de atragere a investițiilor autohtone și străine în sectorul agrar.

Politica inovațională și dezvoltarea științei agricole urmărește stimularea obținerii noilor cunoștințe, materialului biologic performant, intensificarea activităților inovaționale în sectorul agroindustrial și crearea condițiilor pentru absorbția inovațiilor autohtone și străine – obiective ce urmează a fi atinse prin aplicarea următoarelor procedee:

- axarea acțiunilor de cercetare-inovare pe direcțiile prioritare ale dezvoltării sectorului;
- stimularea activităților științifico-inovaționale în scopul creării noilor soiuri și hibridi de plante, rase de animale înalt productive, aplicării tehnologiilor avansate agricole și de procesare a materiei prime;
- crearea infrastructurii de inovare și transfer tehnologic în sectorul agroindustrial;
- promovarea creării și implementării unui sistem de stimulenți economici în vederea atragerii și absorbției inovațiilor în sector;
- aprofundarea cercetărilor economice în scopul asigurării suportului științific al dezvoltării durabile a sectorului agroindustrial;
- modernizarea procesului de pregătire și perfecționare a cadrelor cu studii superioare și medii din sectorul agroindustrial;
- susținerea dezvoltării rețelei de transfer tehnologic și extensiune în sectorul agroindustrial;
- perfecționarea sistemului de management, marketing în sectorul agroindustrial. [2, p.1.4]

Agricultura va rămâne în continuare evitată de către investitorii străini, dacă nu vor avea loc îmbunătățiri ale climatului de afaceri. Din aceste considerente este necesar de a promova politica inovațională și facilita antreprenoriatul inovațional în acest sector de o valență enormă pentru Moldova.

Prioritățile stabilite pentru dezvoltarea durabilă a agriculturii sunt menționate în documentele de politici agricole ale statului [1, 2] și trebuie racordate la necesitățile diverselor grupe de agricultori din mediul rural. Dar pentru ridicarea eficienței sectorului precum și creșterii competitivității este necesar de a atrage toate eforturile pentru sporirea productivității acestui sector prin *sporirea investițiilor pentru implementarea inovațiilor.*

În vederea ridicării productivității prin intermediul investițiilor și inovațiilor în Strategie [2, p.2.6.] sunt propuse unele măsuri și programe precum:

- elaborarea actelor legislative privind crearea climatului favorabil de atragere a investitorilor autohtoni și străini, crearea mecanismelor economice eficiente de atragere a investițiilor în producția inovativă și promovarea transferului tehnologic în sectorul agroindustrial, prin formarea unei piețe funcționale a valorilor mobiliare, fondurilor de risc, de asigurări etc.;
- crearea soiurilor și hibrizilor de plante înalt productive și rezistente la factorii de mediu nefavorabili, a sistemului de protecție integrată a plantelor de cultură, tehnologiilor avansate de cultivare și procesare a producției agricole;
- renovarea șeptelului de animale cu o productivitate înaltă și suportul în crearea fermelor de lapte și carne contemporane prin aplicarea tehnologiilor avansate;
- crearea condițiilor favorabile pentru atragerea investițiilor în agricultură, inclusiv prin asigurarea obiectelor investiționale cu forță de muncă calificată, infrastructură adecvată etc.;
- crearea unui sistem eficient de promovare a produselor agroindustriale pe piața externă; crearea unui sistem unic de tip european al circuitului alimentar: producere - procesare - comercializare;
- elaborarea și implementarea unei scheme generale de amplasare a piețelor agroalimentare, a întreprinderilor de procesare, depozitare și ambalare a produselor agroalimentare.

De asemenea, producerea și comercializarea producției ecologice este o modalitate de sporire a investițiilor și inovațiilor în sectorul agrar și constituie una din căile principale pentru dezvoltarea unei agriculturi durabile.

Intențiile Naționale pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală, care vizează spațiul rural și asigură cadrul implementării programului TACIS, USAID și DFID, au ca obiectiv strategic dezvoltarea durabilă a sectorului agroalimentar în strânsă legătură cu protecția mediului înconjurător și conservarea resurselor naturale. Legislația elaborată pentru acest sector, armonizată parțial cu cerințele comunitare în domeniu, reglementările Consiliului Europei nr. 2092/91 și 1804/1999, este menită să creeze un sistem de producție agroalimentară ecologică, corespunzător sistemelor europene.

Pentru includerea Moldovei în Lista țărilor terțe care au echivalentă în Uniunea Europeană, în conformitate cu Reglementarea Consiliului Europei nr. 94/92/EEC, se impune crearea unei piețe interne de produse agroalimentare ecologice, precum și a unor disponibilități pentru export prin:

- fortificarea, în cadrul Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare, a serviciului special, care ar avea drept obiectiv major soluționarea problemei agriculturii ecologice;
- promovarea conceptului de producție agroalimentară ecologică prin instituții specializate (Agenția Națională de Dezvoltare Rurală, asociații, fundații, institute de cercetări și universități), precum și prin ambasadele Republicii Moldovei din străinătate, prin identificarea potențialilor investitori și a oportunității de colaborare în domeniu;
- înființarea de gospodării și ferme-pilot cu suprafețe optime specializate în producția agroalimentară ecologică;
- stagii de pregătire pentru formatori, operatori, inspectori;
- sprijinirea producătorilor care trec de la agricultura tradițională la cea ecologică, pe durata perioadei de conversie. [2, p.2.6.]

În vederea facilitării atragerii investițiilor și promovării politicii inovaționale în sectorul agroindustrial este necesar de a racorda și politicile fiscale și comerciale.

Promovarea politicii fiscale urmărește drept scop major asigurarea echității, stabilității și transparenței fiscale, prin optimizarea presiunii fiscale și extinderea bazei fiscale; sistematizarea și simplificarea legislației fiscale, precum și armonizarea principiilor fundamentale ale legislației fiscale naționale cu cele comunitare. Pe termen mediu se preconizează o serie de măsuri de politică fiscală axate pe principalele tipuri de impozite, care pot fi realizate prin stoparea creșterii sectorului public ca pondere în PIB.

Luând în considerare nivelul existent relativ înalt al bugetului public național ca pondere în PIB, crearea spațiului fiscal pentru creșterea economică și reducerea sărăciei poate fi atins preponderent din contul resurselor existente, fapt ce va necesita redistribuiri inter - și intra-sectoriale, precum și sporirea eficienței și eficacității programelor existente de cheltuieli.

Ținând cont de experiența obținută în urma introducerii impozitului unic în agricultură, pentru perioada 2008-2020, se prevede oferirea, în continuare, producătorilor agricoli a unor facilități fiscale întru minimizarea poverii fiscale, favorizând activitatea și sporind eficiența economică a acestora.

Din punctul de vedere al reformării continue a sistemului fiscal în agricultură, prezenta Strategie mai prevede:

- optimizarea sistemului de control fiscal ca un sistem de protecție a producătorilor agricoli și de stimulare a activității agenților economici din acest sector;
- simplificarea evidenței (dărilor de seamă), mai ales a agenților economici din cadrul businessului mic din sectorul agrar;
- minimalizarea și/sau anularea serviciilor cu plată pentru sectorul agroalimentar, prestate de diferite organe statale, inclusiv cele de control.

Direcțiile de perfecționare a politicii fiscale, de asemenea, în sectorul agroalimentar se vor stabili reieșind din Concepția reformei fiscale în Republica Moldova și obiectivele politicii fiscale pe termenul mediu respectiv².

Optimizarea presiunii fiscale se va realiza prin continuarea modificării structurii cotelor pe impozit. În perspectiva integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană se impune crearea cadrului legislativ adecvat legislației țărilor semnatare ale acordurilor de aderare la Uniunea Europeană, prin familiarizarea cu principiile prevăzute de directivele Uniunii Europene și reflectarea acestora în Codul fiscal.

Concentrarea resurselor funciare în gestiunea celor mai eficienți utilizatori va crea noi oportunități în sectorul agricol.

Politica în domeniul comerțului agroindustrial este orientată spre promovarea și stimularea exporturilor de produse agricole și agroalimentare, optimizarea importurilor în vederea dezvoltării antreprenoriatului, creând condiții favorabile pentru dezvoltarea comerțului, creșterea competitivității produselor agricole și agroindustriale etc. Prin urmare, politica comercială va fi orientată spre liberalizarea în continuare a comerțului cu produse agroalimentare și aplicarea instrumentelor netarifare de protecție comercială, conform normelor Organizației Mondiale a Comerțului.

Procedeele de realizare a politicii comerciale, rezidă în:

- minimizarea /eliminarea tarifelor vamale pentru pozițiile stimulatorii dezvoltării producției și exporturilor de produse agroalimentare și maximizarea lor la pozițiile ce pot pune în pericol sectorul autohton de producere;

² <http://documents.mx/documents/reforma-fiscala.html>

- modificarea listei taxelor vamale consolidate, în conformitate cu procedurile stabilite în Articolul XXVIII.5 al Acordului GATT 1994, ținând cont de faptul că Republica Moldova și-a rezervat dreptul, în cursul următoarei perioade, de a iniția o asemenea măsură;
- eliminarea tuturor barierelor în comerțul atât pe piața internă, cât și pe cea externă cu produse agroalimentare;
- lărgirea posibilităților de penetrare pe piețele solvabile și previzibile, prin crearea unui mediu favorabil producerii de bunuri competitive pe piețele externe;
- aplicarea instrumentelor netarifare de apărare comercială, prin monitorizarea evoluției importurilor de produse agricole și agroalimentare și evaluarea impactului acestora asupra producătorilor agricoli și recurgerea, în caz de necesitate, la măsuri concrete de apărare, conform practicii internaționale;
- formarea unui cadru juridic al schimburilor comerciale externe stimulatorii promovării exporturilor, în corespundere cu oportunitățile și evoluțiile înregistrate pe plan regional și internațional. [5, pag 28-32]

Întru realizarea prerogativelor sus-menționate, vor continua negocierile bilaterale cu partenerii comerciali principali în vederea respectării integrale a acordurilor de comerț liber și anulării barierelor în comerțul cu țările Comunității Statelor Independente la capitolul ce ține de agricultură (eliminarea taxelor indirecte, tranzitul, taxele la import, procedurile vamale etc.). Totodată, vor fi semnate noi acorduri de colaborare în domeniul agroindustrial, în particular, cu țările cu care comerțul se desfășoară în regim preferențial (statele CEFTA).

De asemenea, vor fi întreprinse măsuri pentru promovarea intereselor Republicii Moldova în organizațiile internaționale, în particular, în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului, participând activ în Runda Doha de negocieri comerciale multilaterale din cadrul acestei organizații, în rezultatul căreia va fi stabilită politica în comerțul internațional. Prin urmare, apărarea intereselor agricultorilor autohtoni se va efectua prin:

- obținerea unor flexibilități, de care vor beneficia alți membri, cu același nivel de dezvoltare economică, fapt ce ar permite reducerea dezechilibrului între angajamentele membrilor cu același nivel de dezvoltare;
- scutirea de reducere a sprijinului intern, acordat sectorului agricol etc.

Activități importante vor fi orientate spre monitorizarea evoluției importurilor de produse agricole și agroalimentare, precum și evaluarea impactului acestora asupra producătorilor agricoli și recurgerea, în caz de necesitate, la măsuri concrete de apărare, conform practicii internaționale.[5, pag.46-50]

Totodată, politica comercială a statului trebuie orientată spre eliminarea tuturor barierelor în comerțul atât pe piața internă, cât și pe cea externă, cu produse agroalimentare. Prin urmare, promovarea vânzărilor pe piața internă și peste hotare se va efectua prin fixarea condițiilor-cadru ce vor permite întreprinderilor agricole să asigure cu produse durabile la un preț rezonabil și să obțină venituri considerabile din realizarea acestor produse. În calitate de instrumente specifice vor fi utilizate: acordarea de asistență pentru promovarea vânzărilor în țară și peste hotare, stimularea transformării produselor la o valoare mai înaltă etc. Pe plan intern, promovarea vânzărilor va avea drept scop crearea unei atitudini pozitive din partea cumpărătorilor față de produsele agricole autohtone, consumatorii fiind sensibilizați despre avantajele produselor moldovenești pentru a le acorda preferințe. În acest scop se vor întreprinde măsuri pentru:

- formarea unei rețele de piețe-angro agroalimentare regionale;

- asigurarea volumelor de produse agroalimentare pentru export și controlul calității și conformității acestora;
- monitorizarea continuă a prețurilor.

Măsuri în vederea dezvoltării durabile a agriculturii RM;

1. Fonduri europene pentru agricultorii moldoveni , prin Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură;

Cu ajutorul fondurilor europene circa 525 de ferme și întreprinderi agricole au fost susținute fiind astfel create peste 1 251 de noi locuri de muncă.

În cadrul Programului PSPS a fost lansat și proiectul de asistență tehnică care oferă consultanță în vederea implementării activităților din matricea de politici - Stimularea Economică în Zonele Rurale.

Una din activitățile de bază în 2014 a constat în acordarea asistenței sectorului agricol din Moldova prin Sistemul de Granturi al Agenției de Intervenție și Plăți pentru Agricultură (AIPA) utilizând măsuri similare celor din Programul European de Vecinătate pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală (ENPARD). Fondul de subvenționare fiind suplimentat cu 110700,0 mii de lei din contul grantului acordat de Comisia Europeană.

În următorii trei ani prin intermediul programului european de dezvoltare a agriculturii ENPARD, Republica Moldova urmează să acceseze peste 53 de milioane de euro pentru modernizarea strategică a agriculturii și mediului rural.

2. Votul Parlamentului European pentru deschiderea pieței de mere, struguri și prune moldovenesti in UE;

Parlamentul European a adoptat modificarea Regulamentului PCA (Preferințe comerciale autonome) pentru Republica Moldova prin introducerea a trei noi contingente tarifare cu exonerare de taxe vamale pentru mere proaspete (40 000 de tone), struguri de masă proaspeți și prune proaspete (10 000 de tone fiecare) în conformitate cu Regulamentul PCA, în plus față de contingentele tarifare propuse în cadrul Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător.

Preferințele comerciale autonome constituie un act de solidaritate din partea UE pentru Republica Moldova care necesită sprijin urgent pentru a reduce impactul economic al interdicției impuse de Rusia, în special pentru produsele cele mai importante pentru cultivatorii de fructe din Republica Moldova: mere, prune și struguri de masă.

3. Restabilirea pășunilor din Parcul Național Orhei cu sprijinul UE;

Primari ai 12 localități din regiunea Parcului Național Orhei au semnat acorduri de granturi pentru proiecte de restabilire a 35 sectoare de pășuni neproductive cu o suprafață totală de 472 ha. Valoarea totală a granturilor, oferite în cadrul proiectului Clima-East, finanțat de Uniunea Europeană și implementat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), este de 185 110 Euro. Contribuția comunităților este estimată la 177 000 Euro.

Restabilirea pășunilor este o premieră pentru Republica Moldova în ultimii 24 de ani. Prin aceste proiecte, vom spori productivitatea pășunilor care vor contribui la dezvoltarea socială și economică a localităților din Parcul Național Orhei.

Acest proiect susținut de Uniunea Europeană are drept scop să restabilească una dintre cele mai importante zone naturale ale țării - Parcul Național Orhei. Parte a unei inițiative regionale, proiectul va ajuta oamenii din localitățile rurale să facă față provocărilor de adaptare la și reducere a efectelor schimbărilor climatice .

4.Declaratia de intenție privind dezvoltarea durabilă și economia verde a Republicii Moldova.

Dezvoltarea durabilă și promovarea economiei verzi reprezintă priorități de dezvoltare pentru Republica Moldova. Acestea își găsesc reflectarea în principalele documente de politici ale

Guvernului, în special în Strategia Națională de Dezvoltare Moldova–2020, Strategia energetică–2030, Strategia de dezvoltare a sectorului ÎMM pentru anii 2012-2020, Foaia de parcurs pentru ameliorarea competitivității, Strategia de dezvoltare a agriculturii 2013–2020 și proiectul Strategiei de mediu 2014–2023, examinat în prezent de Guvern.

Acestea sunt totodată parte a angajamentelor Republicii Moldova față de partenerii de dezvoltare ai țării din exterior. Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană urmărește expres asigurarea dezvoltării durabile și promovarea economiei verzi în țara noastră. Prin semnarea Acordului, Republica Moldova se angajează să armonizeze legislația națională la cea europeană și să asigure integrarea prevederilor de protecție a mediului, utilizarea rațională a resurselor și eficiență energetică, în toate sectoarele economiei naționale și ale vieții sociale.

Dezvoltarea durabilă și promovarea economiei verzi sunt domenii intersectoriale complexe, ce necesită eforturi considerabile de coordonare din partea autorităților Republicii Moldova. Autoritățile trebuie să-și asume angajamentul de a asigura o bună coordonare a eforturilor sectoriale ale ministerelor Agriculturii și Industriei Alimentare, Economiei și Mediului și ale Guvernului în general pentru dezvoltarea durabilă a tuturor aspectelor vieții din Republica Moldova în armonie cu mediul înconjurător.

5. Proiectul SECTOR, finanțat de către Guvernul Suediei.

Scopul general al proiectului este promovarea agriculturii non-poluante și agriculturii ecologice în bazinul râului Nistru pentru menținerii echilibrului ecologic, folosind resursele umane locale pentru a promova această idee. Obiectivul proiectului este creșterea nivelului de informare a populației și producătorilor agricoli cu privire la agricultura non-poluantă și agricultura ecologică în regiunea râului Nistru (raioanele Șoldănești, Rezina, Orhei, Criuleni, Anenii Noi, Căușeni, Ștefan Vodă).[8]

Concluzii:

Pentru a concluziona scoatem în evidență următoarele momente:

1. Principalele obiectivele strategice de dezvoltare durabilă ale sectorului agroindustrial stau la baza procesului de promovare a agriculturii ecologice de lungă durată. Printre acestea se enumera:
  - ▶ Asigurarea securității alimentare a țării.
  - ▶ Sporirea continuă a calității vieții populației în mediul rural.
  - ▶ Ridicarea productivității prin sporirea investițiilor și inovațiilor în sector.
  - ▶ Conservarea calității solului – mijlocul principal de producție agricolă.
2. Elaborarea și implementarea unui complex de măsuri economice, juridice, tehnice, organizatorice și ecologice, orientat spre folosirea rațională a terenurilor agricole, vor duce la sporirea eficienței sectorului agricol în ansamblu și, ca rezultat, creșterea nivelului de trai în comunitățile rurale, constituie obiectivul fundamental al politicii de consolidare a exploatațiilor agricole.
3. Promovarea politicii fiscale urmărește drept scop major asigurarea echității, stabilității și transparenței fiscale, prin optimizarea presiunii fiscale și extinderea bazei fiscale; sistematizarea și simplificarea legislației fiscale, precum și armonizarea principiilor fundamentale ale legislației fiscale naționale cu cele comunitare.
4. Politica în domeniul comerțului agroindustrial este orientată spre promovarea și stimularea exporturilor de produse agricole și agroalimentare, optimizarea importurilor în vederea dezvoltării antreprenoriatului, creând condiții favorabile pentru dezvoltarea comerțului, creșterea competitivității produselor agricole și agroindustriale etc.
5. Politica inovațională și dezvoltarea științei agricole urmărește stimularea obținerii noilor cunoștințe, materialului biologic performant, intensificarea activităților inovaționale în sectorul agroindustrial și crearea condițiilor pentru absorbția inovațiilor autohtone și străine[6, pag. 62-65]

Referințe bibliografice:

1. Strategia de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural din Republica Moldova 2014-2020 din 04.06.2014
2. Strategia națională de dezvoltare durabilă a complexului agroindustrial al Republicii Moldova (2008-2015) <http://lex.justice.md/md/327309/>
3. Chivu Luminița "Competitivitatea în agricultură", Academia Română, 2002, pag.25-30
4. Cecilia Alexandri ș. a. "Tratat de Economia Agriculturii", Ed. Expert, București, 2004, pag.45-47
5. Potlog A. "Dicționar practic de agronomie", Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1997, pag 28-32
6. Răuță C., Cârstea S. „Poluarea și protecția mediului înconjurător”, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979 pag. 62-65
7. Țurcan (Șușu) A., Bujor T. Prezentul și viitorul agriculturii Republicii Moldova. O scurtă schiță statistică. „Vector European: Revista de cercetări socio-umanistic” Nr.1/2016 pag.106
8. www.infoeuropa.ro
9. www.maia.gov.md

Recomandat spre publicare: 19.10.2016.

BOGOR INDONESIA GOVERNMENT CORRUPTION ERADICATIONS: A LEADERSHIP, CONTROL, PROFESSIONALISM, FINANCIAL RESOURCES, ETHICS AND DECENCY, SOCIETY'S PARTICIPATION PRACTICES

Slamet RIYADI,

Doctor in Government Management Science,
Sekolah Tinggi Ilmu Pemerintahan Abdi Negara (STIPAN), Indonesia

***Abstract:** The purpose of this research was to analyze the influence of leadership, controlling, aparatur professionalism, financial resources, ethics and decency, and participation of society to the effectivity of implementation of government which free from corruption, collusion and nepotism of government of Bogor city - province of West Java which were very effective. All variables were very effective to create government free of corruption, collusion, nepotism. The method of research was using survey, simple regression analysis and multiple regression with 364 aparatur of Government of Bogor City.*

***Keywords:** Leadership, control, professionalism, financial, ethics, decency, participation of society, corruption, collusion, nepotism.*

JEL Classification: O1, A10, E20, J53

Introduction:

Corruption is one of the biggest problems in Indonesia until now. Various surveys conducted by several international committee always put Indonesia at the top of the most corrupted country in the world. There is no significant change every year, society consider the corruption in Indonesia as endemic, systemic, and widespread (Lubis, 2005:2).

Indonesia is a country in Asia with its clearly corrupt behavior and always under the radar by the Transparency International (TI). In 2009, Indonesia's corruption index climb up from bottom to

---

5th rank of 10 Asian countries under Singapore, Brunei, Malaysia, and Thailand. Compared to the rest of the world, Indonesia were rank number 111 of 180 countries. Todung said that the quality of bureaucracy in Indonesia based on a survey conducted by the Political and Economic Risk Consultancy (PERC) to 1000 Expatriate in Asia between 1997 and 2005 is always at the big five of the bad bureaucracy (Transparency International, 2010).

Based on Corruption Perception Index (CPI) year 2010 there was 178 countries published in January to September 2010, Indonesia was rank number 111 with 2,8. Indonesia was a way behind its four neighbours such as Singapore was number one with 9,3; Brunei Darussalam with 5,5; Malaysia 4,4; and Thailand 3,5. This results contradicts with public sectors survey findings by Commission of Corruption Eradication in form of National Integrity Index (IIN) in 2010, with citizens using public services as subjects. IIN figures shows the integrity of service by municipal of Bandar Lampung and Medan are the lowest with 4,54 and 4,44. It shows corruption as an important matter for business doers in Indonesia. CPI surveys also indicates business doers, polices, taxes, courts, also prosecutors as the top priority institutions in corruption eradication. Based on this survey result, TII summons the region governments to use this CPI as business doers trust indicator toward transparency and accountability on its area. TII also appeal to do bureaucracy reformation in public services connected directly with business, also to work more seriously in the prevention or corruption eradication on its areas (Source: ICW, 2010), (tribunnews, 2010).

Data of corruption in Bandung showed that one of the biggest contributors of corruption in West Java was from Bogor, with 6,8 billion Rupiah APBD fund corruption case in 2002. At the ratification of APBD, 1,3 billion Rupiah of Additional Cost Budget was misused. Thirty two ex-members of DPRD Bogor period 1999-2004 were involved and being sentenced to prison for a year by Court City of Bogor and also fined 50 million Rupiah. Case in the City of Bogor, West Java, corruption of DPRD fund year 2002 with amount of 61,64 billion Rupiah. Ex-Head of DPRD Bogor sentenced for 4 years. The case of Bogor's Vice Mayor, Ahmad Ru'yat were put behind bars at penitentiary class II A Paledang. District Prosecutor City of Bogor, imprisons the second in command in Bogor City Hall for justice, related to the 6,8 billion Rupiah APBD corruption case when functioning as DPRD Vice Head of Bogor in 2002. Theoretically, if the corruption in such country like Indonesia not being handled immediately, it will create a total destructive effect to the economy, social growth and the whole progress (Mahmood, 2005 : 62).

The main problem of the research was to seek the influence of the leadership, controls, professionalism, financial resources, ethics, decency and participation of the society to effective government free of corruption, collusion and nepotism.

Leadership

Leadership was the position or guidance of a leader or "the ability to lead", and leader was "a person or thing that leads; directing, commanding, or guiding head, as a group or activity" (Webster's, 2008), the "leadership was a relation of an individual to a group, established in interests of achieving, some end." A successful leader had two conditions, (1) He or she must shared values, attitudes and interests of the group (2) He or she had a higher quality compared to their subordinates, nevertheless, either of them still had good communication towards each other (The book Foundations of Psychology, 2008). "Leadership was the process of influencing others to understand and agree with what needs to be done and how it should be done effectively, also a process to facilitate individual and collective effort to reach mutual goals (Yukl, 2001 : 8)."

Controlling

Controlling was a synchronized yet regular effort to provide the right amount and time, and leads execution to produce a similar and harmonic action towards decided aim (Terry, 2004).

Controlling was an act of balancing and moving the team by giving a suitable work location for each and protecting the activity so it could be done with a subtle harmony among the members itself (Hasibuan, 2007 : 85). Controlling was a process where the leader balances a group effort efficiently among its subordinates and guarantees a unity of act to reach mutual objective (McFarland in Handayani, 2005 : 89).

Aparatur Professionalism

to be a professional in giving service, government aparatur must be equipped with abilities and knowledge about each jobdesks as stated that professional service was a professional with ability to serve others needs (Sianipar, 2001 : 14) in Sundarso et al, 2006 : 6). Professionalism were proficiency in executing duty with outstanding standart, precise time, cautious, with easy-to-understand procedures for the customers (Department of Internal Affairs, 2004 : 13).

Financial Resources

Theoretically, government budget played 3 main functions: allocation, distribution, and stability. Regarding function of allocation, budget allocation for public interest or the implementation of the government also for the sake of public service. Other functions includes distribution of income and decreasing poverty as well as creating a condusive micro-economy environment. Those basic functions acts a s foundation in making fiscal policy and the aspects of income, funding, and country expenses.

The purpose of budget composing basically was to synchronize macro-economy policy and available resources, allocate appropriate resources according to government policy and prepare a good budgeting management. Therefore managing budget was very important so it could function as expected such as : (1) giving a direction of the economy policy and clearly describes the use of resources by the society; (2) achieving macro-economy stability in th economy; (3) as a controller to deprive flaws and gaps in every aspect of an organization.

Ethics and Decency

Ethic was a value concerns the right and wrong in a class or society. Ethics was a science of whats good and bad about morals of rights and obligation (Indonesian Language Dictionary, 2005). Ethics was a set of rules, or norm, or guidance regulates human behavior either about what should be done or should not be done by a group or class of society or profession (Maryani and Ludigdo, 2001). The principle of ethics and decency means that every violation should be treated properly, without pressure and push from any party. Another was the principle of responsibility, where every acts of law enforcers should be taken responsible by them, according to written or unwritten laws.

Participation of the Society

Participation as an involvement in collective activities, meanwhile Mubyarto (Ndraha, 2000 : 102), participation as willingness to accomodate the success of every program based on each individuals without sacrificing their own interest. Participation was various act of mass or individuals which shows a mutual relation between the government and its society (Wahyudi Kumorotomo, 2009 : 112-114). Generally, the participation of the citizen could be breakdown into four: (1) electoral participation; (2) group participation; (3) citizen-government contracting; (4) direct participation. Soetrisno (Tangkilisan, 2005 : 320) explaines that participation was a style of development, which means that in relation with process of development, participation should be defined as an effort to transform the development system not as a part of maintenance system. Therefore, participation should be considered as a work value for the society and manager for the development, so the participation functions as a tool to establish the development.

The Government Effectivity

The effectivity of the implementation of the government means that in doing a work, workers basically needs a sense of safety which associated with (1) guarentee of the future; (2) an

---

organization that gives room to flourish without threats; (3) a healthy relationship between superiors and subordinates (Agus D, et al, 2001 : 36). Therefore, we could conclude that the effectivity of organization performance was a fine set which describes whole input-process-output cycle to reach the expected goals. Referring to Purwadinata Indonesian Language General Dictionary, corruption was a bad behavior includes money laundry, bribery, etc. In other languages, corruption (English) and corruptie (Dutch) literally means badness, bribeable, immorality. Definition of corruption based on positive law had been contained for the first time in Act Number 3 Year 1971 about The Eradication of Corruption Criminal Act. Most of definition of corruption in the Act refers to the Book of Criminal Law Act. The formulation of corruption was also put in Act Number 31 Year 1999 and Act Number 20 Year 2001. Five main issues about corruption which were: definition, cause, impact, context, and activities that includes corruption (Gillespie and Okhrulik, 1991 : 77). Further, Gillespie and Okhrulik views a conceptual definition of corruption needs two quality which were: (1) The definition had to be general and enables inter-cultural comparison; (2) The definition had to be empirically useful. The two criteries had created controversy among experts when defining concepts of corruption. Desta (2006 : 426-427) said that various definitions on corruption divided into three categories: (1) public office centered definitions; (2) marked centered definitions; (3) public interest centered definitions.

Leadership to Free Government of Corruption, Collusion and Nepotism

Leadership could effectively create the Government free of corruption collusion and nepotism, which means the more effective the Leadership, the effectivity of implementation of the government free of corruption collusion nepotism in government of Bogor City was increasing. One of the contributing factors in creating high effectivity was the leader's role in showing needs professionally. The leader should think forward when facing the cultural diversity of his/her subordinates. Yuniarsih and Suwatno (2008 : 165) stated that in traditional paradigm leadership defined as a skill to influence others by motivating, moving, directing, inviting, leading, and if needed forcing them to do or not to do something. In new paradigm, leadership was widely understood, not just a skill to influence, what matters was the skill to inspire others so they could be proactively act for the sake of the effectivity, vision, mission, and the goals of the organization. Organization leader at the new era were the visionaries leading the organization, therefore anyone at the management should stick to the vision of the organization and performs as a visionary role model.

The Effective Control to Free Government of Corruption, Collusion and Nepotism

Control was create effectivity of Implementation of Government free of corruption collusion and nepotism in Government of Bogor City Province of West Java, this means the more effective the Controlling, the effectivity of implementation of the government free of corruption collusion nepotism in government of Bogor City was increasing. According to Stoner and Wankel (2000 : 263) controlling is the process of integrating the objects and activities of the separate units of departments of functional areas of an organizational in order to achieve organizational goals efficiently. In other words, controlling is the process of integrating aims and activities of separated units of an organization to reach its goals efficiently. For Stoner, elements of controlling are dimensions integracy of goals. Stoner and Walker (2000 : 263), controlling has dimensions integracy of goals, integracy of activities and goals achieving efficiently for units or separated parts.

The Aparatur Professionalism to Boost Effective Government

Aparatur Professionalism boosted the Effectivity of Implementation of The Government free of corruption collusion and nepotism in Government of Bogor City Province of West Java. The more effective the Aparatur Professionalism, the Effectivity of implementation of the government

---

free from Corruption Collusion Nepotism in government of Bogor City would increasing. According to Paul Mali, cited by Putti (2000 : 416) : (1) weakness in aparatur resources are the narrow minded primordialism attitude in positioning the officers and (2) weakness of interpretation, also disharmony of government duty in the regional or the central. To overcome this situation, we need a systematic efforts in increasing capacities so it can work professionally and optimally, the ability to intervene the competency of the aparatur for the resource of social economy environment an spacial, the ability to guard public necessities based on its own roles. A clear statement by Pigors and Myers in Zainun (2002 : 124), development of human resource needs to be stressed on its mobilization and maintenance that relates to the planning activities, development and execution program, also the control and surveillance of the human resources itself.

The Financial Resources Effectively to Free Government of Corruption Collusion and Nepotism

Financial Resources creates the effectivity of implementation of Government free of corruption collusion and nepotism in Government of Bogor City Province of West Java, which means the more effective the use of financial resources, the more effective of implementation of the government free corruption collusion nepotism in government of Bogor City would increasing. The concept of modern professionalism in doing a job is based on structural and attitude aspects. Character of structural aspects is part of the training, establishment of professional association and ethic codes, whereas attitude aspects relates to the professionalism behavior. Professionalism is the main criteria for those who works as civil servant. A professional in its job reflects in two dimentions of professionalism. First, dedication to the profession measured from ones dedication to use their knowledge, skill, and resilience to do a task eventhough it is lack of extrinsic reward. Second, social obligation is a view about how important a profession is, also benefits gained by society or other professionals thanks to the existency of that job.

The Ethics and Decency to Free Government of Corruption, Collusion and Nepotism

Ethics and decency created Effectivity of Implementation of The Government free of corruption collusion and nepotism in Government of Bogor City Province of West Java, which means the higher the ethics and decency, the effectivity of implementation of the government free from Corruption Collusion Nepotism in government of Bogor City would increasing. In special meaning, related to the art of human socializing, ethics are made in a written code systematically created based on existing moral principals, and when in need it can be used as tools to judge every common sense behavior which does not suit the ethic code.

In professional context, doing tasks and responsibilities based on ethics is a must, it's not even an option. This acts for every human resources parties at the government, and also a civil servant. A civil servant has to understand the basic ethics its government, which is also the professionalism base of it. Consistency in implementing ethics will boost their career and success continuously.

The Society's Participation to Free Government of Corruption, Collusion, and Nepotism

The Participation of society created effectivity of Implementation of the Government Free of corruption collusion and nepotism in Government of Bogor City Province of West Java, the higher the participation of the society, the more effective implementation of the government free of corruption collusion nepotism in government of Bogor City would increasing. Budget change happens since 2002 after the introduction of performance budgeting system. That performance approach rely on the participation of the society, involving other stakeholders including the government and DPRD. Act Number 25 Year 2004 specifically explained that planning and budgeting process should be run in synergy. Planning steps is combined with budgeting steps to create APBD. Planning process starts with compelling ideas from the society to understand problems in each areas. It fits with instruction of regional autonomy that requires society to actively

---

involved in giving input to the making of APBD (Cahyono, 2003). Involving the society in making the budget also appear in Article 23 of 1945 Constitution which states that society have rights to participate in creating and making decision in budgeting. Not only in planning, the discourse of involving the society on budeting seen as positive in transparency process applied by the government. In planning process based on Act Number 25 Year 2004, process of involving the society is called the discussion of government performance (Musyawarah Kinerja Pemerintah or Musrenbang). Musrenbang is a forum among parties involved in asesing government performance. In the regulations, it's also mentioned that participation of the society defines as their involvement in accomodating needs in the making of development plan process. Participation of society in planning and budgeting reflects them as the biggest APBD contributors from tax and retribution fund, and the government as society's mandate executor.

The Synergy of Leadership, Controls, Professionalism, Financial, Ethics and Decency to Free Government of Corruption, Collusion and Nepotism

The leadership, control, aparatur professionalism, financial resources, ethics and decency, and the participation of society created effectivity of Implementation of The Government free of corruption collusion and nepotism in Government of Bogor City Province of West Java. This means the more effective the leadership and the control, the more professional aparatur, the higher the financial resources, the higher ethics and decency and participation of society, the effective implementation of the government free of corruption collusion nepotism in government of Bogor City would increasing. After looking at yet understanding suggestions from experts regarding the concept of leadership, controlling, aparatur professionalism, financial resources, ethics and decency, also the participation of the society, we can draw a red line that professionalism isn't only talking about the fit between skills and abilities of the aparatur but also the capability of anticipating every environmental change and that includes responding public aspirations. Responsiveness and inovation of government aparatur can't appear, grow, and develop by itself. There are supportive and blocking factors, that needs a study to understand dominant factors affecting professionalism from factors of responsiveness and inovation of government aparatur. From explanation above, the variables are: leadership, controlling and aparatur professionalism to the effectivity of implementation of the government which free from corruption is not an independent variable in context of Government in Bogor City. The researcher propose that there are positive influence of leadership, controlling and aparatur professionalism, financial resources, ethics and decency and participation of the society altogether with the effectivity towards implementation of government which free from CCN.

Conclusion:

The research concluded that each independent variables of the research were positively and significantly influence the effectivity of implementation of Government free of corruption, collusion and nepotism in Government of Bogor City Province of West Java. The leadership, controlling, aparatur professionalism, financial resources, ethics and decency, and participation of the society all together positively and significantly influence the effectivity of implementation of Government free of corruption, collusion and nepotism in Government of Bogor City. We perceived that the more effective the leadership, the better the controlling as well as the aparatur professionalism, the higher the ethics and decency as well as the participation of society, would increase the effectivity of implementation of the Government free corruption, collusion and nepotism in Government of Bogor City.

Those factors were highly associated with each other in the implementation of the regional government. From the implication of the research, the following suggestion can be conveyed as

---

follows: Firstly, leaders at the field of service in the Government City of Bogor constantly needs to improve their leadership capacity consists of competency development and Emotional Spiritual Quotient (ESQ) to increase the quality of human resources. Secondly, making a long-middle-short term work programme as well as creating the activities scale of priority could be done to improve the responsivity of the aparatur. Thirdly, the employees should be given a broad decency motivation to update their knowledge and skills which relates to the advance of technology and science, also gain confidence and self-development of the aparatur. Fourthly, in depth socialization as well as the re-implication of organizational value needed to be execute to reach organizational goals. Fifthly, professionalism of the aparatur for the sake of giving excellent service to the community needed to be intensify through courses, education and training, and learning tasks. Sixthly, exact agendas and priorities were needed to eradicate corruption, such as giving serious punishment to the corruptors, campaigning on corruption as social virus, giving the press a freedom to expose corruption cases, implementing reformation of bureaucracy, familiarizing guilty feelings, also applying an open and effective controlling system. Seventhly, for further study, the researcher recommended to acquire a broader and carefully selected sample of aparatur in Bogor. The researcher also suggest human resource associated with budget compiling principles as other variables to be examined. Lastly, this research hopefully useful to improve the management of literature, especially in the field of government management.

References:

1. SUHARSINI, Arikunto. 2002. Research Procedure of a Practice Approach. Yogyakarta: Rineka Cipta
2. MAHEKA, Arya. 2000. Understanding and Eradicating Corruption, 1st Edition. Komisi Pemberantasan Korupsi (KPK) RI. Jakarta, [t.t]
3. BASYAIB, Hamid., HOLLOWAY, Richard., MAKARIM, Nono Anwar (Editor). 2002. Stealing Society Fund: 16 Corruption Analysis in Indonesia. Mencuri Uang Rakyat. Book 1-4. Jakarta: Yayasan Aksara
4. Bogor's Municipal Regulation Number 5 year 2010, Long Term Development Planning Municipalities of Bogor Year 2010-2014
5. Cahyono. 2003. Management. Jakarta: Gramedia 2007
6. Gibson, Ivancevich, Donnelly. 2005. Organizations. Richard D. Irwin. Inc. HANDAYANINGRAT, Soewarno. 2005. Study of Administration and Management, Sixth Edition. Jakarta: PT Gunung Agung
7. Government Regulation Number 8 year 2008 about Procedures of Compilation, Controlling and Evaluating Plan Application of Government Development
8. KLITGAARD, Robert. 1998a. "International Cooperation Against Corruption", Finance & Development. Volume 35, No 1
9. Mardiasmo. 2002. Autonomy and Management of Regional Fund. Yogyakarta: Andi Offset
10. ...., 1992. Prime Dimensions in Science of Country Administration. Jakarta: Raja Grafindo Persada
11. ...., 1998. Indonesian Bureaucracy in the Era of Globalization. Jakarta: Batang Gadis
12. Major of Bogor Regulation Number 22 year 2009 about Mid Term Development Planning of Bogor Municipalities year 2010-2014
13. PAMUDJI, S. 2005. Government Leadership in Indonesia. Jakarta: Bumi Aksara. Sianipar. 2001. Mangement of Society Service. Jakarta: Lembaga Administrasi Negara

14. President Decree Number 150 year 1959 date July 5, 1959 about President Decree/Indonesian Army Commander in Chief about Reenact to Constitution of 1945. (LN RI 1959 No. 75)
15. Republic of Indonesia Government Regulation Number 19 Year 2000 date April 5, 2000 about Criminal Act Joint Team of Eradicating Corruption. (LN RI 2000 No. 43, TLN RI No.3948)
16. Republic of Indonesia Government Regulation Number 71 Year 2000 date August 21, 2000 about Instruction of Role Applying and Society and Reward Giving in Prevention and Eradicating Corruption Criminal Act.(LN RI 2000 No. 144, TLN RI No. 3995)
17. Republic of Indonesia President Instruction Number 5 year 2004 date December 9, 2004 about Corruption Eradiction Acceleration
18. STONER, James A.F., WANKEL, C., 2006. Management, Third Edition. USA, Engelwood Cliffs: Prentice Hall
19. SUWANDI, I Made. 2001. "Strategic Issues of Regional Autonomy Structuring" dalam Berita Iptek. November 3, 2001
20. Terry. 2004. Management. USA: Prentice Hall
21. Wijaya. 2004. Regional Autonomy and Autonomous Region. Jakarta: PT Raja Grafindo Persada
22. YULK, Gary. 2001. Leadership in Organization, Fifth Edition, Prentice Hall (Kepemimpinan Dalam Organisasi), Terjemahan. 2007. Jakarta: PT Indeks.

Recomandat spre publicare: 28.10.2016.

ФИНАНСОВАЯ ОТЧЕТНОСТЬ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЕСПЕЧЕНИИ УПРАВЛЕНИЯ

ЩЕРБАТЮК Василий
доктор экономических наук,
конференциар университет,
Европейский университет Молдовы
vserb@mail.ru

Аннотация: подробно раскрыты пользователи, задачи, основополагающие принципы, состав и содержание, качественные характеристики информации и получатели финансовой отчетности, внесены предложения по совершенствованию ее различных форм. Детализированы формулы балансового уравнения и расчета собственного капитала. Освещен зарубежный (бельгийский) опыт организации сбора, хранения и использования финансово-экономической информации.

Ключевые слова: виды отчетности, кассовый и прямой методы, комплексный экономический анализ.

Adnotare: *dezvăluit în detaliu utilizatorii, sarcini, principii de bază, structura și conținutul, caracteristicile calitative ale informațiilor și destinatarii situațiilor financiare, propuneri de îmbunătățire a formelor sale diferite. ecuații de bilanș detaliate și formulele de calcul al capitalului propriu. Străine aprinse (belgian), experiența de a organiza colectarea, stocarea și utilizarea informațiilor financiare și economice.*

Cuvinte cheie: *tipuri de raportare, în numerar și metode directe, o analiză economică cuprinzătoare.*

Summary: *disclosed in detail users, tasks, basic principles, structure and content, the qualitative characteristics of information and the recipients of financial statements, proposals for improving its various forms. Detailed balance*

---

equations and formulas for calculating equity. Lit foreign (Belgian) experience of organizing the collection, storage and use of financial and economic information.

Keywords: *reporting types, cash and direct methods, a comprehensive economic analysis.*

JEL Classification: M41

Введение:

Эффективность управления финансово-хозяйственной деятельностью предприятий различных отраслей рыночной экономики Республики Молдова в значительной степени зависит от его информационного обеспечения, основу которого составляют данные действующей отчетности. Теоретическим, организационно-методическим и методологическим вопросам составления и применения отчетности посвятили труды многие зарубежные и отечественные ученые-экономисты: Григорой Л., Ивашкевич В.Б., Ковалев В.В., Лазарь Л., Недерица А., Новодворский В.Д., Палий В.Ф., Панков Д.А., Соколов Я.В., Фрекэуцяну А., Цирюльникова Н., Цуркан В., Шеремет А.Д. и др. [1, 3-5, 7-10]. Однако в контексте современных проблем развития национальной экономики, европейской интеграции и перехода на новые нормативные акты по бухгалтерскому учету имеется острая необходимость в глубоких комплексных и системных исследованиях различных проблемных вопросов финансовой отчетности и ее эффективного практического использования.

Основная часть:

Отчетность представляет собой систему таблиц и текстовых пояснений, отражающих сводные данные о различных сторонах деятельности хозяйствующих субъектов. Отчетность используется при принятии оптимальных управленческих решений, весьма разнообразна и подразделяется на оперативную, статистическую, налоговую, управленческую, бухгалтерскую и финансовую.

Оперативная отчетность предназначена для текущего анализа, контроля и управления в момент совершения хозяйственных операций или сразу же после их завершения. В ней содержатся сведения о выполнении планов производства и реализации продукции, поступления и расходования сырья, соблюдении договоров, расчетов и др.

Статистическая отчетность – это определенная совокупность показателей в денежном и натуральном выражении, представляемых предприятиями по установленным Национальным бюро статистики формам в целях формирования сводной официальной статистической информации о социально-экономическом положении страны. Она составляется на основе данных бухгалтерского, статистического и оперативного учета по единой методике, представляется в статистические органы в установленные сроки и используется при проведении макроэкономического анализа.

Основу налоговой отчетности составляют развернутые расчеты налоговой базы за отчетный период в соответствии с нормативными актами, регулирующими налоговые платежи, и данными налогового учета.

Управленческая отчетность представляет собой результат обработки данных управленческого учета, их агрегирования и представления в виде отчетов о деятельности подразделений и в целом предприятия за отчетный период. Она дает возможность пользователям учетной информации самостоятельно формировать отчеты в необходимых аналитических разрезах и проводить ее комплексный экономический анализ.

Бухгалтерская отчетность – это единая система показателей о финансовом положении и финансовых результатах деятельности, составляемая на основе данных бухгалтерского учета. Она призвана предоставлять существующим и потенциальным инвесторам и

кредиторам достоверную информацию о трудовых, материальных и финансовых ресурсах субъекта, составе его средств, обязательствах, прибылях (убытках) и их изменениях с целью выработки и принятия ими обоснованных управленческих решений.

Финансовая отчетность представляет собой упорядоченную финансовую информацию о событиях, оказывающих влияние на деятельность предприятия, и хозяйственных операциях. Она является способом обобщения учетных данных, который позволяет представить полезную информацию финансового характера основным группам заинтересованных лиц. Существенное различие финансовой и бухгалтерской отчетности заключается в характере раскрытия в них данных бухгалтерского учета, ориентированного на интересы лиц, принимающих финансовые решения.

Финансовая отчетность представляет интерес для внутренних и внешних пользователей.

К первым относятся вышестоящие руководители и управляющие соответствующих уровней, которые по данным отчетности определяют правильность принятых инвестиционных решений и эффективность структуры капитала, определяют основные направления политики дивидендов, составляют прогнозные расчеты финансовых результатов и отчетности и др.

Внешние пользователи финансовой отчетности подразделяются на:

1. Непосредственно заинтересованные в деятельности субъектов:

а) государство в лице налоговых органов, которые проверяют правильность составления отчетности, расчета налогов и определяют налоговую политику;

б) кредиторы, использующие отчетность для оценки целесообразности предоставления или продления кредита, оценки финансовой устойчивости;

в) поставщики и покупатели – они определяют надежность и стабильность деловых связей с клиентом;

г) потенциальные собственники активов, которым требуется определить необходимость увеличения или уменьшения доли собственных средств и оценить эффективность использования ресурсов;

д) служащие, заинтересованные в финансовой стабильности предприятия и уровня заработной платы.

2. Те, кто непосредственно не заинтересован в деятельности предприятия, однако изучение финансовой отчетности им необходимо, чтобы защитить интересы первой группы:

а) аудиторские службы, которые проверяют соответствие данных отчетности соответствующим правилам с целью защиты интересов инвесторов;

б) консультанты по финансовым вопросам, использующие финансовую отчетность для выработки рекомендаций клиентам;

в) биржи ценных бумаг – они принимают решение о приостановке деятельности какого-либо предприятия;

г) государственные органы статистики, которые обобщают статистические данные и проводят их экономический анализ;

д) профсоюзы, защищающие интересы своих участников.

Финансовая отчетность, предоставляемая внутренним и внешним пользователям, должна быть своевременной, достоверной и достаточной для принятия решений по эффективному управлению предприятием и инвестициям, проведения комплексного анализа его деятельности, для планирования, контроля, разработки стратегии развития и др.

Поскольку финансовая отчетность служит, с одной стороны, интересам предприятий, представляющих итоговую информацию о результатах своей деятельности, а с другой

стороны – интересам всех внешних пользователей этой информации, то основными задачами финансовой отчетности являются:

- соблюдение субъектами при ее составлении базовых принципов и правил бухгалтерского учета с целью получения достоверной итоговой информации;
- раскрытие в отчетности альтернативных вариантов способов и методов ведения бухгалтерского учета, принятых в учетной политике и влияющих на финансовое состояние предприятия;
- соответствие Международным стандартам финансовой отчетности.

В современных условиях развития рыночной экономики Республики Молдова финансовая отчетность составляется в соответствии со следующими основополагающими принципами [2]:

- *непрерывность деятельности* – предусматривает составление финансовых отчетов исходя из предположения, что субъект будет работать в нормальном режиме в течение, как минимум, 12 месяцев после отчетной даты без намерения или необходимости ликвидации или существенного сокращения объема деятельности;
- *метод начисления* – предусматривает признание элементов финансовых отчетов, за исключением элементов отчета о движении денежных средств, по мере их возникновения, независимо от момента получения/выплаты денежных средств или другой формы компенсации;
- *разграничение имущества и обязательств* – предусматривает раскрытие в финансовых отчетах только информации об имуществе и обязательствах субъекта, которые должны быть учтены обособлено от имущества и обязательств собственников и других субъектов;
- *некомпенсирование* – заключается в обособленном отражении в финансовых отчетах активов и обязательств, доходов и расходов;
- *последовательность представления* – предполагает сохранение порядка представления и классификации элементов финансовых отчетов от одного отчетного периода к другому, за исключением некоторых отдельных случаев.

Для составления финансовой отчетности используются различные счета бухгалтерского учета и другие источники экономической информации [11-13].

В соответствии с Национальным стандартом бухгалтерского учета «Представление финансовых отчетов», утвержденным Министерством финансов Республики Молдова, финансовая отчетность включает баланс, отчет о прибыли и убытках, отчет об изменениях собственного капитала, отчет о движении денежных средств, приложения и объяснительную записку [2].

Баланс – это система показателей, характеризующих активы, собственный капитал и обязательства предприятий в денежной оценке на определенную дату. В общем виде он представляет собой таблицу, в левой стороне которой отражаются активы, а в правой – собственный капитал и обязательства (табл. 1).

Таблица 1

Баланс			
Актив	Сумма, тыс. леев	Пассив	Сумма, тыс. леев
I. Долгосрочные активы	1027,6	I. Собственный капитал	912,0
II. Оборотные активы	697,4	II. Долгосрочные обязательства	84,7
		III. Текущие обязательства	728,3
Всего	1725,0	Всего	1725,0

Важной особенностью баланса является равенство итогов его актива и пассива. Оно обеспечивается тем, что в активе и пассиве отражается одна и та же сумма (все активы³ предприятия), но в разных группировках. Поэтому общая сумма активов по составу и размещению всегда равняется общей сумме источников образования этих активов. Такое балансовое уравнение можно выразить следующим образом:

$$\text{Активы} = \text{Собственный капитал} + \text{Обязательства}$$

или более подробно

$$\begin{aligned} & \text{Долгосрочные активы} + \text{Оборотные активы} = \\ & \text{Собственный капитал} + \text{Долгосрочные обязательства} + \text{Текущие обязательства.} \end{aligned}$$

Собственный капитал характеризует величину вложений, сделанных в предприятие его собственниками. Иногда этот капитал называют остаточным, так как он отражает средства, которые останутся после оплаты собственником всех обязательств. В этом случае балансовое уравнение принимает следующий вид:

$$\text{Собственный капитал} = \text{Активы} - \text{Обязательства}$$

или более подробно

$$\begin{aligned} \text{Собственный капитал} = & \text{Долгосрочные активы} + \text{Оборотные активы} - \\ & \text{Долгосрочные обязательства} - \text{Текущие обязательства.} \end{aligned}$$

Действующая форма баланса регламентирована Национальным стандартом бухгалтерского учета «Представление финансовых отчетов». Она в целом удовлетворяет потребности самых разных пользователей и, вместе с тем, может быть усовершенствована, если:

- 1) заменить единицу измерения «лей» на «тыс. леев»;
  - 2) заменить термин «Актив» термином «Наименование показателей» в заглавии графы 2 таблицы;
  - 3) заменить термин «Код строк» термином «Коды строк» в заглавии графы 3 таблицы;
  - 4) заменить термин «Сальдо» термином «Остатки» в заглавии граф 4 и 5 таблицы;
  - 5) ввести новую строку «Раздел I. Актив» выше строки 010 таблицы по всей ее ширине;
  - 6) ввести строку «Раздел II. Пассив» ниже строки 310 таблицы по всей ее ширине.
- В результате получим такую улучшенную форму баланса (табл. 2).

---

³ Важно понимать, что понятия «актив» и «активы» являются разными. Первое из них представляет одну из частей баланса, а второе – экономические ресурсы, идентифицируемые и контролируемые субъектом.

Таблица 2

БАЛАНС
Общества с ограниченной ответственностью «Аcons»
на 1 января 2016 г.

(Тыс. леев)

№	Наименование показателей	Коды строк	Остатки на	
			начало отчетного периода	конец отчетного периода
1	2	3	4	5
Раздел I. А К Т И В				
1.	Долгосрочные активы			
	Нематериальные активы	010	13,6	8,5
	Незавершенные долгосрочные материальные активы	020		
	Земельные участки	030	16,4	16,4
	Основные средства	040	659,1	558,7
	Минеральные ресурсы	050		
	Долгосрочные биологические активы	060		
	Долгосрочные финансовые инвестиции в неаффилированные стороны	070	67,0	67,0
	Долгосрочные финансовые инвестиции в аффилированные стороны	080		
	Инвестиционная недвижимость	090	1,0	1,8
	Долгосрочная дебиторская задолженность	100		375,2
	Долгосрочные авансы, выданные	110		
	Прочие долгосрочные активы	120	0,3	
	Итого долгосрочных активов (стр.010+стр.020+стр.030+стр.040+стр.050+стр.060+стр.070+стр.080+стр.090+стр.100+стр.110+стр.120)	130	757,4	1027,6
2.	Оборотные активы			
	Материалы	140	177,2	128,3
	Оборотные биологические активы	150		
	Малоценные и быстроизнашивающиеся предметы	160	4,3	2,5
	Незавершенное производство и продукция	170	42,4	54,9
	Товары	180	13,2	
	Коммерческая дебиторская задолженность	190	207,8	468,0
	Дебиторская задолженность аффилированных сторон	200		
	Текущие авансы, выданные	210		14,2
	Дебиторская задолженность бюджета	220	1,6	3,2
	Дебиторская задолженность персонала	230		0,3
	Прочая дебиторская задолженность	240	1,5	
	Денежные средства в кассе и на текущих счетах	250	1,4	26,0
	Прочие элементы денежных средств	260		
	Текущие финансовые инвестиции в несвязанные стороны	270		
	Текущие финансовые инвестиции в связанные стороны	280		
	Прочие оборотные активы	290	2,2	
	Итого оборотных активов (стр.140+стр.150+стр.160+стр.170+стр.180+стр.190+стр.200+стр.210+стр.220+стр.230+стр.240+стр.250+стр.260+стр.270+стр.280+стр.290)	300	451,6	697,4
	Всего активов (стр.130 + стр.300)	310	1209,0	1725,0
Раздел II. П А С С И В				
3.	Собственный капитал			
	Уставный и добавочный капитал	320	38,0	212,3
	Резервы	330	12,3	4,2
	Поправки результатов прошлых лет	340	x	
	Нераспределенная прибыль (непокрытый убыток) прошлых лет	350	468,2	490,8

	Чистая прибыль (убыток) отчетного периода	360	x	204,7
	Использованная прибыль отчетного периода	370	x	
	Прочие элементы собственного капитала	380		
	Итого собственный капитал (стр.320+стр.330+стр.340+стр.350+стр.360+стр.370+стр.380)	390	518,5	912,0
4.	Долгосрочные обязательства			
	Долгосрочные кредиты банков	400		63,8
	Долгосрочные займы	410		15,0
	Долгосрочные обязательства по финансовому лизингу	420	17,7	5,9
	Прочие долгосрочные обязательства	430		
	Итого долгосрочных обязательств (стр.400+ стр.410+стр.420+стр.430)	440	17,7	84,7
5.	Текущие обязательства			
	Краткосрочные кредиты банков	450		51,1
	Краткосрочные займы	460	131,8	105,0
	Коммерческие обязательства	470	352,4	371,0
	Обязательства аффилированным сторонам	480		
	Текущие авансы, полученные	490		1,9
	Обязательства персоналу	500	172,9	150,7
	Обязательства по социальному и медицинскому страхованию			
		510	0,4	1,6
	Обязательства бюджету	520	0,3	14,8
	Текущие доходы будущих периодов	530	0,6	2,0
	Обязательства собственникам	540		
	Текущие целевые финансирование и поступления	550		
	Текущие оценочные резервы	560	2,9	13,8
	Прочие текущие обязательства	570	11,5	16,4
	Итого текущих обязательств (стр.450+стр.460+стр.470+стр.480+стр.490+стр.500+стр.510+стр.520+стр.530+стр.540+стр.550+стр.560+стр.570)	580	672,8	728,3
	Всего пассивов (стр.390 + стр.440 + стр.580)	590	1209,0	1725,0

Внедрение и использование этой формы баланса в современной учетной, аудиторской и аналитической теории и практике позволит лучше и быстрее понимать и «читать» его структуру и экономическое содержание, а также эффективно использовать в бизнес-анализе и управлении субъектов рыночной экономики. Более того, это позволит обеспечить формальную сопоставимость баланса с другими формами финансовой отчетности (отчет о прибыли и убытках, отчет об изменениях собственного капитала, отчет о движении денежных средств) и приложениями к ним.

Отчет о прибыли и убытках⁴ содержит фактические финансовые показатели деятельности предприятия за предыдущий и текущий отчетные периоды. Он необходим для понимания достигнутых финансовых результатов за отчетный период и оценки будущих результатов. В нем отражаются доходы, расходы и результаты операционной, инвестиционной и финансовой деятельности, а также чистая прибыль (чистый убыток) за отчетный период.

Показатель чистой прибыли (чистого убытка) отчетного периода определяется как разница между прибылью (убытком) до налогообложения и расходами по подоходному налогу и должен соответствовать (равняться) соответствующему показателю строки 360 баланса.

В этой связи также отметим, что строка 050 Отчета о прибыли и убытках и счет 712 Общего плана счетов бухгалтерского учета имеют одно и тоже не совсем правильное

⁴ По нашему мнению, его лучше назвать Отчетом о прибылях и убытках.

название «Расходы на реализацию», которое следует уточнить, заменив его на «Расходы по реализации».

Отчет об изменениях собственного капитала содержит фактические данные об остатках и изменениях в течение отчетного периода уставного и добавочного капитала, резервов, нераспределенной прибыли (непокрытого убытка) и прочих элементов собственного капитала, которые определяются в соответствии с Национальным стандартом бухгалтерского учета «Собственный капитал и обязательства». При этом остатки на конец отчетного периода по каждому элементу собственного капитала определяются следующим образом:

$$\text{Остаток на конец отчетного периода} = \text{Остаток на начало отчетного периода} + \text{Увеличения} - \text{Уменьшения}$$

Отчет об изменениях собственного капитала показывает структуру собственного капитала предприятия, представленную в динамике. Остатки элементов собственного капитала на начало и конец отчетного периода, представленные в этом отчете, должны соответствовать (равняться) остаткам соответствующих элементов из баланса. Наличие такого соответствия (равенства) является одним из подтверждений правильности составления финансовой отчетности, достоверности ее данных и возможности использования по назначению.

Отчет о движении денежных средств содержит подробную информацию об остатках и движении денежных средств, денежных переводов в пути и денежных документов, получаемых от операционной, инвестиционной и финансовой деятельности. Он составляется на основе использования кассового и прямого методов. При первом из них:

- ✓ поступление денежных средств отражается по сумме их фактического поступления в кассу и на текущие счета;
- ✓ денежные выплаты – по сумме фактической оплаты из кассы, с текущих счетов;
- ✓ денежные документы – по стоимости фактически поступивших и выбывших денежных документов.

При использовании прямого метода поступление и выбытие денежных средств определяется на основе данных счетов бухгалтерского учета денежных средств.

В последние десятилетия Отчет о движении денежных средств стал в мировой практике одним из основных элементов финансовой отчетности, для инвесторов он стал важнее, чем баланс и отчет о прибыли и убытках, так как позволяет оценить изменения в финансовом положении юридического лица, обеспечивая инвесторов информацией о поступлении и выбытии денежных средств за отчетный период в разрезе функциональных видов деятельности.

Отчет о движении денежных средств дополняет основные формы отчетности и поясняет изменения, произошедшие с денежными средствами предприятия от одной даты составления баланса до другой. Анализ движения денежных средств за отчетный период позволяет определить изменения основных источников получения денежных средств и направления их использования. Информация о движении денежных средств может быть использована в качестве базы для оценки способности предприятия привлекать и осваивать финансовые ресурсы.

Приложения содержат информацию, которая детализирует элементы финансовых отчетов, и включают: общие сведения; информацию, требуемую Национальными

стандартами бухгалтерского учета; справку о доходах и расходах, классифицированных по натуре; справку об отношениях с нерезидентами.

Объяснительная записка содержит дополнительную информацию, которая не включена в финансовые отчеты и приложения к ним. Ее объем, структура и форма представления устанавливается каждым субъектом самостоятельно в зависимости от его величины, организационно-правовой формы, сферы деятельности и информационных потребностей пользователей финансовых отчетов.

Объяснительная записка должна включать следующие разделы:

- 1) информация о соответствии финансовых отчетов Национальным стандартам бухгалтерского учета;
- 2) раскрытие учетных политик;
- 3) анализ финансово-хозяйственной деятельности;
- 4) прочая информация.

Важным условием эффективного использования финансовой отчетности в информационном обеспечении управления является соответствие ее информации следующим качественным характеристикам: понятность, уместность (релевантность), достоверность и сопоставимость.

Понятность предполагает доступность информации, содержащейся в финансовой отчетности, широкому кругу пользователей. Это не означает, что она не должна содержать необходимые сложные показатели и расчеты.

Уместность (релевантность) означает наличие в отчетности информации, влияющей на оценки и решения пользователей. Информация считается уместной, если она представлена вовремя, то есть так, чтобы оказаться востребованной при принятии решения. Следовательно, уместность подразумевает своевременность информации. В отчетность также можно включать дополнительные сведения, если они необходимы для более полной характеристики финансовых результатов деятельности субъекта и изменений его финансового положения.

Достоверность подразумевает правдивость, нейтральность, полноту и точность информации, представленной в отчетности, а также преобладание сущности над формой при формировании данных.

Информация, представленная в отчетности должна правдиво отражать факты и события отчетного периода, не обнадеживая пользователей оптимистическим развитием событий.

Нейтральность предполагает независимость представления финансовой информации от интересов каких-либо лиц. Данные финансовой отчетности должны реально отражать хозяйственную деятельность предприятия.

Полнота требует точности содержания и уверенности в его истинности (определенности), а точность означает отсутствие существенных ошибок и пропусков.

Преобладание сущности над формой означает, что факты хозяйственной деятельности должны учитываться исходя из экономического содержания и условий хозяйствования, а не только исходя из их правовой формы.

Сопоставимость предполагает одинаковые методы формирования информации финансовой отчетности, которые должны применяться на протяжении длительного периода времени всеми субъектами. Это позволяет сравнивать экономические показатели за различные периоды времени как по одному, так и по нескольким предприятиям, чтобы оценить их финансовое положение и результативность работы.

В соответствии с Законом Республики Молдова «О бухгалтерском учете» финансовая отчетность своевременно представляется собственникам (пайщикам, участникам, акционерам), Информационной службе финансовых отчетов при Национальном бюро статистики и другим органам публичной власти, финансовым учреждениям и иным заинтересованным пользователям на бумажном носителе или в электронной форме (на магнитном носителе или через сеть Интернет). В последнее время все большее практическое применение находит второй вариант представления финансовой отчетности. И в этой связи значительный интерес представляет и заслуживает внимания зарубежный опыт. В частности, в одной из стран Европейского союза – Бельгии централизованная система формирования финансовой информации и доступа к ней образована в одном из подразделений Центрального банка – Центральном агентстве балансовой отчетности [6, с. 16-17]. Эта система регулируется национальным законодательством, но также учитывает некоторые директивы Европейского союза.

В это агентство все бельгийские компании обязаны сдавать финансовую отчетность. Крупные компании должны также представлять аудиторское заключение и управленческую отчетность. Подавляющее большинство компаний представляют отчетность в электронном виде через интернет и только 0,5% компаний сдают ее на бумажном носителе. Поступившая отчетность, которая может быть составлена на любом официальном языке Бельгии – голландском, немецком или французском, проверяется арифметически и после этого размещается в базе данных.

Представление отчетности в Центральное агентство балансовой отчетности платное. Причем крупные компании платят за это по одному тарифу – 299 евро, а малые и средние по другому – 149 евро. Установлена плата и за пересдачу отчетности в случае обнаружения ошибок – 145 евро.

К базе данных, сформированной агентством, в которую входят ежегодная, консолидированная отчетность и иная отчетная информация, можно получить доступ. Государственные органы получают его, как правило, бесплатно, а другие организации – за определенную плату. Многие компании, кроме финансовой отчетности, размещают в этой базе данных официальную информацию, аналитику, статистику, сравнение с другими компаниями отрасли и т.д. Такой метод организации, хранения и контроля основной учетно-экономической информации и формирования базы данных очень важен для инвесторов, работников компаний (они имеют возможность зайти на интернет-сайты и познакомиться с положением дел у работодателей), а также их руководства.

Выводы:

Как следует из вышеизложенного, финансовая отчетность хозяйствующих структур современной рыночной экономики Республики Молдова содержит большое количество очень разнообразной и ценной экономической информации. И весьма важно ее оптимально использовать в процессе управления с целью выявления резервов улучшения финансово-хозяйственной деятельности и повышения ее эффективности и конкурентоспособности.

В этой связи весьма актуальными являются вопросы анализа баланса, отчетов о прибыли и убытках, об изменениях собственного капитала, о движении денежных средств, приложений и объяснительной записки. Он должен систематически проводиться традиционными и экономико-математическими методами на основе современных компьютерных аналитических программ и информационных технологий, включая облачные, для чего требуется разработать, утвердить и рекомендовать для практического использования Национальный стандарт (Методические указания) по комплексному анализу финансовой

отчетности. Он позволит на научной основе регламентировать необходимые аналитические процедуры в этой области и обеспечить их максимальную полезность.

Библиографические сноски:

1. Grigoroii L., Lazari L. Bazele contabilității. – Chișinău: Cartier, 2012.
2. Национальный стандарт бухгалтерского учета «Представление финансовых отчетов» // Официальный монитор Республики Молдова, 2013, № 233-237.
3. Бакаев А.С. Годовая бухгалтерская отчетность коммерческой организации. – М.: Бухгалтерский учет, 2000.
4. Ковалев В.В., Патров В.В. Как читать баланс. – 3-е изд. М.: Финансы и статистика, 1999.
5. Палий В.Ф. Бухгалтерская отчетность: особенности. Учебное пособие. – М.: Бератор-Пресс, 2003.
6. Практика применения МСФО // Вестник профессиональных бухгалтеров, 2013, № 1.
7. Цирюльникова Н. и др. Анализ финансовой отчетности. – Кишинэу, 2005.
8. Фрекауцан А.И., Штаховски А.А., Балан И.М. Финансовый учет на предприятиях производственной сферы. – Кишинэу: ГАУМ, 2007.
9. Соколова Н. А., Томшинская И. Н. Бухгалтерская финансовая отчетность: Экспресс-курс. – СПб.: Питер, 2011.
10. Чайковская Л.А., Михеев М.В. Искажения бухгалтерской (финансовой) отчетности строительных организаций и способы их выявления и предупреждения: монография. – М.: Аудитор, 2014.
11. Щербатюк В.В. Бухгалтерские счета и их Планы в зарубежных странах: учебно-практическое пособие. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2016.
12. Щербатюк В.В. Планы счетов бухгалтерского учета Республики Молдова: учебно-практическое пособие. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2016.
13. Щербатюк В.В., Евдокимович В.И. Основы финансово-хозяйственного контроля: учебное пособие. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2015.

Recomandat spre publicare: 28.10.2016.

ABORDAREA CONCEPTELOR ȘI MECANISMELOR DE REGLEMENTARE A PROFESIILOR LIBERALE ÎN CANADA

Mihail CIOBANU
cercetător științific
Institutul Național de Cercetări
Economice al
Academiei de Științe a Moldovei
ciobanu.mihail.s@gmail.com

Summary. Liberal professions occupy an important place in the economy of contemporary countries both through the diversity of the services they provide and through the personalized relationship with the client, which becomes an increasingly obvious trend in the world. In this paper the terminology used in Canada on liberal professions is analyzed, regulations of the most important professions are compared and are highlighted the similarities and differences between regulatory restrictions.

Key words: liberal profession, lawyer, accountant, real estate agent, optometrist, pharmacist.

Rezumat: *Profesiile liberale ocupă un loc important în economia țărilor contemporane atât prin diversitatea serviciilor pe care le oferă, cât și prin relația personalizată cu clientul, care devine o tendință tot mai evidentă în lume. În acest articol este analizată terminologia utilizată în Canada privind profesiile liberale, sunt comparate reglementările celor mai importante profesii și sunt evidențiate asemănările și diferențele dintre restricțiile de reglementare.*

Cuvinte cheie: *profesie liberală, avocat, contabil, agent imobiliar, optometrist, farmacist.*

JEL Classification: N900

Introducere:

Profesiile liberale au apărut o dată cu necesitatea de a oferi niște servicii profesionale de o calitate înaltă în mod independent la un public larg de persoane. De-a lungul timpului ele s-au diversificat și au oferit servicii mai complexe. Din punctul de vedere al originii terminologiei profesiilor liberale Canada este un spațiu unic, deoarece aici s-au cristalizat termeni de origine diferită ce fac referire la profesiile liberale ce inițial vizau categorii de profesii diferite. Studiarea acestor profesii ar permite formarea unei viziuni de ansamblu asupra reglementărilor profesiilor liberale, cât și asupra studierii originii termenilor lor.

Rezultate și discuții:

1. Definirea profesiilor liberale

În Codul Canadian al Muncii este definit expres ce este un membru al unei profesii liberale. Conform acestei definiții, acesta e un angajat care “în cadrul meseriei sale utilizează cunoștințe de specialitate obținute în mod normal, printr-un curs de instruire și de studiu ca urmare a absolvirii unei universități sau a unei instituții similare, și este, sau este eligibil a fi, membru al unei organizații profesionale care este autorizată de statut să stabilească calificările pentru aderarea la organizație”. [2, p.5] Prin urmare, sunt două aspecte ce caracterizează calitatea de membru al unei profesii liberale:

- 1) utilizarea cunoștințelor de specialitate de nivel universitar;
- 2) posibilitatea sau starea de a fi membru al unei organizații profesionale.

Această definiție este una largă, deoarece ea nu specifică dacă persoana ce practică o profesie liberală trebuie să o exercite în practica privată sau nu, de asemenea, nu se face referire dacă munca poate să poarte numai un caracter intelectual sau el poate fi și fizic. Spre exemplu, un sculptor sau un pictor ce are atelierul său este sau nu un profesionist liberal conform legislației canadiene?

În varianta franceză a Codului pentru membrul unei profesii liberale este utilizată denumirea “*membre de profession libérale*”. În traducerea engleză el este denumit “*professional employee*” (o traducere literală ar fi “*angajat profesional*”). Termenii utilizați sunt diferiți, deși definiția este aceeași. Calificativul “*liberal*” este prezent în traducerile franceze și, în general, în limbile de origine latină. El lipsește în varianta engleză și în regiunile și țările, care au fost fie influențate de cultura anglo-saxonă, fie nu au împrumutat termenul din limbile de origine latină. Utilizarea ambelor expresii menționate mai sus în Canada se poate explica prin aceea că este un spațiu bilingv. Din acest motiv o suprapunere completă a acestor termeni nu este posibilă.

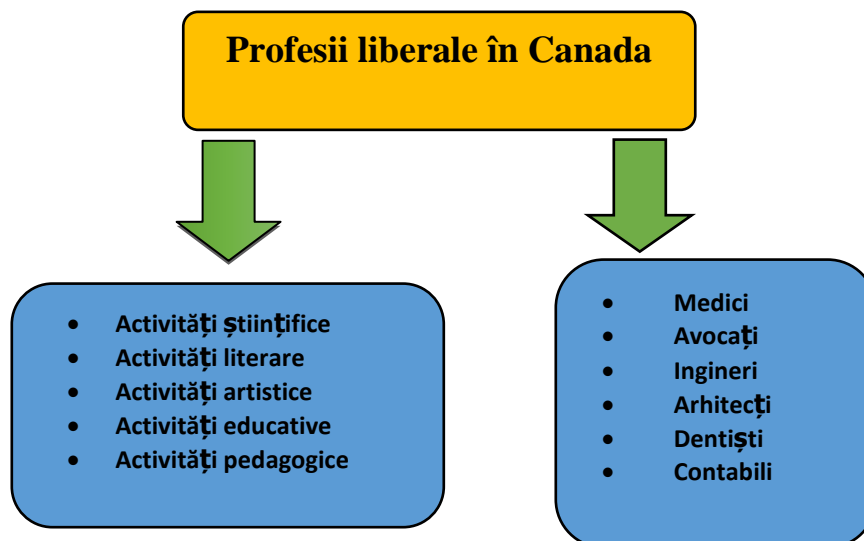
Pe lângă definiția membrilor unei profesii liberale în Codul Canadian al Muncii se mai menționează în articolul 27 că dacă în cadrul unităților de negociere colectivă există membri ai profesiilor liberale, aceste unități sunt valabile doar dacă sunt compuse în întregime din astfel de profesioniști. Iar pentru a verifica validitatea acestor unități, pot fi incluși reprezentanți ai altor

profesii liberale și angajați care, fără a avea calificările necesare, îndeplinesc atribuțiile unui membru al profesiei liberale. [2, p.26-27]

În acordurile privind evitarea dublei impuneri și prevenirea evaziunii fiscale cu privire la impozitele pe venit și avere între Canada și alte state există articole, care fac referire la activitățile persoanelor cu profesii liberale, fiind considerate ”servicii profesionale” sau ”servicii personale independente”. De aici rezultă următoarele trăsături ale profesiilor liberale:

- 1) *realizarea unui serviciu*
- 2) *practica privată*
- 3) *contactul direct cu beneficiarul serviciului*

Tot în aceste acorduri sunt indicate explicit profesiile care sunt considerate liberale. Ele cuprind îndeosebi activitățile independente, clasificarea cărora se poate observa în Figura 1, însă nu se limitează la acestea.

Figura 1. Activitățile independente care sunt considerate profesii liberale în Canada

Sursa: Elaborat de autor în baza [3]

Conform Sistemului de Clasificare Nord-American al Industriilor, profesiile liberale se includ în categoria Serviciilor Profesionale, Științifice și Tehnice. Pentru 7 dintre acestea în Canada există asociația sa profesională națională: avocați, arhitecți, ingineri consultanți, contabili generali certificați, contabili profesionali autorizați, designeri industriali, consultanți de management. [7]

2. Mecanisme de reglementare a profesiei liberale

Persoanele cu profesii liberale operează în propriul birou sau companie (în cazul în care sunt mai multe persoane), în cadrul căreia nu se află în relații de angajator-angajat. Veniturile companiilor profesionale sunt calculate pe oră sau conform valorii serviciilor prestate. [4,7]

Nu există o lege unică la nivel național care să reglementeze profesiile liberale, ci sunt prezente diferențieri teritoriale. Spre exemplu, pentru *contabilii publici* unele jurisdicții reglementează activitatea acestora, însă în altele nu există vreo restricție în exercitarea profesiei. Deoarece majoritatea serviciilor contabile în Canada nu sunt reglementate, unele profesii precum avocații fiscali, consultanții financiari certificați pot oferi servicii ce se suprapun parțial cu cele ale contabililor. Spre exemplu, profesia de *avocat* este mult mai reglementată decât cea de contabil, care nu neapărat trebuie să facă parte din vreo asociație profesională ca să poată activa. Provincia Ontario este una dintre jurisdicțiile care reglementează contabilitatea publică prin intermediul legii *Public Accounting Act, 2004*. [10, p.43-52] Acest act înaintea față de contabili necesitatea de a fi

autorizați prin licență, obligația de a fi parte dintr-o asociație profesională. Orice persoană sau întreprindere care practică contabilitatea publică fără a avea licență se face vinovată de o infracțiune și este pasibilă de a plăti o amendă de nu mai mult de 25000 dolari canadieni (19442,5 dolari americani⁵) pentru o primă abatere și o amendă de nu mai mult decât 50000 dolari canadieni pentru orice infracțiune ulterioară. Conform acestei legi, un contabil public poate activa singur, în parteneriat sau prin intermediul unei corporații profesionale. [1,8].

Profesia de avocat este reglementată de societățile de drept provinciale și teritoriale, de exemplu în Manitoba ele se supun legii *Legal Profession Act*. Cerințele pentru a intra în cadrul profesiei includ: diploma universitară în cadrul acestui profil și perioada de articulare (ucenicie), care poate varia de la 6 luni la 1 an. Un avocat trebuie obligatoriu să fie membru al unei societăți profesionale. [10, p.61-68] El poate activa fie în case de avocatură, fie ca asociat al unei societăți cu răspundere limitată sau prin intermediul unei corporații profesionale. [11, p.19-20]

Activitatea *optometriștilor*⁶ este reglementată de colegii în fiecare provincie și teritoriu ca profesie din domeniul sănătății. Ca exemplu, conform legii *Health Profession Act* Colegiul Optometriștilor din Alberta decide criteriile de licențiere a optometriștilor și regulează practicarea optometriei în provincia dată. În unele provincii consiliile de administrare a colegiilor pot avea și membri numiți de guvern. [11, p.91]

În cazul *farmaciștilor*, toate provinciile le oferă posibilitatea de a-și autoreglementa activitatea prin intermediul societăților profesionale. În Ontario acestea sunt împuternicite prin legile *Pharmacy Act, Regulated Health Professions Act, Drug and Pharmacies Regulation Act* și *Drug Interchangeability and Dispensing Fee Act* care definesc cerințele pentru înregistrare, licență, abaterile profesionale, standardele profesionale și reglementează activitatea de farmacist. Guvernul reglementează în mod direct activitatea farmaciștilor doar în trei teritorii. Aceste legi definesc produsele și spațiile geografice în cadrul cărora farmaciștii le pot vinde. [11, p.99-100]

Unele reglementări la cele mai importante profesii liberale (contabil, avocat, optometrist, farmacist, agent imobiliar) pot fi observate în Tabelul 1. Ele se referă la restricțiile la intrarea pe piață (condițiile de intrare în profesie și cele ale mobilității profesioniștilor). În tabelul de mai jos se poate observa că, practic toate profesiile liberale necesită studiile universitare de profil și o anumită experiență în domeniu ca și condiții pentru a intra în profesie.

Există diferențe între durata programelor universitare și a experienței practice între jurisdicțiile Canadei. Altă cerință e susținerea examenului pentru licențierea în profesia respectivă în jurisdicția în care vrea să activeze profesionistul liberal, iar la optometriști, farmaciști se cere și o examinare la nivel național.

Sunt și unele condiții mai speciale în cazul unor profesii, precum studiile pentru reînnoirea licenței și programul de doctorat pentru optometriști, verificarea cazierului judiciar și reputația bună pentru agenții imobiliari și altele. În general nu există careva restricții de mobilitate națională a profesiilor liberale în majoritatea provinciilor, însă pentru mobilitatea internațională trebuie de menționat necesitatea susținerii examenelor de admitere în profesie, precedate de cursurile profesionale pe profilul dat pentru profesioniștii străini. În cazul avocaților mobilitatea națională este divizată în 2 tipuri în dependență de perioada de aflare în altă provincie, decât cea în care se afla jurisdicția în care a fost licențiată activitatea.

⁵ 1 dolar canadian=0,7594 dolari americani, cursul oficial al Băncii Canadei la 14.10.2016 [1]

⁶ "Optometriștii oferă asistență medicală primară pentru ochi." Ei au rolul "de a examina, diagnostica, trata, gestiona și de a preveni tulburările, bolile și leziunile sistemului vizual." [11, p.81]

Tabelul 1. Reglementările celor mai importante profesii liberale din Canada. Restricții la intrarea pe piață

Profesia liberală	Restricții la intrarea pe piață	
	Intrarea în profesie	Mobilitate
Contabil	<ol style="list-style-type: none"> 1. Studii universitare 2. Educație profesională (de la cel mult 1 an până la mai mult de 2 ani) 3. Examen de admitere și absolvire a cursurilor profesionale 4. Experiență de muncă (2-3 ani) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Cerințe de rezidență doar pentru contabilii publici 2. Examen de admitere în profesie, absolvirea unor cursuri profesionale pentru nerezidenți în dependență de afilierea la asociații profesionale contabile străine recunoscute
Avocat	<ol style="list-style-type: none"> 1. Studii universitare 2. Educație profesională (de la 5 săptămâni la 6 luni) 3. Completarea unei perioade de ucenicie înainte sau după cursul profesional (de la 6 luni până la 1 an) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mobilitate națională temporară (până la 100 de zile în altă jurisdicție) 2. Mobilitate națională definitivă (mai mult de 100 de zile, cu transferul în jurisdicția dată) 3. Examen de admitere în profesie, absolvirea unor cursuri profesionale, necesitatea experienței de muncă pentru nerezidenți
Optometrist	<ol style="list-style-type: none"> 1. Studii în colegiu (cel puțin 3 ani) sau universitare în științe matematice, fizice și biologice 2. Studii de doctorat în optometrie (4-5 ani) 3. Examen național și examen în jurisdicția respectivă 4. Studii continue pentru reînnoirea licenței (30-45 de ore la fiecare 2-3 ani) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nu există careva restricții în mobilitatea interprovincială (în majoritatea provinciilor) 2. Examen național și cerințele de licențiere în jurisdicția respectivă pentru nerezidenții acreditați în SUA 3. Program de orientare (1 lună) și un program academic (1 an) sau doctorat în optometrie (4 ani) pentru optometriștii străini neacreditați
Farmacist	<ol style="list-style-type: none"> 1. Cursuri prefarmaceutice (1 an) 2. Studii universitare în farmaceutică 3. Limitarea numărului de studenți admiși la studiile universitare 4. Examen național 5. Experiență practică în domeniu (de la 4 la 36 săptămâni) 6. Fluență în engleză sau franceză 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nu există restricții privind mobilitatea națională a farmaciștilor în practic toate provinciile 2. Examen de admitere, un program universitar în farmaceutică, fluența în engleză sau franceză și experiență practică în Canada (de la 32 de săptămâni până la 12 luni) pentru specialiștii străini
Agent imobiliar	<ol style="list-style-type: none"> 1. Cursuri profesionale (de la 90 până la 288 ore) 2. Examen de calificare 3. Vârsta minimă – 18 sau 19 ani (majoritatea provinciilor) 4. Prezența oficiului în provincia dată (majoritatea provinciilor) 5. Verificarea cazierului judiciar (majoritatea provinciilor) 6. Reputație bună (majoritatea provinciilor) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lipsa examenului pentru licențiere în cazul experienței de 2 ani în ultimii 3 ani în altă provincie (în unele provincii) 2. Examinarea pentru licențiere fără a trece cursurile în prealabil în cazul prezenței licenței de agent de vânzări sau manager/broker (în unele provincii) 3. Lipsa examenului și a cursurilor pentru licențiere pentru specialiștii străini din unele state din SUA (în unele provincii) 4. Necesitatea experienței în domeniul vânzării sau managementului imobilelor pentru specialiștii străini (în unele provincii)

Sursa: Elaborat de autor în baza [11, p.43-131]

Avocatul este în mobilitate temporară dacă el se află în altă jurisdicție într-o perioadă de până la 100 de zile și dacă această perioadă este mai mare atunci el trebuie să se transfere în jurisdicția dată, ceea ce nu reprezintă o restricție pentru alte profesii liberale.

În Tabelul 2 se pot observa restricțiile la comportamentul pe piață (condițiile privind publicitatea, prețul și recompensarea și structura de business).

Pentru unele profesii precum avocații și farmaciștii sunt interzise utilizarea unor expresii verbale, care fac referire la serviciile prestate și care ar influența credibilitatea serviciilor acordate. În cazul avocaților unele reglementări vizează interzicerea utilizării de simboluri, logo-uri, precum și limitarea mărimii publicității. În cazul publicității există un și de prevederi foarte restrictive, menite să protejeze consumatorul de abuzurile profesioniștilor liberali, însă mai degrabă afectează competiția liberă între ei, ceea ce afectează disponibilitatea informațiilor care ajung la consumator cu privire la serviciile prestate și diferite avantaje pe care le-ar obține dacă regulile cu privire la publicitate nu ar fi atât de restrictive. În general, pentru toate profesiile liberale publicitatea trebuie să nu inducă în eroare consumatorul și nu trebuie să fie falsă.

În privința prețului serviciilor și recompensării muncii profesioniștilor este pusă condiția ca acestea să fie echitabile, rezonabile și divulgate, prin urmare sunt interzise comisioanele ce nu întrunesc condiția dată. Sunt diferențe semnificative în acest domeniu între profesii. Spre exemplu pentru avocați este interzisă intrarea în acorduri privind onorariile contingente (care sunt plătite doar dacă se rezolvă cu succes a cazurile de judecată) pe unele segmente, precum ar fi dreptul familiei, cazurile ce se referă criminale și altele. Pentru farmaciști sunt limitate prețurile medicamentelor de către programele de asigurare medicală. Agenții imobiliari nu pot percepe comisioane din diferența dintre prețul din listă și cel real de vânzare. Ei nu pot primi recompense atât într-o mărime fixă, cât și dintr-un procent din suma vânzării, ci sunt limitați la o singură metodă de remunerare a muncii în dependență de provincie.

Privitor la structura de business trebuie menționat că în toate jurisdicțiile este permis ca profesioniștii liberali să activeze ca practicieni individuali în oficiile proprii, dar sunt limitate parteneriatele cu cei de alte profesii la acelea care suplimenteză practica profesiei date (în special, la avocați). Alte condiții cer ca managerul oficiului să fie practician al profesiei respective (la farmaciști, optometriști) sau ca acționarii cu drept de vot să fie profesioniști pe profilul respectiv (la optometriști).

**Tabelul 2. Reglementările celor mai importante profesii liberale din Canada.
Restricții la comportamentul pe piață**

Profesia liberală	Restricții la comportamentul pe piață		
	Publicitate	Preț și recompensă	Structura de business
Contabil	1. Interzicerea publicității false sau înșelătoare 2. Interzicerea declarațiilor nedovedite 3. Interzicerea solicitării de angajamente prin hărțuire	1. Realizarea angajamentelor pentru o taxă mai mică numai în cazul respectării standardelor profesionale 2. Interzicerea recompensării pentru recomandare	1. Practicieni individuali, parteneriate cu răspundere limitată 2. Limitarea parteneriatelor cu specialiștii din alte profesii
Avocat	1. Interzicerea publicității false sau înșelătoare 2. Interzicerea utilizării unor expresii verbale, precum: "from", "up to", "simple",	1. Interzicerea perceperii sau acceptării vreunui comision, care nu este pe deplin divulgat, echitabil și rezonabil	1. Interzicerea parteneriatelor cu specialiștii din alte profesii (în majoritatea jurisdicțiilor) 2. Permitearea

	<p>”<i>complicated</i>” în publicitate</p> <p>3. Interzicerea logo-urilor, simbolurilor, fotografiilor în reclame (în unele jurisdicții)</p> <p>4. Limitarea mărimii publicității (în unele jurisdicții)</p> <p>5. Interzicerea de a plăti non-avocații pentru recomandare</p> <p>6. Interzicerea de a pretinde a fi experți în anumite domenii</p> <p>7. Interzicerea comparării comisioanelor și calității serviciilor cu cele ale altora</p>	<p>2. Interzicerea intrării în acorduri referitoare la onorariile contingente privind: cauze matrimoniale, proprietatea persoanelor cu dizabilități, distribuirea imobilelor (în unele jurisdicții)</p> <p>3. Interzicerea intrării în acorduri referitoare la onorariile contingente privind: cauze ce se referă la acțiuni criminale, probleme de dreptul familiei (în alte jurisdicții)</p>	<p>parteneriatelor cu specialiștii de bună credință din alte profesii ce suplimentează practica dreptului (în unele jurisdicții)</p>
Optometrist	<p>1. Interzicerea publicității prețului (în unele provincii)</p> <p>2. Interzicerea publicității exterioare a reducerilor (în unele provincii)</p> <p>3. Interzicerea sugestiilor și recomandărilor (în unele provincii)</p> <p>4. Accentul mai mare pe publicitatea serviciilor, decât a reducerilor (în unele provincii)</p>	<p>1. Elaborarea programului anual de taxe fără caracter obligatoriu</p> <p>2. Posibilitatea ajustării individuale ale taxelor</p> <p>3. Interzicerea percepției unei taxe excesive și nerezonabile</p> <p>4. Informarea pacienților în cazul unor servicii mai costisitoare decât era stabilit inițial</p>	<p>1. Acționarii cu drept de vot să fie optometriști și unica activitate să fie optometria (în unele jurisdicții)</p> <p>2. Managerul oficiului de optometrie să fie optometrist (în unele jurisdicții)</p> <p>3. Limitarea sau interzicerea parteneriatelor cu specialiștii din alte profesii (în majoritatea jurisdicțiilor)</p>
Farmacist	<p>1. Interzicerea publicității prețului unui singur medicament (unele provincii)</p> <p>2. Permișiunea publicității prețului a 10- 15 medicamente (unele provincii)</p> <p>3. Interzicerea bonusurilor, reducerilor la medicamente (unele provincii)</p> <p>4. Interzicerea utilizării unor expresii verbale precum: ”<i>fast</i>”, ”<i>cheap</i>”, ”<i>licensed</i>”, ”<i>trusted</i>” (unele provincii)</p>	<p>1. Limitarea prețurilor la medicamente de către planurile de asigurare medicală și formularele pentru medicamente sau compensarea acestora de către planurile de asigurare medicală</p>	<p>1. Managerul farmaciei să fie farmacist (majoritatea provinciilor)</p> <p>2. Interzicerea aflării farmaciei într-o clădire unde se vând articole de tutungerie (unele provincii)</p> <p>3. Prescriptorii de medicamente nu pot avea în proprietate sau administra o farmacie (unele provincii)</p> <p>4. Nu există restricții privitor la deținerea mai multor farmacii de către o persoană (majoritatea provinciilor)</p>
Agent imobiliar	<p>1. Publicitatea să nu fie falsă sau înșelătoare</p> <p>2. Numele agentului și a firmei de brokeraj să fie indicat clar, indiferent de tipul publicității</p>	<p>1. Interzicerea comisionului pe baza diferenței dintre prețul din listă și prețul real de vânzare (în toate provinciile)</p> <p>2. Restricții la metodele de</p>	<p>1. Posibilitatea de a vinde imobil doar pentru firmele de brokeraj la care este angajat agentul (majoritatea provinciilor)</p> <p>2. Licențierea firmelor de</p>

	3. Acceptul proprietarilor de imobil pentru publicitate	remunerare la o cantitate fixă sau un procent din suma de vânzare (toate provinciile)	brokeraj (majoritatea provinciilor)
--	---	---	-------------------------------------

Sursa: Elaborat de autor în baza [11, p.43-131]

Referitor la alte reglementări ale acestor profesii trebuie subliniat un aspect ce caracterizează majoritatea jurisdicțiilor – excluderea aplicării salariului minim asupra celor ce le practică. [6]

O altă prevedere legală ce se referă la profesiile liberale stabilește că la calcularea venitului net pentru impozitare nu se deduce costul inițial al bunurilor amortizabile, cum ar fi clădirile, mobilierul sau echipamentele ce sunt achiziționate pentru necesitățile profesiei date. [9]

Conform unei mențiuni din proiectul de buget pentru anul 1971 persoanele ce exercită o profesie liberală trebuie să includă în veniturile sale suma onorariilor facturate, dar nu suma de bani efectiv primită. În acest fel modul de impozitare a veniturilor este mai aproape de modul cum sunt impozitați oamenii de afaceri. [5]

Există prevederi legale și în cazul în care un profesionist liberal activează și în alte state, nu doar în Canada. În articolul 14 din *Acordul între Canada și Norvegia pentru evitarea dublei impuneri și prevenirea evaziunii fiscale cu privire la impozitele pe venit și capital* este stipulat că venitul unui rezident al unui stat contractant dintr-o profesie liberală este impozabil numai în acel stat, cu excepția următoarelor două cazuri:

1) rezidentul are la dispoziție în mod regulat în celălalt stat contractant o bază fixă pentru exercitarea activităților sale în măsura în care veniturile pot fi atribuite acestei baze fixe sau

2) dacă perioada cumulată a aflării în țara dată a persoanei este mai mare de 183 de zile în decurs de 12 luni, iar baza impozabilă reprezintă veniturile din serviciile realizate în acel stat. [3] Ambele cazuri sunt prezente și în acordurile cu Portugalia, Coreea de Sud, Azerbaidjan.

În acordurile cu state precum: Japonia, Irlanda, Italia, Marea Britanie, Rusia, România, Moldova articolele respective cu privire la profesiile liberale nu conțin a doua prevedere de mai sus cu privire la perioada de aflare în statul contractant.

Concluzii:

În urma analizei principalelor mecanisme de reglementare ale activității persoanelor cu profesii liberale s-au conturat următoarele concluzii cu privire la realitățile din Canada:

- utilizarea unei duble terminologii de origine diferită (latină și anglo-saxonă) cu privire la profesiile liberale, care înglobează un conținut larg de profesii liberale, dar care le definește vag;

- existența diferențelor de reglementare a profesiilor liberale între diferite provincii și teritorii și lipsa unui cadru legal unic la nivel național, care ar reduce barierele privind licențierea și mobilitatea profesioniștilor liberali între jurisdicții;

- limitarea excesivă a publicității privind serviciile oferite de profesioniști, care ar reduce accesul la o mai mare disponibilitate a informației către consumatori;

- obligativitatea obținerii licenței de activitate în urma studiilor universitare de profil și susținerii examenului de admitere în cadrul profesiei pentru majoritatea profesiilor liberale în unele provincii pentru nerezidenții ce au studii acreditate poate afecta negativ competiția pe piața a profesiilor respective;

- interzicerea sau limitarea parteneriatelor cu membri ai altor profesii liberale poate influența negativ asupra eficienței serviciilor prestate și poate crea costuri suplimentare;

- reglementările excesive creează un climat competitiv nefavorabil, care poate afecta consumatorul final prin servicii mai puțin calitative și preț mai ridicat.

Referințe bibliografice:

1. Bank of Canada, [Accesat la 14.10.2016], Disponibil: <http://www.bankofcanada.ca/>
2. Canada Labour Code, R.S.C., 1985, c. L-2, (Current to September 27, 2016; Last amended on January 3, 2016), 271 p. [Accesat la 16.10.2016], Disponibil: <http://laws.justice.gc.ca/PDF/L-2.pdf/>
3. Convention Between the Government of Canada and the Government of the Kingdom of Norway for the Avoidance of Double Taxation and the Prevention of Fiscal Evasion with Respect to Taxes on Income and on Capital signed on July 12, 2002, [Accesat la 14.10.2016], Disponibil: <https://www.fin.gc.ca/treaties-conventions/norway2-eng.asp>
4. Définitions concernant le Programme d'assurance-emploi, Service Canada [Accesat la
5. 15.10.2016], Disponibil: http://www.servicecanada.gc.ca/fra/ae/renseignements/definitions_programme.shtml
6. EXPOSÉ BUDGÉTAIRE de l'honorable E.J. Benson, ministre des Finances et député de Kingston et, Les Îles, à la Chambre des communes, le vendredi 18 juin 1971, Ministère des Finances COMMUNIQUÉ, 46 p., [Accesat la 15.10.2016], Disponibil: <http://www.budget.gc.ca/pdfarch/1971-sd-fra.pdf>
7. Le Salaire Minimum – Introduction, Gouvernement du Canada, [Accesat la 15.10.2016], Disponibil: <http://srv116.services.gc.ca/intro.aspx?lang=fra&GoCTemplateCulture=fr-CA>
8. Professional, Scientific and Technical Services Industry Profile, Innovation, Science and Economic Development Canada Organization [Accesat la 15.10.2016], Disponibil: https://www.ic.gc.ca/eic/site/si-is.nsf/eng/h_ai02289.html
9. Public Accounting Act, 2004, S.O. 2004, c. 8 (Last amendment: 2010, c. 15, s. 239.) [Accesat la 16.10.2016], Disponibil: <https://www.ontario.ca/laws/statute/04p08#BK15>
10. Réclamer la déduction pour amortissement (DPA), Agence du revenu du Canada, [Accesat la 13.10.2016], Disponibil: <http://www.cra-arc.gc.ca/tx/bsnss/tpcs/slprtnr/rprtng/cptl/menu-fra.html>
11. Self-regulated professions. Balancing competition and regulation, Competition Bureau, 2007, 161 p., [Accesat la 16.10.2016], Disponibil: <http://www.reco.on.ca/publicdocs/SelfRegulated%20Professions%20Study.pdf>
12. The Legal Profession Act C.C.S.M. c. L107, (Current to May 04, 2016), [Accesat la 15.10.2016], Disponibil: https://web2.gov.mb.ca/laws/statutes/ccsm/_pdf.php?cap=1107

Recomandat spre publicare: 28.09.2016.

MOLDOVA'S FOREIGN TRADE IN THE CONTEXT OF POLITICAL AND ECONOMIC INSTABILITY

Valentina GANCIUCOV

Ph.D. in Economy, Leading Researcher
National Institute for Economic Research
ganciuov.valea@rambler.ru

Tatiana GUTIUM
University Lecturer

Academy of Economic Studies of Moldova
gutium.tatiana1@gmail.com

Alexander CEBAN
Junior Researcher

National Institute for Economic Research
ceban_alexander@yahoo.com

Abstract: *In this article are analyzed the dynamics of foreign trade of the Republic of Moldova, average prices and physical volumes of import and export goods under political and economic instability. Based on the outcomes are elaborated a series of measures to redress the situation in Moldova's economy in condition of a negative trade balance.*

Keywords: *Foreign trade, exports of goods, imports of goods, balance of trade, the Laspeyres index*

Rezumat: *În articolul dat este efectuată analiza dinamicii comerțului exterior al Republicii Moldova, prețurilor medii și a volumelor fizice a mărfurilor de import și export în condițiile instabilității politice și economice. În baza rezultatelor obținute sunt elaborate un șir de măsuri de redresare a situației existente în economia Republicii Moldova, în condițiile unei balanțe comerciale negative.*

Cuvinte cheie: *Comerțul exterior, exportul de mărfuri, importul de mărfuri, soldul balanței comerciale, indicele Laspeyres.*

Аннотация: *В данной статье проводится анализ динамики внешней торговли Республики Молдова, средних цен и физических объемов импорта и экспорта товаров в условиях политической и экономической нестабильности. На основании результатов разработаны ряд мер по улучшению ситуации в экономике Молдовы, учитывая отрицательное сальдо торгового баланса.*

Ключевые слова: *Внешняя торговля, экспорт товаров, импорт товаров, сальдо торгового баланса, индекс Ласпейреса.*

JEL Classification: F130, E310, O100.

Introduction:

In the current period, the largest share in Moldavian exports is the export of raw materials and in imports – finished goods. The predominance of imports of finished goods contributes to the increase in value added in importing countries to the detriment of the national economy. This situation demonstrates the actuality of carrying out this research. Therefore it is appropriate research and study of foreign trade situation, the search for sources of increasing both exports and GDP.

In condition of economic and political instability occurs increasing trade deficit. Therefore the current major task is drafting the measures to revive the economy, especially in foreign trade, taking into account that in recent decades for Moldova's trade balance is characteristic deficit [2, pag.131].

Results and discussions:

The contradictory character of global integration processes in the global economy determines the importance of a balance between exports and imports, and creates favorable conditions to stimulate innovation in the production of export-oriented industries. With the purpose of detailed analysis of foreign trade authors analyzed average prices and physical volume of import and export of goods, using index of physical volume and the price index, which is calculated based on the formulas of Laspeyres [3, pag.29-33].

Analyzing average prices and physical volume of export in 2015 shows a decrease both average prices (7.85%) and physical volumes (3.58%) (Table 1).

Table 1. Index of physical volume and the price index for the main export commodity groups of Republic of Moldova in 2015 year

Section	Product description	% compared with the previous year	The Laspeyres index %	Index of physical volume, %
1	2	3	4	5
I	Live animals; animal products	62.80	62.25	84.27
II	Vegetable products	91.29	91.75	99.96
III	Animal or vegetable fats and oils and their cleavage products; prepared edible fats; animal or vegetable waxes	92.91	86.60	108.57
IV	Prepared foodstuffs; beverages, spirits and vinegar; tobacco and manufactured tobacco substitutes	80.31	86.99	97.55
V	Mineral products	60.51	72.48	90.64
VI	Products of the chemical or allied industries	70.69	94.47	87.42
VII	Plastics and articles thereof; rubber and articles thereof	88.46	93.87	102.07
VIII	Raw hides and skins, leather, furskins and articles thereof; saddlery and harness; travel goods, handbags and similar containers; articles of animal gut	72.16	85.51	90.27
IX	Wood and articles of wood; wood charcoal; cork and articles of cork; manufactures of straw, of esparto or of other plaiting materials; basketware and wickerwork	95.92	78.17	98.58
X	Pulp of wood or of other fibrous cellulosic material; recovered (waste and scrap) paper or paperboard; paper and paperboard and articles thereof	54.04	61.72	68.47
XI	Textiles and textile articles	82.81	88.20	100.88
XII	Footwear, headgear, umbrellas, sun umbrellas, walking-sticks, seat-sticks, whips, riding-crops and parts thereof; prepared feathers and articles made therewith; artificial flowers; articles of human hair	70.54	94.81	75.35
XIII	Articles of stone, plaster, cement, asbestos, mica or similar materials; ceramic products; glass and glassware	71.24	98.15	84.68
XIV	Natural or cultured pearls, precious or semi-precious stones, precious metals, metals clad with precious metal and articles thereof; imitation jewellery; coin thereof; imitation jewellery; coin	52.93	80.33	66.15
XV	Base metals and articles of base metal	78.45	100.69	93.24

XVI	Machinery and mechanical appliances; electrical equipment; parts thereof; sound recorders and reproducers, television image and sound recorders and reproducers, and parts and accessories of such articles	95.51	158.91	96.74
XVII	Vehicles, aircraft, vessels and associated transport equipment	64.96	69.75	97.74
XVIII	Optical, photographic, cinematographic, measuring, checking, precision, medical or surgical instruments and apparatus; clocks and watches; musical instruments; parts and accessories thereof	78.53	93.04	76.21
1	2	3	4	5
XX	Miscellaneous manufactured articles	91.63	104.67	92.36
XXI	Works of art, collectors' pieces and antiques	16700.00	196.01	1989.66
TOTAL		82.87	92.15	96.42

Sources: Developed by the authors based on data of National Bureau of Statistics www.statistica.md

Index of physical volume touched the biggest increase by section „Works of art, collectors' pieces and antiques” (Table 1) followed by section „Animal or vegetable fats and oils and their cleavage products; prepared edible fats; animal or vegetable waxes” (+8.57%) and „Plastics and articles thereof; rubber and articles thereof” (+2.07%).

The most significant reduction was recorded by section „Natural or cultured pearls, precious or semi-precious stones, precious metals, metals clad with precious metal and articles thereof; imitation jewellery; coin thereof; imitation jewellery; coin” (-33.85%), followed by the groups „Pulp of wood or of other fibrous cellulosic material; recovered (waste and scrap) paper or paperboard; paper and paperboard and articles thereof” (-31.53%), „Footwear, headgear, umbrellas, sun umbrellas, walking-sticks, seat-sticks, whips, riding-crops and parts thereof; prepared feathers and articles made therewith; artificial flowers; articles of human hair” (-24.65%).

The lowest price index commodity groups were registered by commodity groups „Pulp of wood or of other fibrous cellulosic material; recovered (waste and scrap) paper or paperboard; paper and paperboard and articles thereof” (-38.28%), „Live animals; animal products” (-37.75%), „Vehicles, aircraft, vessels and associated transport equipment” (-30.25%). Meanwhile, the highest increases were observed in sections: „Machinery and mechanical appliances; electrical equipment; parts thereof; sound recorders and reproducers, television image and sound recorders and reproducers, and parts and accessories of such articles” (+58.91%), „Miscellaneous manufactured articles” (+4.67%).

Looking at the price index and the index of physical volume of goods imports (Table 2) authors noted that the price index was down by 17.56% and the index of physical volume – with 7.72% in 2015.

Table 2. Index of physical volume and the price index for the main import commodity groups of Republic of Moldova in 2015 year

Section	Product description	% compared with the previous year	The Laspeyres index %	Index of physical volume, %
1	2	3	4	5
I	Live animals; animal products	62.95	82.19	74.46
II	Vegetable products	99.37	87.91	118.64
III	Animal or vegetable fats and oils and their cleavage products; prepared edible fats; animal or vegetable waxes	79.23	87.34	90.76

IV	Prepared foodstuffs; beverages, spirits and vinegar; tobacco and manufactured tobacco substitutes	80.15	83.66	100.70
V	Mineral products	63.59	57.49	86.72
VI	Products of the chemical or allied industries	79.41	95.16	90.57
VII	Plastics and articles thereof; rubber and articles thereof	77.35	85.71	90.76
VIII	Raw hides and skins, leather, furskins and articles thereof; saddlery and harness; travel goods, handbags and similar containers; articles of animal gut	88.70	106.69	118.70
IX	Wood and articles of wood; wood charcoal; cork and articles of cork; manufactures of straw, of esparto or of other plaiting materials; basketware and wickerwork	82.26	84.32	97.24
1	2	3	4	5
X	Pulp of wood or of other fibrous cellulosic material; recovered (waste and scrap) paper or paperboard; paper and paperboard and articles thereof	61.96	70.06	82.83
XI	Textiles and textile articles	80.09	86.72	97.53
XII	Footwear, headgear, umbrellas, sun umbrellas, walking-sticks, seat-sticks, whips, riding-crops and parts thereof; prepared feathers and articles made therewith; artificial flowers; articles of human hair	62.29	88.24	73.09
XIII	Articles of stone, plaster, cement, asbestos, mica or similar materials; ceramic products; glass and glassware	75.82	84.50	91.82
XV	Base metals and articles of base metal	82.68	84.53	98.67
XVI	Machinery and mechanical appliances; electrical equipment; parts thereof; sound recorders and reproducers, television image and sound recorders and reproducers, and parts and accessories of such articles	78.74	90.19	102.07
XVII	Vehicles, aircraft, vessels and associated transport equipment	58.21	98.75	61.88
XVIII	Optical, photographic, cinematographic, measuring, checking, precision, medical or surgical instruments and apparatus; clocks and watches; musical instruments; parts and accessories thereof	83.10	109.94	81.99
XX	Miscellaneous manufactured articles	92.50	95.22	108.57
XXI	Works of art, collectors' pieces and antiques	18237.66	561.82	16.50
TOTAL		75.01	82.44	92.28

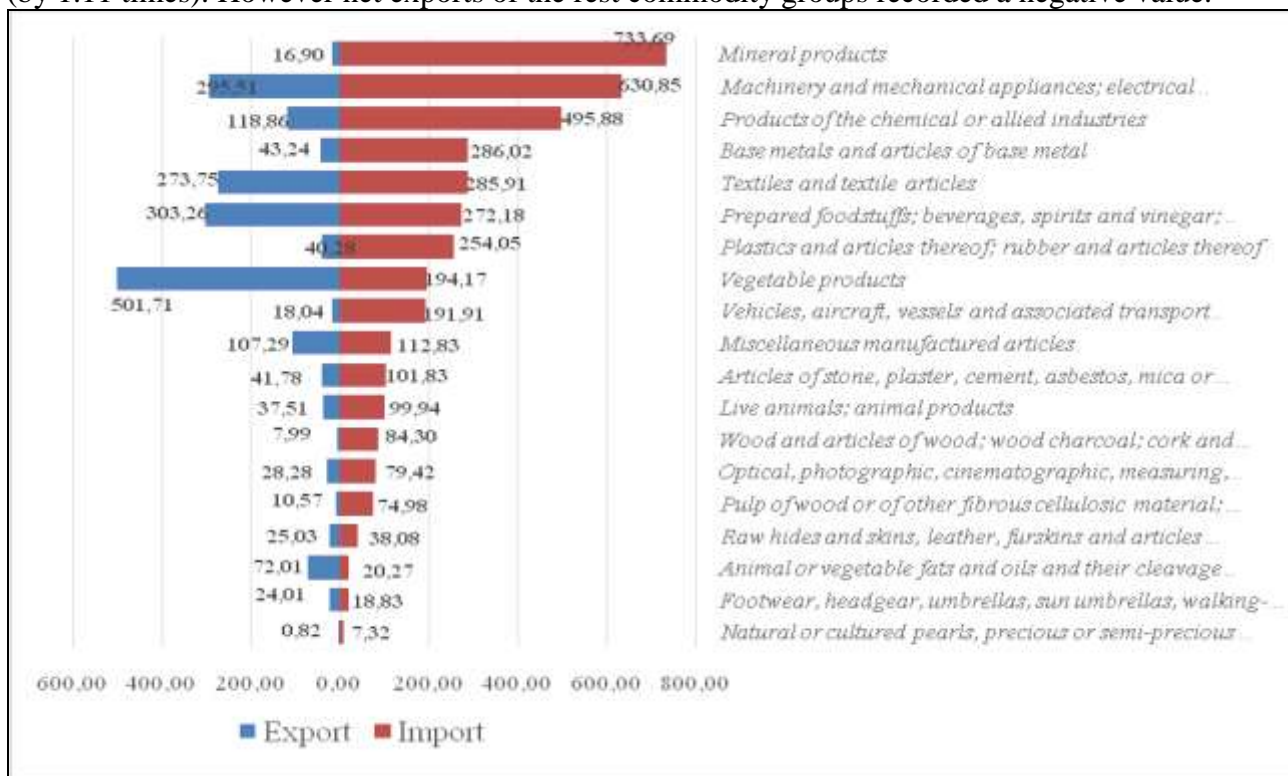
Sources: Developed by the authors based on data of National Bureau of Statistics www.statistica.md

The most significant increasing of the index of physical volume was registered by commodity groups „Raw hides and skins, leather, furskins and articles thereof; saddlery and harness; travel goods, handbags and similar containers; articles of animal gut” (+18.7%) followed by groups „Vegetable products” (+18.64%) and „Miscellaneous manufactured articles” (+8.57%). The biggest reductions were in section „Works of art, collectors' pieces and antiques” (-83.5%), followed by sections „Vehicles, aircraft, vessels and associated transport equipment” (-38.12%), „Footwear, headgear, umbrellas, sun umbrellas, walking-sticks, seat-sticks, whips, riding-crops and parts thereof; prepared feathers and articles made therewith; artificial flowers; articles of human hair” (-26.91%).

Following sections had the lowest price index: „Mineral products” (-42.51%), „Pulp of wood or of other fibrous cellulosic material; recovered (waste and scrap) paper or paperboard; paper and paperboard and articles thereof” (-29.94%), „Live animals; animal products” (-17.81%). The largest price index was registered by commodity group „Works of art, collectors' pieces and antiques”

(+461.82%), followed by commodity groups: „Optical, photographic, cinematographic, measuring, checking, precision, medical or surgical instruments and apparatus; clocks and watches; musical instruments; parts and accessories thereof” (+9.94%), „ Raw hides and skins, leather, furskins and articles thereof; saddlery and harness; travel goods, handbags and similar containers; articles of animal gut” (+6.69%).

Comparison of export with import (Figure 1) shows that imports exceeds exports by 2.03 times. This situation leads to negative value of net exports and also to decrease GDP. Analyzing foreign trade of commodity groups we note that only a few groups exports a greater value than it imports. Thus, following groups recorded a positive net exports in 2015: „Animal or vegetable fats and oils and their cleavage products; prepared edible fats; animal or vegetable waxes” (exports exceed imports by 3.55 times), „Vegetable products” (by 2.58 times), „Footwear, headgear, umbrellas, sun umbrellas, walking-sticks, seat-sticks, whips, riding-crops and parts thereof; prepared feathers and articles made therewith; artificial flowers; articles of human hair” (by 1.28 times), „Prepared foodstuffs; beverages, spirits and vinegar; tobacco and manufactured tobacco substitutes” (by 1.11 times). However net exports of the rest commodity groups recorded a negative value.

Figure 1. Exports and imports of goods by commodity group in the year 2015 in million \$

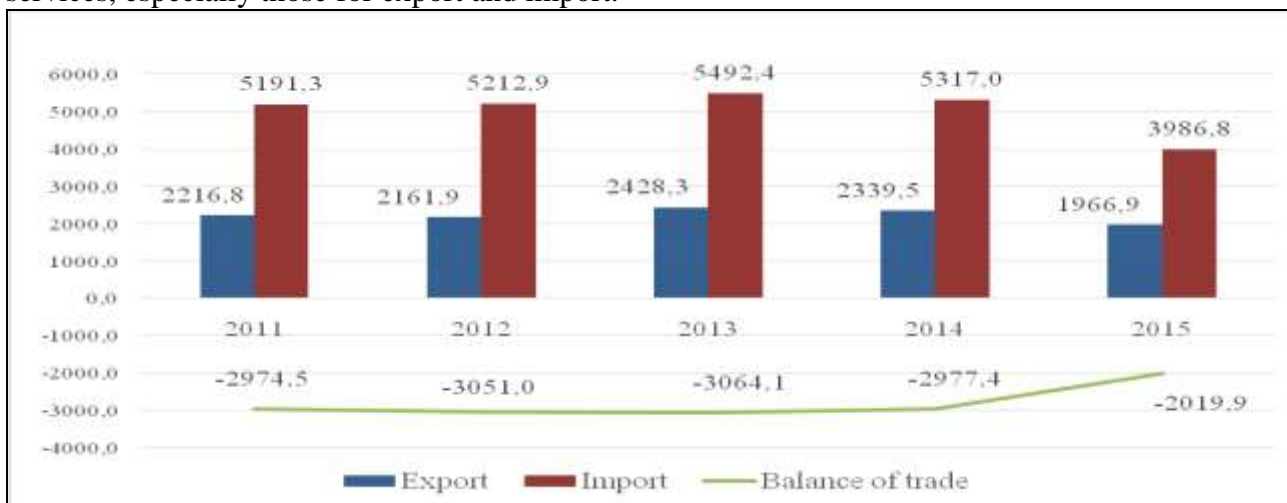
Sources: Developed by the authors based on data of National Bureau of Statistics www.statistica.md [1]

In Figure 2 is presented evolution of foreign trade of Republic of Moldova in the years 2011 to 2015. In the years 2011-2013, there is a slight increase in imports. Since 2014, their value is decreased mainly due to reduction in the unit value and due to the high yields in agriculture and food processing industry that favored soon export, contributing to reducing imports of food and agriculture goods.

During the period 2011-2014, the value of exports has changed little and value reached 2339.5 million \$ in 2014. The decrease in 2014 was due in particular to lower prices for agricultural

products in international markets and to reducing of demand from Eastern Partners (Russia's embargo and unfavorable political and economic situation in Ukraine).

In 2015 exports of goods continued the trend of decreasing (-15.93%). This is due to a number of negative influences such as reducing the exports of food products following a drought, decreasing contracting with the Russian Federation, MDL depreciation, etc. This entails reducing transport services, especially those for export and import.

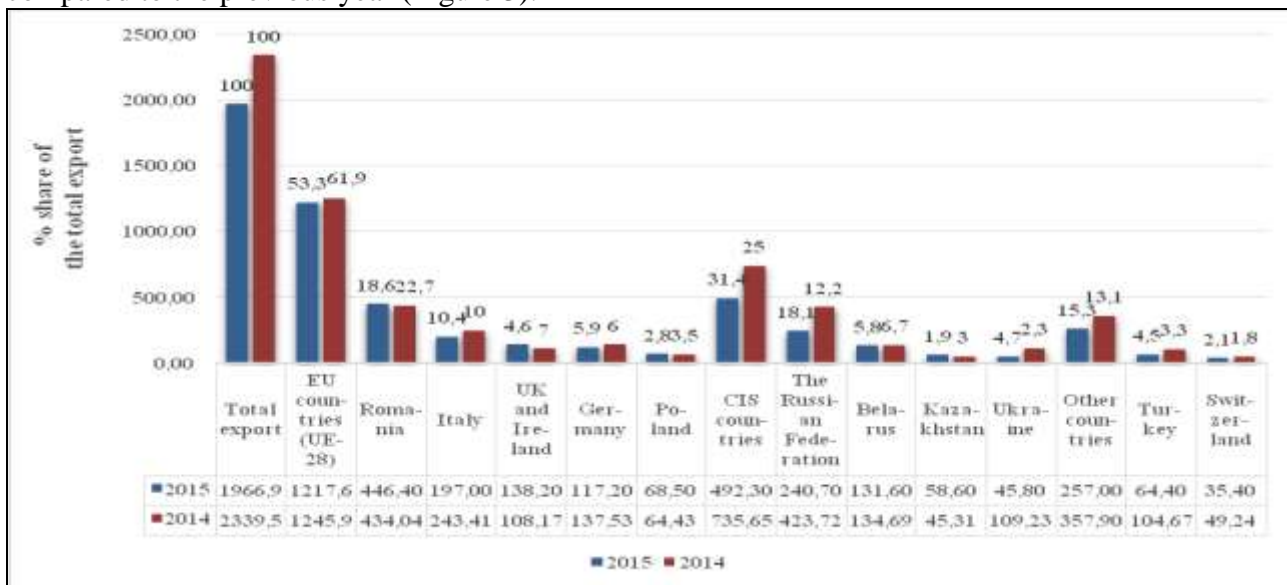

Figure 2. Foreign trade of Republic of Moldova during the period 2011 - 2015 in million \$

Sources: Developed by the authors based on data of National Bureau of Statistics www.statistica.md [2]

In 2015 year there were decreasing in the main categories of imports such as gas and industrial products from natural gas, fuel, etc. which finally reduced import volumes with 25.02%. Because of this phenomenon, the trade balance recorded a deficit of 2019.9 million \$ which is with 32.16% lower than in previous year.

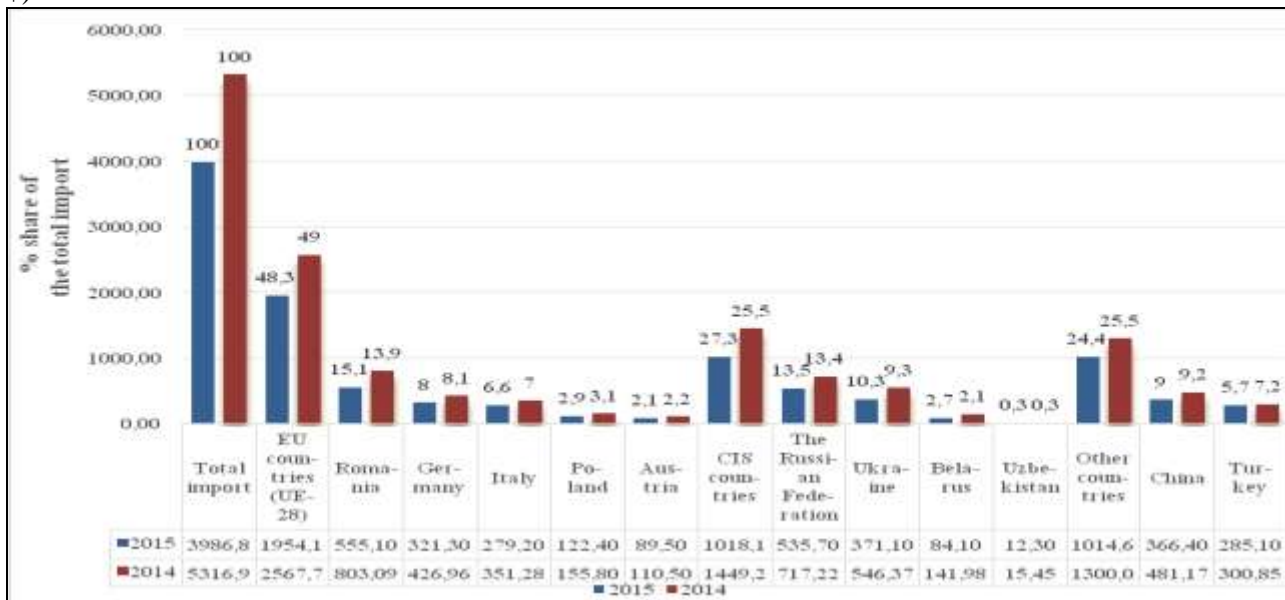
Exports of Republic of Moldova to most foreign partners recorded lower values in 2015 compared to the previous year (Figure 3).

Figure 3. The main destination of Moldova exports in 2014-2015

Sources: Developed by the authors based on data of National Bureau of Statistics www.statistica.md

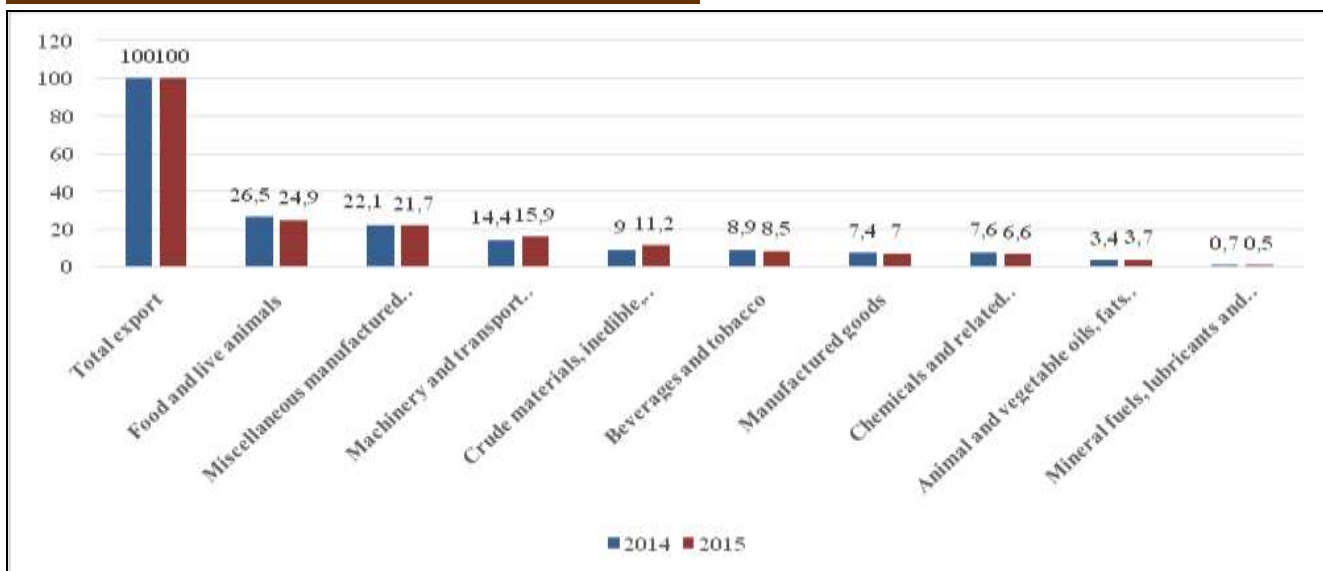
Thus, reductions of exports occurred both in trade with CIS countries (-243.53 million \$) and with EU countries (-28.38 million \$). Because the reducing of exports to EU countries was smaller than the reducing of exports to CIS, % share of the total exports increased (61.9% in 2015). Significant decreases were recorded in exports to the Russian Federation (-183.02 million \$), Ukraine (-63.43 million \$), Italy (-46.41 million \$). On the other hand, there is slight increase of exports to the UK (+30.03 million \$), Kazakhstan (+13.29 million \$) and Romania (+12.36 million \$).

Figure 4. The main destination of Moldova imports in 2014-2015

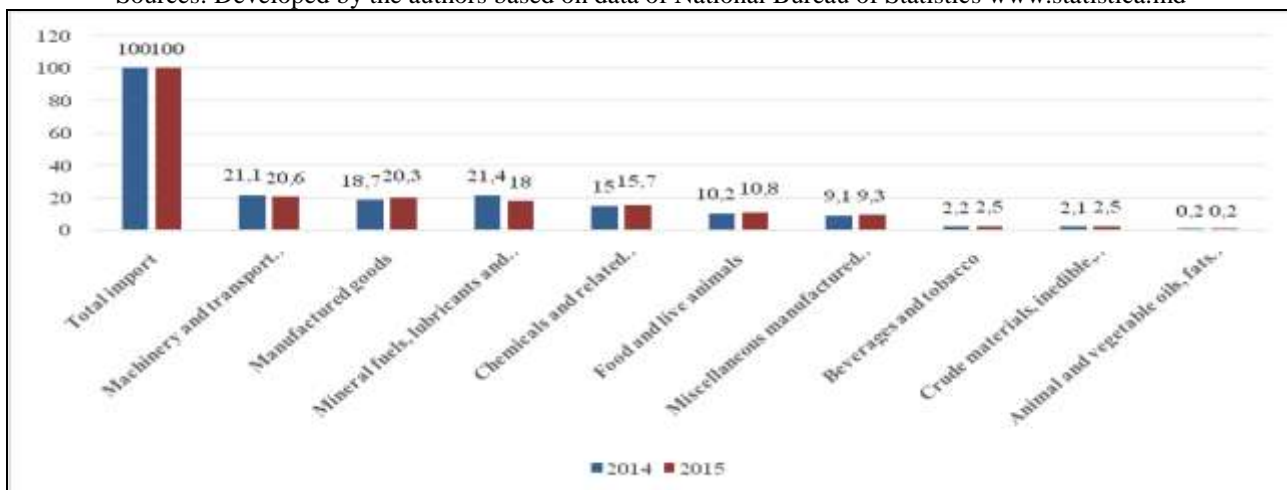
Sources: Developed by the authors based on data of National Bureau of Statistics www.statistica.md

Meanwhile, value of imports also fell in 2015 compared to the previous year (Figure 4). Thus, the analysis of imports to countries and groups of countries shows a significant decrease in both the EU countries (-613.60 million \$), mainly due to lower imports from Romania (-247.99 million \$) and Germany (- 105.66 million \$) and CIS countries (-431.15 million \$) where low index were registered with major trading partners Russian Federation (-181.52 million \$) and Ukraine (-175.27 million \$).

Figure 5. Moldova exports divided by goods' groups according to the Standard International Trade Classification, %

Sources: Developed by the authors based on data of National Bureau of Statistics www.statistica.md

Figure 6. Moldova imports divided by goods' groups according to the Standard International Trade Classification, %

Sources: Developed by the authors based on data of National Bureau of Statistics www.statistica.md

Analysis on export commodity groups shows that most groups share in total exports decreased in 2015 compared to 2014: „Food and live animals” (-1.6 points percents), „Chemicals and related products, n.e.s.” (-1 points percents), „Miscellaneous manufactured articles” (-0.4 points percents), „Beverages and tobacco” (-0.4 points percents), „Manufactured goods” (-0.4 points percents). Increasing values was registered by following goods' groups: „Crude materials, inedible, except fuels” (+2.2 points percents), „Machinery and transport equipment” (+1.5 points percents), „Animal and vegetable oils, fats and waxes” (+0.3 points percents) (Figure 5).

Analyzing imports by groups of goods noted that there share in total imports is decreasing in 2015 compared to 2014 in the following commodity groups: „Mineral fuels, lubricants and related materials” (-3.4 points percents), „Machinery and transport equipment” (-0.5 points percents).

Increasing values were registered by following commodity groups: „Chemicals and related products, n.e.s.” (+0.7 points percents), „Food and live animals” (+0.6 points percents), „Crude materials, inedible, except fuels” (+0.4 points percents) (Figure 6).

Conclusion:

Decreasing of foreign trade of Moldova was caused by political and economic instability, corruption, poverty, population exodus, inflation, crisis in the banking system, real salary reduction, the gap between the dynamics of fuel prices and the price on the world market. Detailed Study of foreign trade showed that exports and imports decrease was caused not only by economic and political instability in Moldova, but also political and economic instability in the partner countries, for example, in Ukraine.

Generalizing the above, we can mention that at present it is necessary to implement a number of measures to redress the situation in Moldova's economy, in terms of a negative trade balance. The authors propose the following measures:

- improving quality (including adjustments to existing international standards) and promotion of domestic products;
- export diversification;
- development and diversification domestic market;
- highlighting, emphasizing and supporting goods' groups with a high added value;
- support, protect and stimulate domestic producers through subsidies, training, continuous information about new technologies and development trends, wide access to various sources of funding (grants, preferential lending programs, etc.).

References:

1. Anuarul statistic al Republicii Moldova. Chișinău, 2015, 566 p. www.statistica.md;
2. Gutium Tatiana. Competitivitatea bunurilor autohtone pe piața internă și piețele externe // Creșterea economică calitativă: aspecte teoretice și practice: culeg. de art. șt. și tz. ale comunicării șt. prezentate în cadrul conf. intern., 27 febr. 2014. - Chișinău, 2014. - p. 131-138. - ISBN 978-9975-75-687-7.
3. Макроэкономика: Основные аспекты рыночной и переходной экономики. Chișinău 2001, ISBN 9975-941-77-X;
4. Moldova in figures statistical pocket-book 2016. Chișinău, 2016, 95 p. www.statistica.md.

Recomandat spre publicare: 28.10.2016.

РАСХОДЫ КАК ВАЖНЫЕ ОБЪЕКТЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА

ЩЕРБАТЮК Василий
доктор экономических наук,
конференциар университетар,
Европейский университет Молдовы
vserb@mail.ru

Аннотация: в статье раскрывается экономическая сущность и дается классификация расходов молдавских хозяйствующих субъектов, подробно рассмотрены особенности их учетного отражения в соответствии с Национальным стандартом бухгалтерского учета «Расходы» и Общим планом счетов. Внесены и обоснованы важные предложения по его дальнейшему совершенствованию в контексте перехода на Международные стандарты финансовой отчетности. Полученные выводы и предложения будут способствовать оптимизации национальной системы бухгалтерского учета и повышению ее роли в информационном обеспечении бизнес-анализа и управления, развитию конкуренции и рыночной экономики Республики Молдова.

Ключевые слова: виды, оценка, условия признания и счета для учета расходов, их основная характеристика и корреспонденция.

Adnotare: articolul prezintă esența economică și oferă o clasificare a cheltuielilor agenților economici din Republica Moldova în detaliu caracteristicile reflecției lor contabile în conformitate cu Standardul Național de Contabilitate «Cheltuieli» și graficul comun de conturi. A introdus și s-au dovedit sugestii importante pentru îmbunătățirea în continuare, în contextul tranziției la Standardele Internaționale de Raportare Financiară. Aceste concluzii și recomandări vor contribui la optimizarea sistemului contabil național și să consolideze rolul său în analiza de business suport de informații și de management, dezvoltarea concurenței și economia de piață a Republicii Moldova.

Cuvinte cheie: tipuri, de evaluare, condițiile de recunoaștere și a conturilor de contabilitate a costurilor, principalele lor caracteristici și corespondență.

Summary: The article reveals the economic essence and gives a classification of Moldovan economic entities expenditure in detail the features of their accounting reflection in accordance with the National Accounting Standard «Expenses» and common chart of accounts. Introduced and proved important suggestions for further improvement in the context of the transition to International Financial Reporting Standards. These conclusions and recommendations will contribute to the optimization of the national accounting system and enhance its role in information support business analysis and management, development of competition and the market economy of the Republic of Moldova.

Keywords: types, evaluation, conditions for the recognition and accounts for cost accounting, their main characteristics and correspondence.

JEL Classification: M41

Введение :

Рыночная экономика ориентирует все предприятия Республики Молдова на быстрое, качественное и полное удовлетворение спроса, получение прибыли и занятие устойчивых позиций на внутреннем и международном рынках. Чтобы выдержать острую конкуренцию и завоевать покупателей необходимо иметь высокое качество продукции и относительно низкую цену на нее. Основным фактором, определяющим цены, являются расходы предприятий, и поэтому их формирование, оптимизация и бухгалтерский учет весьма актуальны в современных условиях управления.

Основная часть:

Важнейшими объектами современного бухгалтерского учета финансово-хозяйственной деятельности предприятий и организаций являются расходы. Их учет ведется согласно Национальному стандарту бухгалтерского учета «Расходы», регламентирующему

состав и общий порядок учетного отражения расходов и представления соответствующей информации в финансовых отчетах и разработанному на основании Директив Европейского Союза и Концептуальных основ финансовой отчетности [1]. При этом также строго соблюдаются все требования и положения Общего плана счетов бухгалтерского учета, применять который Министерство финансов Республики Молдова рекомендовало с 1 января 2014 г. и обязательно с 1 января 2015 г. [2, 8, 9].

Расходы представляют собой уменьшение экономических выгод в течение отчетного периода путем выбытия активов (денежных средств, имущества) и возникновения обязательств, приводящего к уменьшению собственного капитала, за исключением уменьшения вкладов собственников имущества.

Расходы признаются, если их величина может быть достоверно оценена и существует обоснованная уверенность в уменьшении экономических выгод субъекта. Для их признания используются метод начислений и принцип осмотрительности. Согласно методу начислений расходы признаются в периоде, в котором были понесены, независимо от момента выплаты денежных средств. В соответствии с принципом осмотрительности расходы признаются таким образом, чтобы их величина не была занижена.

Расходы операционной деятельности связаны с производством и продажей продукции, оказанием услуг, выполнением работ, приобретением и продажей товаров, выполнением договоров на строительство, передачей во временное пользование собственных активов на основании договоров лизинга и т.д. Они включают себестоимость продаж, расходы на реализацию, административные и другие.

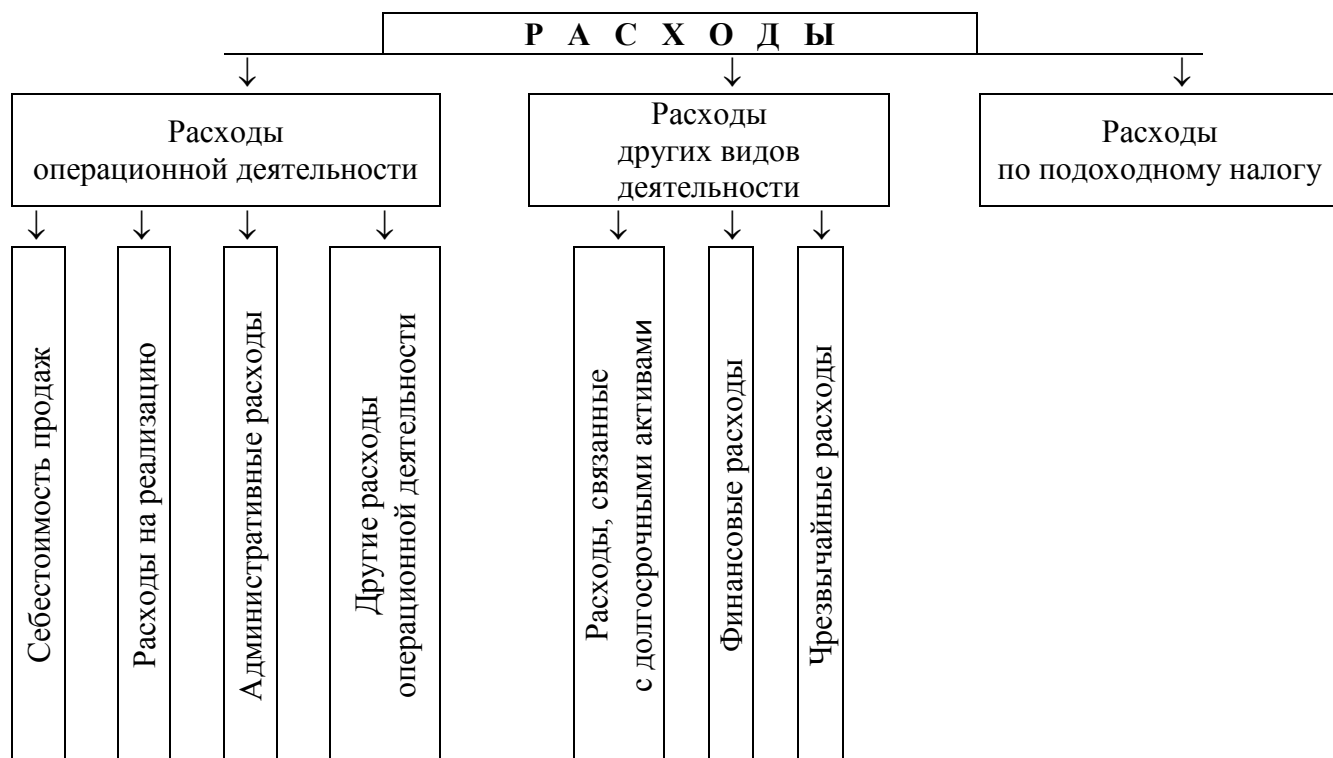
Себестоимость продаж регистрируется по мере продажи товаров, продукции или оказания услуг и отражается в бухгалтерском учете как увеличение текущих расходов и уменьшение запасов, затрат основного или вспомогательных производств и/или расходов будущих периодов. Она корректируется на балансовую стоимость товаров и/или продукции, возвращенных покупателями в отчетном периоде, в котором они были проданы, что отражается как сторнирование путем уменьшения текущих расходов и увеличения запасов.

Расходы на реализацию представляют собой расходы, связанные с продвижением и продажей товаров/продукции и услуг. Они бывают до продажи товаров/продукции (например, на рекламу), в процессе их продажи (например, заработная плата персонала, вовлеченного в процесс продажи) или после их продажи (например, на ремонт товаров в гарантийном периоде). Эти расходы отражаются в бухгалтерском учете как увеличение текущих расходов одновременно с увеличением обязательств, амортизации долгосрочных нематериальных и материальных активов, уменьшением запасов, дебиторской задолженности и других активов, списанием затрат основного и/или вспомогательных производств, списанием убытков от возврата и снижения цен на товары/продукцию, проданные в предыдущих отчетных периодах, и др.

Административные расходы представляют собой расходы, связанные с организацией, обслуживанием и управлением субъектом в целом. Они отражаются в бухгалтерском учете как увеличение текущих расходов одновременно с увеличением обязательств, уменьшением оборотных активов, увеличением амортизации долгосрочных активов, списанием услуг/продукции основного и/или вспомогательных производств.

Другие расходы операционной деятельности включают расходы субъекта, связанные с ее осуществлением, но не относящиеся к себестоимости продаж, расходам на реализацию и административным. Они отражаются в бухгалтерском учете как увеличение текущих расходов одновременно с увеличением текущих обязательств, амортизации долгосрочных

активов, уменьшением дебиторской задолженности, запасов и других оборотных активов, уменьшением затрат основного и/или вспомогательных производств и др.
Для целей бухгалтерского учета расходы классифицируются следующим образом (рис. 1).

Рис. 1. Классификация расходов

Расходы других видов деятельности включают:

- 1) расходы, связанные с долгосрочными активами (по их выбытию, за исключением выявленных при инвентаризации недостатков и порчи;
- 2) финансовые расходы, являющиеся результатом финансовых операций субъекта;
- 3) чрезвычайные расходы, вызванные нетипичными событиями, проявляющимися нерегулярно (стихийные бедствия, политические потрясения, изменения в законодательстве и т.д.).

Эти расходы отражаются в бухгалтерском учете как увеличение текущих расходов одновременно с увеличением текущих обязательств, амортизации долгосрочных нематериальных и материальных активов, уменьшением запасов, дебиторской задолженности, затрат основной и/или вспомогательной деятельности и т.д.

Расходы по подоходному налогу определяются путем применения к сумме налогооблагаемого дохода ставки налога, установленной в Налоговом кодексе на соответствующий налоговый период. Они отражаются в учете как одновременное увеличение текущих расходов и текущих обязательств.

Бухгалтерский учет расходов предприятий и организаций Республики Молдова ведется на следующих счетах и их субсчетах (табл. 1).

Таблица 1

Счета и субсчета класса 7 «Расходы»

Номера и наименования	
счетов	субсчетов
<i>Группа 71. Расходы операционной деятельности</i>	
711 Себестоимость продаж	<ol style="list-style-type: none"> 1 Балансовая стоимость реализованной продукции 2 Балансовая стоимость реализованных товаров 3 Себестоимость оказанных услуг 4 Себестоимость выполненных работ 5 Себестоимость по договорам строительства 6 Себестоимость по договорам операционного и финансового лизинга (аренды, имущественного найма) 7 Себестоимость по договорам микрофинансирования 8 Прочие затраты, связанные с доходами от продаж
712 Расходы на реализацию	<ol style="list-style-type: none"> 1 Расходы на коммерческий персонал 2 Расходы на амортизацию, содержание и ремонт долгосрочных активов коммерческого назначения 3 Расходы на упаковку и другие материалы, использованные при продаже продукции и товаров 4 Расходы на транспортировку продукции и товаров 5 Расходы на рекламу и маркетинг 6 Расходы на ремонт и обслуживание продукции и товаров в гарантийный период 7 Расходы по безнадежной дебиторской задолженности 8 Расходы по возвратам и снижению цен 9 Прочие расходы на реализацию
713 Административные расходы	<ol style="list-style-type: none"> 1 Расходы на административный персонал 2 Расходы на амортизацию, содержание и ремонт долгосрочных активов административного назначения 3 Расходы по налогам и сборам, за исключением подоходного налога 4 Расходы на благотворительность и спонсирование 5 Расходы по услугам административного назначения 6 Представительские расходы 7 Расходы на командировки административного персонала 8 Прочие административные расходы
714 Другие расходы операционной деятельности	<ol style="list-style-type: none"> 1 Балансовая стоимость и расходы по выбывшим другим оборотным активам 2 Расходы по санкциям 3 Расходы по процентам 4 Расходы по недостачам и потерям от порчи долгосрочных и оборотных активов 5 Расходы по списанной дебиторской задолженности, за исключением коммерческой 6 Расходы от оценки запасов по чистой стоимости реализации 7 Прочие операционные расходы
715 Расходы по начисленным процентам	<ol style="list-style-type: none"> 1 Расходы по начисленным процентам, относящиеся к сберегательным вкладам членов ссудо-сберегательных ассоциаций 2 Расходы по начисленным процентам, относящиеся к полученным займам/кредитам
716 Расходы, относящиеся к целевым средствам	
717 Другие расходы (за исключением расходов	

Номера и наименования	
счетов	субсчетов
от экономической деятельности)	
718 Расходы от экономической деятельности	
<i>Группа 72. Расходы других видов деятельности</i>	
721 Расходы, связанные с долгосрочными активами	<ol style="list-style-type: none"> 1 Балансовая стоимость и расходы по выбывшим нематериальным активам 2 Балансовая стоимость и расходы по выбывшим долгосрочным материальным активам 3 Балансовая стоимость и расходы по выбывшим долгосрочным финансовым инвестициям 4 Балансовая стоимость и расходы по выбывшей инвестиционной недвижимости 5 Балансовая стоимость и расходы по выбывшим другим долгосрочным активам 6 Расходы по оценочным резервам, относящиеся к долгосрочным активам 7 Убытки от обесценения долгосрочных активов 8 Прочие расходы по долгосрочным активам
722 Финансовые расходы	<ol style="list-style-type: none"> 1 Расходы по курсовым валютным разницам 2 Расходы по суммовым разницам 3 Расходы по роялти 4 Балансовая стоимость и расходы по безвозмездно переданным долгосрочным и оборотным активам 5 Расходы по выпуску и операциям с собственными акциями 6 Прочие финансовые расходы
723 Чрезвычайные расходы	<ol style="list-style-type: none"> 1 Расходы от стихийных бедствий 2 Расходы от других чрезвычайных событий 3 Прочие чрезвычайные расходы
<i>Группа 73. Расходы по подоходному налогу</i>	
731 Расходы по подоходному налогу	<ol style="list-style-type: none"> 1 Расходы по подоходному налогу 2 Расходы по налогу на доход от операционной деятельности 3 Прочие расходы по подоходному налогу

Эти счета являются активными и предназначены для обобщения информации о текущих расходах субъекта (операционной и других видов деятельности, по подоходному налогу). По их дебету в течение отчетного периода отражаются нарастающим итогом с начала периода суммы расходов, признанные в соответствии со стандартами бухгалтерского учета, а по кредиту – списание накопленных расходов в конце отчетного периода на итоговый финансовый результат. Согласно учетным политикам субъект может отражать в течение отчетного периода по кредиту счетов класса 7 «Расходы» корректировку расходов путем составления обратных бухгалтерских проводок.

Счета группы 71 «Расходы операционной деятельности» используются для обобщения информации о расходах операционной деятельности, которые включают себестоимость продаж, расходы на реализацию, административные и другие. Их состав и общие правила признания, оценки и учета регламентированы Национальными стандартами бухгалтерского учета «Представление финансовых отчетов», «Расходы», «Курсовые валютные и суммовые разницы», «Договоры лизинга», «Договоры на строительство», «Учетные политики, изменения в бухгалтерских оценках, ошибки и последующие события» и другими стандартами бухгалтерского учета.

Счет **711** «Себестоимость продаж» применяется для обобщения информации о балансовой стоимости продукции/товаров, себестоимости оказанных услуг/выполненных работ, относящихся к операционной деятельности субъекта, и других затрат, связанных с доходами от продаж. По его дебету отражается признание себестоимости продаж в течение отчетного периода в корреспонденции с кредитом счетов: 216 «Продукция», 217 «Товары», 261 «Текущие расходы будущих периодов», 811 «Основная деятельность», 812 «Вспомогательная деятельность» и др. По кредиту счета 711 отражается списание себестоимости продаж в конце отчетного периода в корреспонденции с дебетом счета 351 «Итоговый финансовый результат».

Счет **712** «Расходы на реализацию» предназначен для обобщения информации о расходах по продвижению и реализации продукции/товаров и услуг/работ. По его дебету отражается их признание в течение отчетного периода в корреспонденции с кредитом счетов: 113 «Амортизация нематериальных активов», 124 «Амортизация основных средств», 211 «Материалы», 213 «Малоценные и быстроизнашивающиеся предметы», 214 «Износ малоценных и быстроизнашивающихся предметов», 216 «Продукция», 217 «Товары», 221 «Коммерческая дебиторская задолженность», 222 «Поправки (оценочный резерв) по безнадежной дебиторской задолженности», 223 «Дебиторская задолженность аффилированных сторон», 261 «Текущие расходы будущих периодов», 521 «Текущие коммерческие обязательства», 522 «Текущие обязательства аффилированным сторонам», 531 «Обязательства персоналу по оплате труда», 532 «Обязательства персоналу по другим операциям», 533 «Обязательства по социальному и медицинскому страхованию», 534 «Обязательства бюджету», 538 «Текущие оценочные резервы», 542 «Обязательства по имущественному и личному страхованию», 543 «Текущие обязательства по имуществу, полученному в хозяйственное ведение», 544 «Прочие текущие обязательства», 812 «Вспомогательная деятельность» и др. По кредиту счета 712 отражается списание расходов на реализацию в конце отчетного периода в корреспонденции с дебетом счета 351 «Итоговый финансовый результат».

Счет **713** «Административные расходы» предназначен для обобщения информации о расходах по обслуживанию и управлению субъекта в целом. По его дебету отражается их признание в течение отчетного периода в корреспонденции с кредитом счетов: 113 «Амортизация нематериальных активов», 124 «Амортизация основных средств», 211 «Материалы», 213 «Малоценные и быстроизнашивающиеся предметы», 214 «Износ малоценных и быстроизнашивающихся предметов», 216 «Продукция», 217 «Товары», 226 «Дебиторская задолженность персонала», 242 «Текущие счета в национальной валюте», 244 «Другие банковские счета», 246 «Денежные документы», 261 «Текущие расходы будущих периодов», 521 «Текущие коммерческие обязательства», 522 «Текущие обязательства аффилированным сторонам», 531 «Обязательства персоналу по оплате труда», 532 «Обязательства персоналу по другим операциям», 533 «Обязательства по социальному и медицинскому страхованию», 534 «Обязательства бюджету», 538 «Текущие оценочные резервы», 542 «Обязательства по имущественному и личному страхованию», 543 «Текущие обязательства по имуществу, полученному в хозяйственное ведение», 544 «Прочие текущие обязательства», 812 «Вспомогательная деятельность» и др. По кредиту счета 713 отражается списание административных расходов в конце отчетного периода в корреспонденции с дебетом счета 351 «Итоговый финансовый результат».

Счет **714** «Другие расходы операционной деятельности» предназначен для обобщения информации о расходах, связанных с осуществлением операционной деятельности, которые не относятся к себестоимости продаж, расходам на реализацию или административным. По

его дебету отражается их признание в течение отчетного периода в корреспонденции с кредитом счетов: 111 «Незавершенные нематериальные активы», 112 «Нематериальные активы», 121 «Незавершенные долгосрочные материальные активы», 122 «Земельные участки», 123 «Основные средства», 125 «Минеральные ресурсы», 141 «Долгосрочные финансовые инвестиции в неаффилированные стороны», 142 «Долгосрочные финансовые инвестиции в аффилированные стороны», 151 «Инвестиционная недвижимость», 211 «Материалы», 213 «Малоценные и быстроизнашивающиеся предметы», 214 «Износ малоценных и быстроизнашивающихся предметов», 215 «Незавершенное производство», 216 «Продукция», 217 «Товары», 224 «Текущие авансы выданные», 226 «Дебиторская задолженность персонала», 231 «Дебиторская задолженность по доходам от использования третьими лицами активов субъекта», 233 «Текущая дебиторская задолженность по страхованию», 234 «Прочая текущая дебиторская задолженность», 241 «Касса», 242 «Текущие счета в национальной валюте», 244 «Другие банковские счета», 245 «Денежные переводы в пути», 246 «Денежные документы», 251 «Текущие финансовые инвестиции в неаффилированные стороны», 252 «Текущие финансовые инвестиции в аффилированные стороны», 511 «Краткосрочные кредиты банков», 512 «Краткосрочные займы», 521 «Текущие коммерческие обязательства», 522 «Текущие обязательства аффилированным сторонам», 531 «Обязательства персоналу по оплате труда», 532 «Обязательства персоналу по другим операциям», 533 «Обязательства по социальному и медицинскому страхованию», 534 «Обязательства бюджету», 536 «Обязательства собственникам», 538 «Текущие оценочные резервы», 542 «Обязательства по имущественному и личному страхованию», 543 «Текущие обязательства по имуществу, полученному в хозяйственное ведение», 544 «Прочие текущие обязательства», 811 «Основная деятельность», 812 «Вспомогательная деятельность» и др. По кредиту счета 714 отражается списание других расходов операционной деятельности в конце отчетного периода в корреспонденции с дебетом счета 351 «Итоговый финансовый результат».

Счета 715-718 используются в ссудо-сберегательных ассоциациях, микрофинансовых и некоммерческих организациях, других аналогичных субъектах и поэтому здесь не рассматриваются.

Счета группы 72 «Расходы других видов деятельности» предназначены для обобщения информации о расходах других видов деятельности, которые включают расходы по долгосрочным активам, финансовые и чрезвычайные. Их состав и общие правила признания, оценки и учета регламентированы Национальными стандартами бухгалтерского учета «Представление финансовых отчетов», «Расходы», «Долгосрочные нематериальные и материальные активы», «Дебиторская задолженность и финансовые инвестиции», «Курсовые валютные и суммовые разницы», «Учетные политики, изменения в бухгалтерских оценках, ошибки и последующие события» и другими стандартами бухгалтерского учета.

Счет **721** «Расходы, связанные с долгосрочными активами» предназначен для обобщения информации о расходах по выбытию и убытках от обесценения долгосрочных активов, за исключением расходов по недостаткам и порче долгосрочных активов, выявленных при инвентаризации. По его дебету отражается их признание в течение отчетного периода в корреспонденции с кредитом счетов: 111 «Незавершенные нематериальные активы», 112 «Нематериальные активы», 114 «Обесценение нематериальных активов», 121 «Незавершенные долгосрочные материальные активы», 122 «Земельные участки», 123 «Основные средства», 124 «Амортизация основных средств», 125 «Минеральные ресурсы», 126 «Амортизация и обесценение минеральных ресурсов», 127 «Обесценение незавершенных долгосрочных материальных активов», 128 «Обесценение

земельных участков», 129 «Обесценение основных средств», 131 «Незавершенные долгосрочные биологические активы», 132 «Долгосрочные биологические активы», 133 «Амортизация и обесценение долгосрочных биологических активов», 141 «Долгосрочные финансовые инвестиции в неаффилированные стороны», 142 «Долгосрочные финансовые инвестиции в аффилированные стороны», 151 «Инвестиционная недвижимость», 152 «Амортизация и обесценение инвестиционной недвижимости», 172 «Прочие долгосрочные активы», 211 «Материалы», 213 «Малоценные и быстроизнашивающиеся предметы», 261 «Текущие расходы будущих периодов», 262 «Прочие оборотные активы», 426 «Долгосрочные оценочные резервы», 521 «Текущие коммерческие обязательства», 522 «Текущие обязательства аффилированным сторонам», 531 «Обязательства персоналу по оплате труда», 532 «Обязательства персоналу по другим операциям», 533 «Обязательства по социальному и медицинскому страхованию», 538 «Текущие оценочные резервы», 542 «Обязательства по имущественному и личному страхованию», 543 «Текущие обязательства по имуществу, полученному в хозяйственное ведение», 812 «Вспомогательная деятельность» и др. По кредиту счета 721 отражается списание расходов по долгосрочным активам в конце отчетного периода в корреспонденции с дебетом счета 351 «Итоговый финансовый результат».

Счет **722** «Финансовые расходы» предназначен для обобщения информации о расходах по финансовым операциям субъекта. По его дебету отражается их признание в течение отчетного периода в корреспонденции с кредитом счетов: 111 «Незавершенные нематериальные активы», 112 «Нематериальные активы», 121 «Незавершенные долгосрочные материальные активы», 122 «Земельные участки», 123 «Основные средства», 125 «Минеральные ресурсы», 131 «Незавершенные долгосрочные биологические активы», 141 «Долгосрочные финансовые инвестиции в неаффилированные стороны», 142 «Долгосрочные финансовые инвестиции в аффилированные стороны», 151 «Инвестиционная недвижимость», 172 «Прочие долгосрочные активы», 211 «Материалы», 212 «Оборотные биологические активы», 213 «Малоценные и быстроизнашивающиеся предметы», 215 «Незавершенное производство», 216 «Продукция», 217 «Товары», 221 «Коммерческая дебиторская задолженность», 223 «Дебиторская задолженность аффилированных сторон», 226 «Дебиторская задолженность персонала», 231 «Дебиторская задолженность по доходам от использования третьими лицами активов субъекта», 232 «Предстоящая дебиторская задолженность», 233 «Текущая дебиторская задолженность по страхованию», 234 «Прочая текущая дебиторская задолженность», 241 «Касса», 242 «Текущие счета в национальной валюте», 243 «Текущие счета в иностранной валюте», 244 «Другие банковские счета», 251 «Текущие финансовые инвестиции в неаффилированные стороны», 252 «Текущие финансовые инвестиции в аффилированные стороны», 262 «Прочие оборотные активы», 421 «Долгосрочные коммерческие обязательства», 422 «Долгосрочные обязательства аффилированным сторонам», 423 «Долгосрочные авансы полученные», 511 «Краткосрочные кредиты банков», 512 «Краткосрочные займы», 521 «Текущие коммерческие обязательства», 522 «Текущие обязательства аффилированным сторонам», 523 «Текущие авансы полученные», 535 «Текущие доходы будущих периодов», 536 «Обязательства собственникам», 544 «Прочие текущие обязательства» и др. По кредиту счета 722 отражается списание финансовых расходов в конце отчетного периода в корреспонденции с дебетом счета 351 «Итоговый финансовый результат».

Счет **723** «Чрезвычайные расходы» предназначен для обобщения информации о расходах, обусловленных чрезвычайными событиями (стихийными бедствиями, политическими потрясениями, изменениями законодательства и др.). По его дебету

отражается их признание в течение отчетного периода в корреспонденции с кредитом счетов: 111 «Незавершенные нематериальные активы», 112 «Нематериальные активы», 121 «Незавершенные долгосрочные материальные активы», 122 «Земельные участки», 123 «Основные средства», 125 «Минеральные ресурсы», 131 «Незавершенные долгосрочные биологические активы», 132 «Долгосрочные биологические активы», 141 «Долгосрочные финансовые инвестиции в неаффилированные стороны», 142 «Долгосрочные финансовые инвестиции в аффилированные стороны», 151 «Инвестиционная недвижимость», 152 «Амортизация и обесценение инвестиционной недвижимости», 172 «Прочие долгосрочные активы», 211 «Материалы», 212 «Оборотные биологические активы», 213 «Малоценные и быстроизнашивающиеся предметы», 215 «Незавершенное производство», 216 «Продукция», 217 «Товары», 226 «Дебиторская задолженность персонала», 241 «Касса», 242 «Текущие счета в национальной валюте», 243 «Текущие счета в иностранной валюте», 244 «Другие банковские счета», 245 «Денежные переводы в пути», 246 «Денежные документы», 251 «Текущие финансовые инвестиции в неаффилированные стороны», 252 «Текущие финансовые инвестиции в аффилированные стороны», 261 «Текущие расходы будущих периодов», 262 «Прочие оборотные активы», 521 «Текущие коммерческие обязательства», 522 «Текущие обязательства аффилированным сторонам», 531 «Обязательства персоналу по оплате труда», 532 «Обязательства персоналу по другим операциям», 533 «Обязательства по социальному и медицинскому страхованию», 534 «Обязательства бюджету», 811 «Основная деятельность», 812 «Вспомогательная деятельность» и др. По кредиту счета 722 отражается списание чрезвычайных расходов в конце отчетного периода в корреспонденции с дебетом счета 351 «Итоговый финансовый результат».

Счет **731** «Расходы по подоходному налогу» группы 73 аналогичного названия предназначен для обобщения информации о расходах по подоходному налогу и/или по налогу на доход от операционной деятельности субъекта. Порядок их определения и учета регламентирован Национальным стандартом бухгалтерского учета «Расходы» и другими стандартами бухгалтерского учета. По дебету счета 731 отражается признание расходов по подоходному налогу в течение отчетного периода в корреспонденции с кредитом счетов: 428 «Прочие долгосрочные обязательства», 534 «Обязательства бюджету» и др. По кредиту счета 731 отражается списание/уменьшение таких расходов в конце отчетного периода в корреспонденции с дебетом счетов: 172 «Прочие долгосрочные активы», 351 «Итоговый финансовый результат» и др.

Правильное использование вышеуказанных счетов и их корреспонденции в современной теории и практике бухгалтерского учета будет способствовать его научной организации, повышению достоверности учетно-экономической информации о расходах и, следовательно, правильному определению конечных финансовых результатов, а также налогов в государственный бюджет. Кроме того, это позволит улучшить качество проведения экономического анализа, точнее выявлять, оценивать и всемерно использовать внутренние и внешние резервы снижения расходов рыночных структур.

Выводы:

Среди отечественных и зарубежных экономистов нет единого мнения по вопросу сущности расходов, затрат, издержек и себестоимости. В нормативных документах и экономической литературе эти термины зачастую отождествляются.

Проведенный анализ существующих определений экономических категорий «расходы», «затраты», «издержки», «себестоимость» позволил выявить специфику каждой из них:

- расходы представляют собой уменьшение экономических выгод в течение отчетного периода путем выбытия активов и возникновения обязательств, приводящего к уменьшению собственного капитала, за исключением уменьшения вкладов собственников имущества;
- затраты – денежное выражение различных видов ресурсов (материальных, трудовых и прочих), использованных в производственной деятельности предприятия;
- издержки есть совокупность определенных видов затрат, конкретный состав затрат, относящихся к выпущенной продукции (работам, услугам) и отраженных в себестоимости;
- себестоимость является более широким понятием и включает в себя расходы предприятия, затраты на производство и реализацию продукции (работ, услуг) и издержки [3-7].

В процессе подготовки данной статьи нами выявлено, что при раскрытии содержания каждого счета класса 7 «Расходы» в Общем плане счетов бухгалтерского учета, в частности, указывается, что он «предназначен для обобщения информации» о наличии и движении соответствующего объекта, с чем полностью согласиться нельзя. Потому что длительное время в учетной практике любой счет используется для достижения одновременно трех целей: 1) текущего отражения наличия и движения или изменения соответствующего объекта, 2) их контроля и 3) обобщения этой информации. То есть, обобщение экономической информации является только одним, заключительным этапом учетного процесса. Причем, первые две цели доминируют и на их достижение тратится около 90% всего рабочего времени бухгалтеров на предприятиях и в организациях Республики Молдова.

Кроме того, в этом же нормативном документе неправильно назван субсчет 4 «Расходы на транспорт продукции и товаров» к счету 712 «Расходы на реализацию». Эту ошибку следует исправить, заменив термин «транспорт» на термин «транспортировку».

Здесь также имеется группа 73 «Расходы по подоходному налогу», которая состоит только из одного счета того же наименования – 731 «Расходы по подоходному налогу». И, основываясь на элементарной логике, нетрудно сделать вывод о сомнительной целесообразности образования и существования такой группы. Более того, содержание этого счета значительно шире его наименования, так как данный счет включает субсчет 2 «Расходы по налогу на доход от операционной деятельности».

Далее укажем на нелепую ошибку, выявленную нами в разделе III «Характеристика и порядок применения счетов бухгалтерского учета» Общего плана счетов бухгалтерского учета, утвержденного Министерством финансов Республики Молдова и действующего в настоящее время. Суть этой ошибки в том, что в нем, в частности, отмечается, что счет 721 «Расходы по долгосрочным активам» дебетуется с кредитом несуществующего и безымянного счета 134. Это свидетельствует о наличии некоторых недостатков в процессе подготовки, рассмотрения и утверждения важнейших нормативных документов по бухгалтерскому учету.

Для подготовки высококвалифицированных специалистов в области бухгалтерского учета важное значение имеет его сравнительный анализ в международном аспекте. Он позволяет выявить между странами как существенные сходства, обусловленные наличием единой методологической основы в виде Международных стандартов финансовой отчетности, так и различия, вызванные спецификой национальных учетных систем.

Библиографические сноски:

1. Национальный стандарт бухгалтерского учета «Расходы» // Официальный монитор Республики Молдова, 2013, № 233-237.
2. Приказ Министерства финансов Республики Молдова «Об утверждении Общего плана счетов бухгалтерского учета» № 119 от 6 августа 2013 г. // Официальный монитор Республики Молдова, 2013, № 177-181.
3. Бухгалтерский финансовый учет: учебник / Т.М. Рогуленко, С.В. Пономарева, Ю.В. Слияков, А.В. Бодяко. – М.: Кнорус, 2011.
4. Бухгалтерский учет и анализ: учебник / Под общ. ред. А.Д. Шеремета. – М.: Инфра-М, 2012.
5. Глушков И.Е. Бухгалтерский учет на современном предприятии. – 8-е изд., доп. и перераб. – М.: КноРус, 2002.
6. Камышанов П.И., Барсуков И.В., Густяков И.М. Бухгалтерский учет: отечественная система и международные стандарты. – М.: Фбк-пресс, 2002.
7. Недерица А.Д. и др. Финансовый учет: учебник. – Кишинэу: АСАР, 2000.
8. Щербатюк В.В. План счетов бухгалтерского учета: справочник. Изд. 2-е, доп. и перераб. – Кишинев: USEM, 2016.
9. Щербатюк В.В. Планы счетов бухгалтерского учета Республики Молдова: учебно-практическое пособие. – Кишинев: USEM, 2016.

Recomandat spre publicare: 08.11.2016.

WORLD ELECTRONICS: SPECIALIZATION AND COOPERATION

Serghei GUSHILO,
manager, Riolsistem, R.Moldova

Alexandru GRIBINCEA,
dr.hab., prof., R.Moldova
agribincea@mail.ru

***Summary:** This article covers the main development trends of the world market of electronics and the principles of the industrial specialization of its actors. Luxury area has a number of features which enabled it to know along the time a spectacular development, acquire remarkable stability and strength recovery after damaging economic events including at a global scale. It can be said that luxury has come to be desired by almost everyone, and although only some can afford it. Currently, progressive expansion of the demand at global level makes to meet luxury market in various parts of the world at various evolutionary stages, which creates new opportunities and challenges. Electronics market is a growing market and that is why requires attention from logistics operators, forced to adapt constantly to specific customer requests from the segment. In addition, according to the investigation in the next ten years, the largest contribution in the field of trade has the industrial machinery sector and the electronics. Electronics market should benefit from a supply chain extremely fast and reliable because products are diversified, perishable, have high values and life cycle relatively short (technology evolves extremely quickly and gadgets can be considered "outdated" even*

from month to month); hence the imposition of constraints in terms of their attention to packing and transportation which must take place in safe conditions. Forecast of equipment market development from the communications and information technology sector will record the highest growth rate, reflecting both forecast estimates on increasing demand for consumer goods, and potential fragmentation of the supply chain; the players in logistics states that electronics segment brings new business opportunities. The separation of the level of involvement in world market is considered through the capabilities of companies.

Keywords: growing market, developed market, essential goods, luxury goods, electronics, foresight.

Rezumat: Acest articol se referă la principalele tendințe de dezvoltare a pieței mondiale a electronicii și specializarea industrială a principiilor săi actorilor. Zona de lux are o serie de caracteristici, care i-au permis să cunoască de-a lungul timpului o dezvoltare spectaculoasă, să dobândească o stabilitate remarcabilă și recuperare forțe după unele evenimente de deteriorare economică, inclusiv la scară globală. Se poate spune că luxul a ajuns să fie dorit de aproape toată lumea, deși doar unii dintre acestea își pot permite. În prezent, extinderea progresivă a cererii la nivel mondial se realizează pentru a satisface piața de lux în diferite părți ale lumii, în diferite stadii evolutive, care creează noi oportunități și provocări. Piața electronică este o piață în creștere și de aceea necesită o atenție din partea operatorilor de logistică, obligații vizând adaptarea în mod constant la cererile specifice ale clienților din segmentul deservit. În plus, potrivit anchetei, în următorii zece ani, cea mai mare contribuție în domeniul comerțului are sectorul de mașini industriale și electronice. Piața de electronice ar trebui să beneficieze de un lanț de aprovizionare extrem de rapid și de încredere, deoarece produsele sunt variate și morale perisabile, au valori ridicate și ciclul de viață relativ scurt (tehnologia evoluează extrem de rapid și unele gadget-uri pot fi considerate "depășite", chiar de la o lună la alta); prin urmare, impunerea unor constrângeri în ceea ce privește atenția lor la ambalare și transport, trebuie să aibă loc în condiții de siguranță. Prognoza de dezvoltare a pieței echipamentelor din sectorul comunicațiilor și tehnologiei informației va înregistra cea mai mare rată de creștere, reflectând atât estimările prognozei privind creșterea cererii de bunuri de larg consum, precum și fragmentarea potențială a lanțului de aprovizionare; jucătorii din domeniul logisticii afirmă că segmentul de electronice aduce noi oportunități de afaceri. Delimitarea nivelului de implicare pe piața mondială este determinată de capacitățile companiilor.

Cuvinte cheie: piață în creștere, piață dezvoltată, bunuri esențiale, bunuri de lux, electronice, previziune.

Резюме: В данной статье рассматриваются основные тенденции развития мирового рынка электроники и принципов промышленной специализации её игроков. Область роскоши имеет ряд особенностей что позволило ей познать время захватывающего развития, приобретая замечательную стабильность и силу экономического восстановления после кризисных событий, в т.ч. на глобальном масштабе. Можно сказать, что роскошь предпочитают почти все, хотя только некоторые могут себе это позволить. В настоящее время повсеместное расширение спроса на глобальном уровне для удовлетворения потребителей позиционирует рынок роскоши в различных частях мира на различных ступенях эволюции, которая создает новые возможности и вызовы. Рынок электроники является растущим рынком и поэтому требует особого внимания со стороны логистических операторов, которые вынуждены постоянно адаптироваться к конкретным запросам клиентов из целевого сегмента. Кроме того, по данным исследования в последующие десятилетия, наибольший вклад в области торговли внесут промышленное оборудование сектор электроники. Преимущество электроники на рынке зависит от чрезвычайно быстрой и надежной цепочки товародвижения, т.к. товары имеют высокую степень морального износа, имеют высокие значения и относительно короткий жизненный цикл (чрезвычайно развитая технология и гаджеты быстро "стареют", даже от месяца к месяцу); всё это требует особого внимания к упаковке и транспортировке, осуществляемых в условиях безопасности. Прогноз развития рынка оборудования и сектора связи и информационных технологий, имеет самые высокие темпы роста, отражающие как прогнозные оценки на растущий спрос на потребительские товары, так и потенциальная фрагментация цепочки товародвижения; игроки на рынке утверждают, что в сегментация на рынке электроники принесёт новые возможности для бизнеса. Разделение уровней вовлеченности на мировом рынке осуществляется через возможности каждой компании.

Ключевые слова: растущий рынок, развитый рынок, товары первой необходимости, предметы роскоши, электроника, предвидения.

JEL classification: E65, M210, M31, O52

Introduction:

The electronic engineering industry started its rapid development in the middle of the past century. From the 60-s and till the present time the annual rate of growth of electronic engineering industry amounts to 17% while the present potential of the sector's development is quite high. Such increase of the development has never happened with any other sphere of the world industry. The beginning of the growth was initiated by the large vertical-integrated companies which also influenced the development of all key technologies such as the production of element base, electronic equipment, the development of the software. The pioneer companies personally worked on the development, production, marketing which led to the reformation of these companies into the closed structures such as "a state within a state". The outstanding example of the companies of this type is the creation of IBM Company in 60-80s. The creation of such companies made sense in terms of this age when the research and development of basic technologies took place.

Research purpose consists in investigation the main development trends of the world market of electronics and the principles of the industrial specialization of its actors.

The main material research:

Along with defining and standardizing the basic technologies companies started to concentrate on the specialization profiles. Some companies specialized in the production of the element base (Intel, Analog Devices, International Rectifier), others – in the production of the software (Microsoft, Oracle), still others – in the production of electronic equipment (Dell, Cisco). Companies with the specific profiles rapidly occupied markets.

A lot of the major vertical-integrated companies had to follow this tendency in order to save the competitive power. ST Company, which specialized in the production of solid state elements, separated from Thomson, Infineon Technologies left Siemens and started to concentrate on the production of microchips, EUPEC also set up on its own and started to specialize in the production of power operated gears. The manufacturer of standard electronic components On Semi and the manufacturer of microprocessors, telecommunication microchips and detectors Freescale left Motorola. Philips Company ran internal restructuring, and in the present time it consists of the companies with different profiles, which function freely within the market.

What are the factors why company decides to concentrate on a specific field of work and what are the reasons of the growth of effectiveness?

The specialization may be implemented in the following ways:

- 1.the suppliers of technology specialize through the horizontal markets;
- 2.the suppliers of decisions specialize through the vertical markets.

The specialization though the horizontal markets offers technology selection and concentration on its improvement. In addition to that company tends to put all-out efforts to widen its distribution area (that's why it is called horizontal market) by offering its technology that may be used in different ways all around the world. The growth of effectiveness increases due to the following factors:

- ✓ Concentration of all intellectual and financial resources in the development of the selected technology
- ✓ Offering its key competencies not just to one holding company or integrated structure and not only within one countries but to the whole world, everywhere, where this technology may be used (the effect of range of activity).

Specialization though the vertical markets (different from vertical integration) means the possibility to choose the final sales market and concentration on the creation of better decisions for this market. The key competency of vertically-specialized company is marketing in the selected area. Marketing influences not only market but the technology market. The specialization is called

---

vertical as the company – supplier of decisions – combines the products of technology from the lowest level (element base) and the technology of the highest level – user-defined software. They find the best decision for the market by combining and integrating those technologies. The growth of the effectiveness is provided by:

- concentration on the demand of the curtain market;
- integration of the best technologies in the world without limitation for only those which this company owns at that moment;
- duplication of its best decisions all around the world where there are similar markets (effect of range of activity).

The market of electronics in general tends to the matrix organization where the production of element base, contract manufacturing of equipment, and production of software are the horizontal layers. The horizontal layers are combined by the companies concentrating on the vertical markets such as Dell, Acer (computer markets), Nokia, Motorola (mobile phone market), Cisco, Nortel (telecommunication equipment), etc.

The double raise of specialization is growing in strength in the present time. New companies which specialize on technological services on the production of crystals, packaging of microchips, certification, etc. have appeared within the horizontal market of electronic components (element bases) which was considered as the market of technology towards the final products market.

Vertically these technological layers are combined by the companies which develop and offer electronic components and chipsets, designed for the creation of systems of specified purpose, to upper market of equipment.

The new terminology appeared at the market of semiconductor electronic parts. According to this terminology, the companies which offer the technological services are called “foundries” (TSMC, UMC, X-fab), companies which use the services of “foundries” and concentrate on the development and sales of the ready to install electronic components and chipsets, are called fables companies (Xilinx, Altera).

Another major tendency in the equipment manufacturing as well as in the element base production is the use of development services in horizontal technological layer. The major part of any product is the standard IP-cores which are perfectly developed by the specialized design-centers. By means of the outsourcing of these services the companies- suppliers of decisions cut their own expenses on managing the department of developers, and on the production of special purpose devices.

Coming back to the manufacturing of the semiconductor electronic parts, it is important to notice that the rapid development of foundry-services is linked with the equally rapid growth in manufacturing and the cost of the modern production of semiconductor electronic parts.

According to the Euromonitor International (that is one of the largest market research company at global level) argue that sales of smartphones are the "stars" of electro-IT market and in the last 3-4 years will continue to grow over the next five years, reaching in 2020 about 3.7 million units shipped locally, with 9% annually, while "veterans" products such as PCs will show slower increase and even decrease for camera equipment.

Even in the years of economic crisis, sales of smartphones continued to increase in Romania. In 2015 the smartphone market grew by 23% in volume to 1.4 million units. The Euromonitor’s study (that analyze deliveries of electro-IT) says that smartphones are among the most popular electro-IT in Romania, where consumers even postpone purchase of other durable electronic goods in order to afford a smart mobile phone.

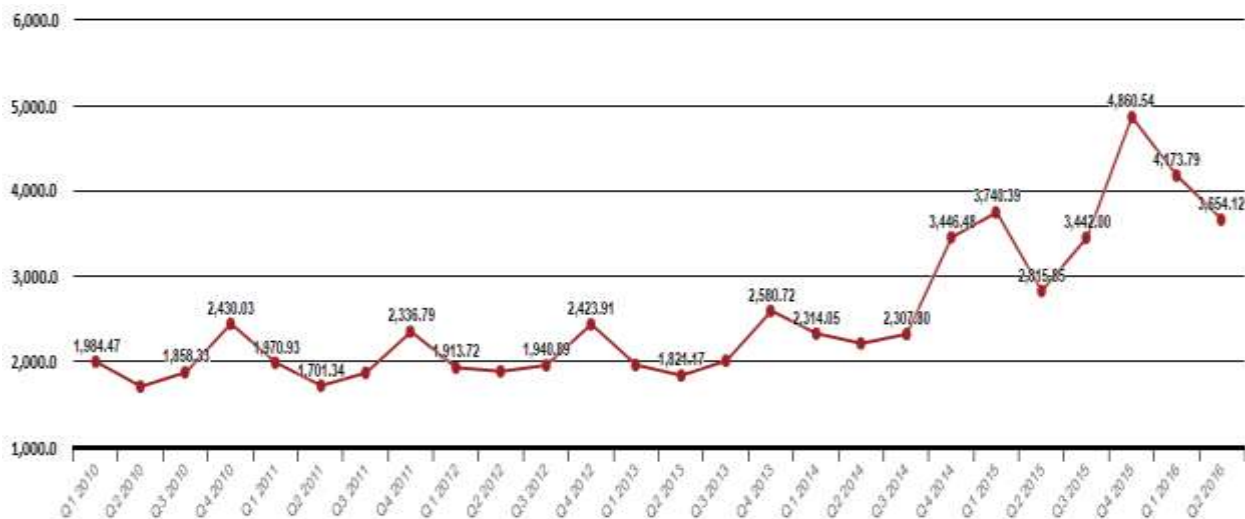

Fig.1. What will the Romanian market of electro-IT products in next five years
Source: Euromonitor, 2015

In order, not to allow the appearance of technological gap with leaders, companies Intel and Samsung – actors of the semiconductor electronic parts market – conjointly invest in creation and development of foundry-companies. The quick return of the investment is provided by the open policies of foundry-companies towards the customers all around the world. By accepting the orders of many manufacturers of element parts, managers attain the full of products factories and short payback period.

The main driving force of the market of electronics has always been a semiconductor technology. The productivity improvement, miniaturization and decline in value of semiconductor devices have always caused the formation of “killer application” – the appliance, which provided multiplication of demand for the electronic element parts and the growth of the electronic market in general. Thus this appliance was represented by television in 70-s, by computers in 80-s, by internet and digital communication systems and mobile communications in 90-s. However, new appliances haven’t been invented by 2001 while the markets of mobile communications, computers and internet are satiated which led to the excessive capacity.

The next «killer application» is still not defined at the present time. The market of electronics grows though the development of the present appliances and learning new joints such as wireless communication – computer, consumer electronics – computer, digital photography – wireless communication, etc. Without the new «killer application» the medium growth rate of the market of electronics is connected to the whole growth of industrial production by coefficient 3. It means that the raise of the whole industrial production up to 4-5% will correspond to the growth of electronics market up to 12-15%. This is related to the fact that the development of the production in all branches of industry happens by means of the electronics products percentage increase in all turnout products and technological processes.

**Fig. 2. Turnover development for technical consumer goods
Western Europe 15, Q2, 2016 AT, BE, CH, DE, ES, FI, FR, GR, IT, NL, NO, PT, SE, UK**
Source: Temax Reports, <http://temax.gfk.com/ru/login/>

The outlooks of the world markets of electronics in 2005 were mainly devoted to the analysis of cyclical changes in such markets as markets of computers, telecommunication equipment, industrial electronics, and to the ways how these changes cause the swings of stock reserves of components, average price of the components and levels of occupancy of factories specialized in manufacturing of semiconductors. These outlooks were mentioned in the article of Malcolm Penn – “Future Electronics” in the annual “Vivid Electronics of Russia”. However these analyses may be interesting only to those who plan to invest into the world semiconductor industry or who use the swings of stock reserves in brokerage activities in the world market.

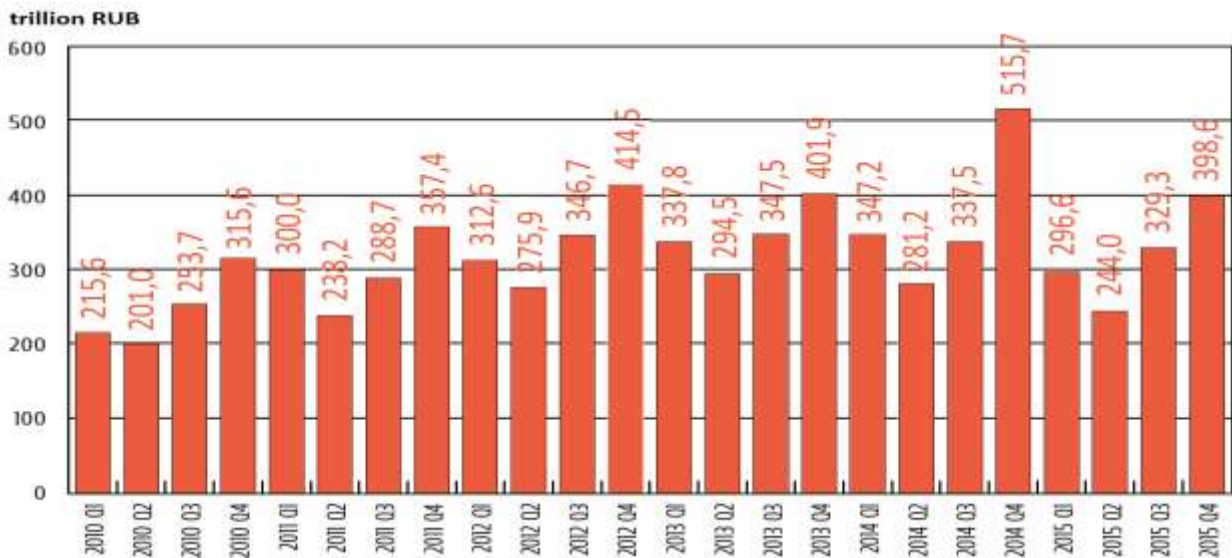
Russian companies are more interested in the distribution of power in the mentioned above matrix structure between the companies and countries as on its basis it is possible to make conclusions about the feasible positioning in the world market of electronics.

The main reallocation of the world electronics industry takes place in the direction of South-East Asia, while the main role in distribution of power among the companies belongs to the companies - contract manufacturers.

Let’s look at these tendencies more closely. They say that countries in South-East Asia, China in particular, became an industrial site for many transnational corporations due to its cheap work force. However, according to the polls ran among the Russian contract manufactures and the representatives of factories in South-East Asia (SAE), the cost of skilled labor force, whose work is in the highest demand in the field of modern electronics, does not differ in Russia and countries of South-East Asia. Many working and engineering positions are more valued in SAE rather than in Russia. However the reallocation of industry continues to move aside from Russia and SEA.

The reason is that China and other countries of this region conduct extremely attractive policy for investors. The government encourages import of accessory and technological equipment required for manufacturing. Export of produced circuit packs in China is also highly motivated by different means. For example, in order to get over bias against quality of Chinese products all famous companies, which run assembly operations in China, have to write “Made in China” on all the products. Sometimes it even happens that high-frequency components Agilent turned out to be

the Chinese production even though they are only packed in China and the most complex crystal manufacture is located in the USA.

Fig. 3. Dynamics of retail turnover electrical engineering and electronics

Source: GfK TEMAX® Russia, GfK, 2010-2015

On the other hand, Chinese authorities understand the attractiveness of their large internal market to the suppliers of final products and make safeguard actions in order to protect Chinese manufactures and investors who invest into the Chinese manufacturing.

Nowadays it is quite common to hear about the necessity in big governmental investments into the electronic industry, in addition, making references to Chinese practices. De facto these investments have been made by the western companies while the government only provided investment deductions and cancelled the customs fees for strategic products.

At the present time, the growth of world market of electronic components is generally provided by China. China has become the largest importer of electronic components and continues to keep the rate of internal market growth 2-3 times larger than the USA. The use of the components by the companies from Europe and Japan almost has not increase for the last few years.

The growth of the contracted manufacturers' influence in the market of electronic components is provided by the provision of contracted manufacturing services to the large number of original equipment manufacturers. Due to the increase in the production output and number of customers, the contracted manufacturers started to consolidate purchasing of electronic components and directly deal with the factories – manufacturers of the components. In many cases distributors were excluded from the process of delivery. Moreover, when franchising distributor was the part of the process and his interests were protected by the manufacturer, it was difficult to exercise its rights for the fraction of income. Typically, American original equipment manufacturers order the development of the product in Israel when experienced companies place order of the development of the product to the contracted manufacturers in Europe and the mass production to the transnational EM8 Corporation which places their factories in different countries where the production prices are lower and the marketing outlets are closer.

Contracted manufacturers also started to design and redesign in their offer services in order to increase production effectiveness and quality of the products. By designing the products

---

contracted manufacturers to cut the number of components and optimize the supply chains and cut production costs. The involvement of contracted manufacturers in selection of element base let them influence powerfully on the manufacturers of the components which have to share their income with the contracted manufacturer and set the supply system in order to satisfy strict requirements of contracted manufacturing.

Conclusion:

As consistent with the above-mentioned facts it may seem that we is in remote relationship with the main world electronic stream. However, the relocation of production to China and the development of transnational contracted manufacturers across the globe are the optimization of expenditures of mass production. According to international experts' estimates, the market of industrial electronics, complex networking equipment, high-powered computer technology and other complex small- and medium-size lot production is commensured joint market of consumer electronics such as appliance electronics, personal computers and mobile phones. Moreover, the market of complex consumer production, which is made with the account of requirements of certain circle of customers, is increasing more rapidly than the market of electronics in general. This fact is natural. According to the hierarchy of values by Maslow, after people are filled with the basic needs (which are the same in any country and for any consumer groups and are filled with the mass production), people seek for the individual needs which represent the appearance of individuality and request for self-definition and self-expression.

For the companies, which are considered to be small in terms of the globe scale the above-listed markets are the wide field of activity and the Chinese producers are not the rivals for us in this field and to be more specific – in this large forest where Chinese companies represent the huge army that is powerless against the partisan parties. In case of the appearance of new “killer application”, with its help it is possible to create our larger field. But in order to keep it, we need right national policies and proficiency of our companies in cooperation and creation of demand in internal and foreign markets.

Bibliography references:

1. Bădărău E., Gribincea A. Securizarea electronică națională și estimarea riscurilor electronice în spațiul economic. Revista *Economica*, nr.1 (91), martie 2015, p.7-23
2. Gușilo S. Piața produselor hi-tech și perspectivele de dezvoltare: saturația infrastructurii Creșterea economică în condițiile globalizării = Economic growth in conditions of globalization : dedicată aniversării a 70-a de la fondarea primelor instituții științifice, Ed. a 11-a, 13-14 octombrie, 2016 : [în 2 vol.] / com. șt.: Stratan Alexandru (președinte) [et al.]. – Chișinău : INCE, 2016. p.169-174
3. Gușilo S., Gribincea A. Analiza pieței aparatelor electronice. Revista *Economie și sociologie*, 2012 nr.2, p.143-153
4. Popa M., Gribincea A. Avantajele electronicii în serviciul industriei turistice. Dezvoltarea turismului la începutul sec.XXI, Conferință internațională, Chișinău, ULIM, 2006, p.95-101
5. Tabacaru L., Gusilo S., Gribincea A. Dezvoltarea comerțului dintre China și spațiul economic european. The development of trade between China and European Economic space. Revista *Economie și sociologie*, 2012 nr.1, p.75-85
6. Покровский И. Мировая электроника: специализация и кооперация. <http://www.contractelectronica.ru/articles>

Recomandat spre publicare: 28.10.2016.

PERFORMANȚĂ PRIN CERCETARE ÎN ȘTIINȚE JURIDICE ȘI ADMINISTRATIVE ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII ÎN SPAȚIUL EUROPEAN

DESPRE DREPTUL DE SUPERFICIE LA ETAPA CONTEMPORANĂ

Iurie FRUNZĂ,
doctor în drept, conferențiar universitar,
cercetător științific coordonator Institutul de
Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Boris SOSNA,
doctor în drept, profesor-universitar interim.,
cercetător științific coordonator Institutul de
Cercetări Juridice și Politice al AȘM
sosnaboris@mail.ru

Rezumat: *Articolul propune o analiză a dreptului de superficie la etapa contemporană, plecând de la istoria succintă a acestuia și a reglementărilor legale, a naturii juridice a drepturilor reale asupra bunurilor altuia, a caracterelor superficiei, construirea, dobândirea și exercitarea acestui drept, dar și stingerea dreptului de superficie. Or, problematica dreptului de superficie este puțin cercetată în Republica Moldova de aceea considerăm că sunt necesare investigații în acest domeniu.*

Cuvinte cheie: *superficie, drepturi reale, drepturi de proprietate, drepturi de proprietate limitate, dreptul la dezvoltare*

Резюме: *Статья посвящена становлению и развитию суперфиция в гражданском праве. В статье дается общая характеристика суперфиция, раскрываются особенности содержания исследуемых ограниченных вещных прав.*

Ключевые слова: *суперфиций, вещные права, право собственности, ограниченные вещные права, право застройки.*

Abstract. *Article is devoted formation and development superfition in civil law. In article the general characteristic superfition is given, features of the maintenance of the investigated limited real rights reveal.*

Key words: *superfition, the real rights, the property right, the limited real rights, the building right.*

Introducere:

În adresa Centrului de Cercetări Juridice a Institutului de Cercetări Juridice și Politice din cadrul AȘM a parvenit o informație faptică prin care se notează că în baza Hotărârilor Guvernului RM nr. 385 din 06.06.1994 și nr.292 din 07.06.1994 "Cu privire la atribuirea și folosirea terenurilor" mai multor agenți economici le-au fost atribuite loturi de teren arabil pentru construcția unor obiective de menire social-culturală. Iar potrivit pct.2) alin.4) al acestei hotărâri, organele abilitate ale statului au fost obligate să asigure transmiterea terenurilor în folosință provizorie în conformitate cu Anexa 5 la HG nr. 449 din 29 iulie1992 " Despre aprobarea modelelor unice ale documentelor ce confirmă dreptul de proprietate, posesiune și beneficiere funciară". Se menționează că legislația în vigoare la acel moment nu conținea definițiile noțiunilor de atribuire a terenului pentru construcții și de folosință provizorie a terenurilor. Respectiv, nici particularitățile (caracterile juridice) care ar identifica relațiile apărute în baza acestei Hotărâri de alte relații privind folosirea terenului pentru construcție nu au fost stabilite. Mai mult, se specifică că ulterior asemenea Hotărâri de Guvern nu au mai fost adoptate. Respectiv aceste relații au rămas

fără reglementare oficială, însă este cert faptul că dreptul obținut de agenții economici prin Hotărârea de Guvern indicată este un drept real asupra unui bun imobil (teren) și este un drept care permite folosirea terenului unui terț pentru construcție.

Ca urmare se solicită explicarea dacă relațiile apărute în temeiul Hotărârii Guvernului RM nr. 385 din 06.06.1994, prin care agenților economici le-au fost atribuite terenuri în scop de construcție, pot fi asimilate cu noțiunea actuală de "drept de suprafață" prevăzută de art. 443 din Codul civil al RM și dacă prevederile Codului civil pot fi aplicate la reglementarea acestor relații.

Rezultate și discuții:

Pentru aprecierea și constatarea corectă a drepturilor ce decurg din Hotărârile Guvernului Republicii Moldova nr. 385 din 06.06.1994 și nr. 292 din 07.06.1994"Cu privire la atribuirea și folosirea terenurilor", este important de constatat și elucidat care a fost voința Guvernului (deci, a statului) la momentul adoptării actelor normative enunțate, îndreptate spre nașterea sau stingerea drepturilor și obligațiilor civile rezultate din natura juridică a actului adoptat și care este natura juridică a normei date la ziua de azi luând în considerație toate lacunele de drept care existau la acea perioadă.

Inițial, ținem să amintim că la data adoptării Hotărârilor de Guvern enunțate, raporturile juridice civile în Republica Moldova erau guvernate de Codul civil al RSSM (red.1964, cu modificările și completările ulterioare), abrogat prin Codul civil al Republicii Moldova nr.1107-XV din 6 iunie 2002 (în vigoare din 12.06.2003).

În perioada de constituire a statalității, în Republica Moldova au fost efectuate reforme în diferite domenii sociale, care au condiționat și modificări radicale ale actelor legislative. De o semnificație aparte sunt modificările legislative privind proprietatea, deoarece ea a fost și va rămâne piatra de temelie a societății, jucând un rol deosebit în evoluția acesteia. Drepturile reale reprezintă o instituție multifuncțională ce s-a dezvoltat de-a lungul timpului, care are o natură complexă și necesită o studiere minuțioasă.

Totodată, mai amintim că soarta drepturilor reale în legislația moldovenească din ultimul secol a fost diferită. Astfel, potrivit Codului civil al RSS Ucrainene din 1922, aplicat pe teritoriul RSS Moldovenești din 1940 până în 1964, la categoria drepturi reale erau atribuite 1) dreptul de proprietate, 2) dreptul de construcție (право застройки) și 3) gajul. Ulterior, în legătură cu recunoașterea după cetățean a dreptului de proprietate asupra casei de locuit, dreptul de construcție a fost abrogat iar gajul tradițional era fost atribuit la categoria mijloace de garantare a executării obligațiilor.

Codul civil al RSSM (red. 1964) conținea doar un singur drept real, și anume – dreptul de proprietate. Gajul, la nivel de lege a fost întărit ca mijloc de garantare a executării obligațiilor. Renașterea în Republica Moldova a drepturilor reale s-a început cu adoptarea Legii cu privire la proprietate din 22 ianuarie 1991, actualmente abrogată, iar în deplina sa măsură – odată cu adoptarea actualului Cod civil al RM din 2002⁷.

Potrivit Cărții a doua "Drepturile reale", Codul civil actual reglementează nu doar dreptul de proprietate (ca cel mai important și complet drept real), ci și alte drepturi reale (limitate, asupra bunului străin – n.n.) precum: 1) uzufructul, 2) dreptul de uz și dreptul de abitație, 3) servitutea, 4) suprafața și 5) gajul.

Dreptul de proprietate este principalul și cel mai complet drept real asupra unui lucru, deoarece conferă titularului său toate cele trei atribute: *posesiunea, folosința și dispoziția*. El are un caracter absolut, în sensul că se manifestă în raporturile proprietarului cu terții și are un caracter

⁷ Овчинникова О.В. Гражданское право (краткий курс лекций). Кишинэу, 2011, pag.137-138.

exclusiv, în sensul că numai proprietarul le poate exercita în deplinătatea lor. Rezultă deci că dreptul de proprietate, dintre drepturile reale principale, este dreptul cel mai important, deoarece conferă titularului toate cele trei atribute, celelalte drepturi reale principale neconferind titularului lor decât doar unele dintre ele. Această ultimă ipoteză se întâlnește în situația în care atribuțiile dreptului de proprietate sunt exercitate de titulari diferiți, astfel că se ajunge la dezmembrarea dreptului de proprietate, în sensul că atributul dispoziției revine întotdeauna proprietarului, iar celelalte două atribute, respectiv posesia și folosința, sunt exercitate de alte persoane în condițiile stabilite de lege⁸.

Dezmembrămintele dreptului de proprietate definite în Codul civil RM (cartea a doua, Titlul IV) ca „alte drepturi reale” se prezintă ca niște derivate asupra bunurilor altora, opozabile tuturor, inclusiv proprietarului, care se constituie sau se dobândesc prin desprinderea ori limitarea unor atribute din conținutul juridic al dreptului de proprietate. Or, posibilitățile acordate de aceste „alte drepturi reale” după conținutul lor sunt mereu limitate, deoarece sunt mai înguste decât cele derivate direct din dreptul de proprietate (titularul acestor „alte drepturi reale” nu poate să dispună (să aibă dreptul de dispoziție)) de bunul imobil fără acordul proprietarului⁹.

Ca urmare, dezmembrămintele dreptului de proprietate pot fi definite ca drepturi reale principale derivate asupra bunului altuia care se constituie sau se dobândesc prin transferarea unor elemente din conținutul juridic al dreptului de proprietate asupra bunului respectiv către o altă persoană sau prin exercitarea concretă a acestor elemente de către proprietarul bunului și o altă persoană.

Astfel înțelese, dezmembrămintele dreptului de proprietate sunt limitate ca număr prin lege.¹⁰ Caracterul și conținutul lor juridic este determinat direct prin lege, dar nu și prin contract. Or, rareori apariția lor are loc și în afara voinței proprietarului.¹¹

Cu referire la *dreptul de superficție* ținem să menționăm că acesta este cunoscut în dreptul roman ca fiind acel drept acordat unei persoane de a se folosi de o construcție ridicată pe terenul altei persoane, pe veci sau pe un teren foarte lung, în schimbul unei sume de bani numită „*salarium*” și acest drept se naște, de regulă, pe cale convențională, ca anexă la un contract de închiriere de lungă sau foarte lungă durată, cu privire la un teren de construcție.

Problematica dreptului de superficție este puțin cercetată în Republica Moldova de aceea considerăm că sunt necesare investigații în acest domeniu.

Așadar, dreptul de superficție este situat între dezmembrămintele dreptului de proprietate și este un alt drept real principal. De menționat, că în acest șir, spre deosebire de dreptul italian (unde instituția superficției a fost introdusă prin Codul civil din 1942 - art. 952 și urm.) sau Codul civil din Quebec (art. 1110 CCQ), de unde au fost preluate mai multe reguli privitoare la dreptul de superficție, acest drept la fel este situat între dezmembrămintele dreptului de proprietate¹², fiind

⁸ S.Baieș, N.Roșca, *Drepturile reale*. În: Manualul judecătorului pentru cauze civile, ediția a II-a, Chișinău, 2013, pag. 867.

⁹ Овчинникова О.В., op.cit: pag. 139. Aici, ținem să precizăm că potrivit legislației civile a Republicii Moldova (de altfel, ca și a Ucrainei, Rusiei, Germaniei) obiect al „altor drepturi reale”, în afară de Gaj, este doar bunul imobil.

¹⁰ Actualmente prin lege înțelegem Codul civil.

¹¹ Această ipoteză se referă doar asupra apariției dreptului de servitute, dreptului de uz și de abitație. Iar uzufructul, superficia și gajul pot apărea doar prin voința și acordul proprietarului.

¹² De menționat că Codul civil din Quebec nu reglementează superficia în cadrul dezmembrămintelor dreptului de proprietate, ci ca o modalitate a dreptului de proprietate - proprietatea superficiară. Unde, proprietatea superficiară rezultă din divizarea obiectului dreptului de proprietate asupra unui imobil, prin cesiunea dreptului de accesione sau din renunțarea la beneficiul accesiei.

reglementat primul, iar în Republica Moldova dreptul de suprafață este reglementat ultimul, și anume de art.443-453 din Codul civil.

Potrivit doctrinei juridice canadiene, dreptul de suprafață este considerat o modalitate a dreptului de proprietate, proprietatea suprafațiară: „*dreptul de suprafață nu este un simplu dezmembrământ al dreptului de proprietate, ci un veritabil drept de proprietate imobiliară. Cel care are dreptul de suprafață este un proprietar exclusiv*”.¹³

În conformitate cu prevederile art. 443 alin. (1) CC RM, **„suprafață este dreptul real imobiliar de a folosi terenul altuia în vederea edificării și exploatării unei construcții, deasupra și sub acest teren, sau a exploatării unei construcții existente”**.

Spre deosebire, potrivit art. 693 alin. (1) din CC al României, dreptul de suprafață este **„dreptul de a avea sau de a edifica o construcție pe terenul altuia, deasupra ori în subsolul aceluși teren, asupra căruia suprafațiarul dobândește un drept de folosință”**.

Analizând aceste două norme de drept observăm că noțiunile date practic sunt identice. Diferența este doar în formulare redacțională. Mai mult sau mai puțin, ambele noțiuni legislative sunt formulate într-o manieră ce reflectă definițiile conturate anterior în doctrină: *“este acel drept ce constă în dreptul de proprietate pe care îl are o persoană, denumită suprafațiar, asupra construcțiilor, plantațiilor sau altor lucrări care se află pe o suprafață de teren ce aparține unei alte persoane, teren asupra căruia suprafațiarul va avea un drept de folosință”*.¹⁴ *„Dreptul de suprafață, în forma sa deplină, este dreptul real principal imobiliar care reunește, în conținutul său juridic, dreptul de proprietate asupra unei construcții sau plantații, precum și un dezmembrământ al dreptului de proprietate asupra unui teren aparținând altei persoane decât titularul dreptului de suprafață, dezmembrământ care reunește folosința și, în mod limitat, posesia și dispoziția asupra terenului sau a unei părți din acesta”*.¹⁵ *Dreptul de suprafață este acel drept real principal dezmembrământ al dreptului de proprietate asupra unui teren, care constă în dreptul de proprietate al unei persoane, numită suprafațiar, privitor la construcțiile, plantațiile sau alte lucrări ce se află pe un teren proprietatea altei persoane, teren asupra căruia suprafațiarul are un drept de folosință*.¹⁶

Ca și în dreptul roman, în dreptul Republicii Moldova este instituită prezumția că tot ce este făcut pe suprafața și subfața terenului este făcut de proprietarul terenului, din conținutul lui și că îi aparține până la proba contrarie. Această constatare își are temeiul în dispozițiile generale ale art. 317 și în cele ce privesc accesivitatea imobiliară artificială, reglementată la art. 329. Art. 317 prevede că tot ceea ce se unește la bun ori se încorporează în el ca urmare a faptei proprietarului ori a unei alte persoane revine proprietarului, dacă legea nu prevede altfel. Art. 329, referindu-se la bunurile imobile, dispune, la alin. (1), că lucrările subterane sau de la suprafața terenului și construcțiile sunt prezumate a fi făcute de proprietarul terenului și aparțin acestuia.

Astfel, existența dreptului de suprafață ca instituție a dreptului civil răstoarnă prezumția de proprietate instituită de art. 317, 329 Cod civil, potrivit căreia orice lucrare este prezumată a fi făcută de proprietarul imobilului, cu cheltuielile sale, și este a lui, până la proba contrară. Mai simplu, prezumția că orice construcție aparține proprietarului terenului poate fi răsturnată doar prin dovedirea dreptului de suprafață

¹³ J.L. Baudouin, Y. Renaud, Code civil du Quebec annoté, voi. 1,14' ed., Wilson & Lafleur Ltee, Mont real, 2011, p. 1370

¹⁴ C. Bîrsan, Drept civil. Drepturile reale principale, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 292

¹⁵ V. Stoica, Drept civil. Drepturile reale principale, Ed. C.H. Beck, București, 2009, p. 238

¹⁶ O. Ungureanu, C. Munteanu, Tratat de Drept civil. Bunurile. Drepturile reale principale, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 586

Ținem să mai menționăm că necîțînd la coincidența în fond a noțiunilor dreptului de suprafață din sistemul de drept al Republicii Moldova și al României, totuși în materie de obiect aceste instituții diferă. În această ordine, atragem atenția că deși art. 693 alin. (1) CC al României se referă doar la construcții, art. 702 (alte dispozitii aplicabile) extinde aplicabilitatea dreptului de suprafață și în cazul plantațiilor, precum și al altor lucrări autonome cu caracter durabil, construcțiilor, plantațiilor sau altor lucrări făcute de suprafațiarul dreptului unui drept de suprafață. Astfel, legislația, literatura juridică și jurisprudența României acceptă conceptul potrivit căruia plantațiile și alte lucrări fac obiectul unui drept de suprafață, ceea ce, însă, nu este în concordanță cu legislația Republicii Moldova. Or, atenționăm că Codul civil al Republicii Moldova (art. 443, alin. (1), (2) și (5); art.445, art. 448, alin. (1), art. 450-452) limitează dreptul de suprafață numai la construcții.

Spre deosebire de legislația și doctrina moldovenească, dar și română, doctrina ucraineană și Codul civil al Ucrainei din 16.01.2003, №435-IV, face distincție clară dintre dreptul de folosință asupra terenului de pământ pentru edificarea unei construcții (capitolul 34; art.413-417) și dreptul de folosință asupra terenului de pământ pentru plantații și alte necesități agricole (capitolul 33; art.407-412)¹⁷. Unde, primul are denumirea de *supraficie*, iar al doilea – de *”emphyteusis”* (емфитевзис). Iar în Federația Rusă aceste noțiuni sunt abea la nivel de doctrină.¹⁸

Așa dar, putem conchide că dreptul de suprafață a fost creat ca urmare a utilității lui practice. În condițiile economiei de piață, importanța suprafaței crește substanțial, fapt datorat consolidării dreptului de proprietate privată.

Examinând legislația Republicii Moldova privind dreptul de suprafață, putem constata cu certitudine că acesta servește drept garant al drepturilor și intereselor, atât ale proprietarului, cât și ale suprafațiarului. Suprafața contribuie la folosirea mai rațională și eficientă terenurilor și construcțiilor, de aceea este binevenit faptul că acest drept și-a găsit reglementarea legală în Codul Civil, pilon al sistemului civil autohton.

În ceea ce privește calificarea **naturii juridice a dreptului de suprafață**, literatura de specialitate a prezentat opinii controversate, iar concepția majoritară a consacrat opinia conform căreia drepturile asupra lucrurilor altuia sunt dezmembrăminte ale dreptului de proprietate. Cea mai amplă cercetare despre identificarea naturii juridice a dreptului de suprafață în doctrina națională o găsim în lucrările cercetătorilor S.Baieș și N.Roșca. Profesorii V.Volcinschi și E.Cojocari, deasemenea analizează complex această instituție de drept¹⁹. Însă, fără a pretinde la adevărul din ultimă instanță, socotim că la acest compartiment studiul cercetătorilor S.Baieș și N.Roșca expus în Manualul judecătorului pentru cauze civile, ediția a II-a, 2013 este cel mai reușit, studiu pe care îl vom reda în continuare, fără a atenta la dreptul de autor. Aici, menționăm că S.Baieș și N.Roșca și-au consolidat cercetările lor, inclusiv și pe baza lucrărilor profesorilor citați.

Astfel, potrivit autorilor vizați, conform definiției legale, dreptul de suprafață este *real, imobiliar, alienabil și ereditar, temporar*, dar de lungă durată, *cu conținut variabil*, în funcție de forma sa: deplină sau incipientă²⁰.

¹⁷ A se vedea: <http://pravo-ukraine.org.ua/resyrsi/kz/gk/2819-statya-407>. Vizualizat: 27.09.2016.

¹⁸ Камышанский В. П., Зелюка П. А., Иванов С. А.. Суперфиций и эмфитевзис в гражданском праве: история и современность. // în revista ”Общество и право”, 2011, nr.3.

¹⁹ A se vedea: Volcinschi, Victor. Superficiu. În: „Ghidul judecătorului în materie civilă și comercială al Republicii Moldova. Chișinău, 2004, p.72-73. // Cojocari, Eugenia; Cusnir, Marcel; Ciobanu, Carolina și Cojocaru, Vitalia. *Drept civil. Drepturi reale. Note de curs*. Chișinău, 2003. p.137-138.

²⁰ S.Baieș, N.Roșca, Drepturile reale. În: Manualul judecătorului pentru cauze civile, ediția a II-a, Chișinău, 2013, pag. 867-869.

Dreptul de superficție, ca un **drept real**, ia naștere prin instaurarea dominației persoanei asupra unui lucru. Prin dominație se subînțelege puterea subiectului de a exercita, în limitele legii, orice acțiune asupra lucrului său, precum și să limiteze ori chiar să excludă orice influență străină. Superficia se caracterizează printr-un dualism de drepturi care nu pot fi desprinse unul de altul. Astfel, în dreptul de superficție se încorporează: a) dreptul la suprafață sau subfață; b) dreptul asupra construcției. Dreptul real al superficiarului este unul absolut, opozabil tuturor subiectelor, inclusiv proprietarului de teren asupra căruia își exercită dreptul.

Dreptul de superficție este unul **imobiliar**, deoarece poate fi instituit numai asupra terenurilor care sunt imobile prin natura lor. Bun imobil, dar accesoriu, este și construcția parte componentă a dreptului de superficție, indiferent de faptul dacă se află pe suprafața pământului (casă, clădire industrială, comercială, socială, drum, pod, antenă, stâlp de înaltă tensiune, obiective acvatice etc.) sau sub pământ (garaj, beci, fântână, mină).

Dreptul de superficție este un drept **alienabil și ereditar**, putând fi transmis prin acte juridice între vii, cât și pentru cauză de moarte [art. 443, alin. (1), art. 447, alin. (1)]. Superficiarul poate înstrăina dreptul său prin orice contract translativ de proprietate, inclusiv prin contract de vânzare-cumpărare, de schimb, de donație sau poate să-l transmită ca aport la capitalul social al unei societăți comerciale, ori să-l greveze cu ipotecă. Dacă dreptul de superficție se înstrăinează prin vânzare-cumpărare, dreptul de preempțiune aparține proprietarului de teren și se exercită în conformitate cu art. 793-797 Cod civil. Dreptul de preempțiune nu poate fi exercitat în cazul donației sau al transmiterii cu titlu de aport la capitalul social. Caracterul alienabil evidențiază și dreptul superficiarului de a ipoteca dreptul său. În special, dreptul de a ipoteca dreptul de superficție chiar până la finisarea și darea în exploatare a construcției este prevăzut la art. 19, alin. (4) din Legea nr. 449/2001 cu privire la gaj. De asemenea, dreptul de superficție ar putea fi grevat cu dreptul de uzufruct, uz sau abitație. Dacă proprietarul de teren a grevat, anterior constituirii superficției, terenul său cu servitute (de a nu construi mai sus de o anumită înălțime), superficiarul, la edificarea construcției, va fi ținut să respecte această sarcină. Dreptul de superficție poate fi transmis prin succesiune atât în cazul persoanelor fizice, în urma decesului superficiarului, cât și în cazul persoanelor juridice, în urma reorganizării superficiarului persoană juridică. Decesul sau reorganizarea superficiarului nu duce la stingerea dreptului de superficție, acesta continuând să existe în întreaga perioadă pentru care s-a constituit.

Dreptul de superficție este **temporar, dar de lungă durată**. Conform dispoziției art. 444, alin. (2), dreptul de superficție se constituie pentru o perioadă stabilită de părți fără a se numi un termen legal minim sau maxim. În cazul în care actul de constituire a superficției nu stabilește un termen, dreptul de superficție se consideră constituit pentru 99 de ani. Prin urmare, părțile pot stabili un termen mai mic sau mai mare de 99 de ani. De regulă, superficia se constituie pentru un termen îndelungat. Acesta este unicul raționament care justifică interesul superficiarului de a ridica construcția și a beneficia de ea. Pe același raționament s-a bazat legiuitorul și în art. 444, alin. (3), prevăzând că dreptul de superficție nu poate fi limitat la o condiție suspensivă și nici nu este dependent de pieirea sau demolarea construcției, în locul ei putând fi construit un alt edificiu parte componentă a dreptului de superficție în locul celei demolate.

Dreptul de superficție are un **conținut variabil** în funcție de forma sa deplină sau incipientă. Dacă se constituie asupra unui teren fără construcție, dreptul de superficție este în stare incipientă și constă de fapt numai în folosința suprafeței sau subfeței. Ulterior, după construcția edificiului, dreptul de superficție devine deplin, completându-se cu valoarea construcției. După cum am menționat supra, dreptul de superficție poate fi înstrăinat, grevat și transmis prin succesiune atât în starea sa incipientă, cât și în forma sa deplină. Esențial este că dreptul de superficție poate fi înstrăinat numai împreună cu construcția, fie că edificarea abia a

început, fie că este deja terminată. Dreptul de superficie este variabil și din alt punct de vedere, și anume că se răsfrânge numai asupra terenului ocupat de construcție sau asupra unei suprafețe mai mari decât cea ocupată de construcție [art. 443, alin. (3)].²¹

Vorbind despre **constituirea dreptului de superficie**, atunci potrivit legislației moldovenești, dreptul de superficie se constituie prin 1) act juridic sau prin 2) dispoziție a legii [art. 444, alin. (1) CC RM].

Conform art. 693 alin. (2) din Codul civil al României, dreptul de superficie se dobândește în temeiul 1) unui act juridic, precum și 2) prin uzucapiune sau 3) prin alt mod prevăzut de lege.

Pentru ambele sisteme de drept, dreptul de superficie este opozabil terților din momentul înscrierii în registrul bunurilor imobile (carte funciară).

Pentru constituirea dreptului de superficie se cere, *în primul rând*, dovedirea dreptului de proprietate asupra construcției, iar *în al doilea rând*, fie existența unei dispoziții legale, fie o convenție încheiată între superficial și proprietarul terenului, deoarece dreptul de superficie ia naștere în puterea legii ori prin convenția părților, care nu pot fi decât cei doi proprietari ai construcției și terenului, și are ca obiect constituirea superficiei.

Așadar, în condițiile Republicii Moldova dreptul de superficie se poate constitui prin act juridic bilateral (contract) și prin act juridic unilateral (testament) sau prin dispoziție a legii. Unde, **contractul de constituire a superficiei** este unul sinalagmatic, constitutiv de drepturi, cu titlu oneror, comutativ și în formă scrisă, cu înscriere ulterioară în registrul bunurilor imobile numai cu rangul întâi ca o grevare a dreptului de proprietate. Respectiv, **dreptul de superficie se poate naște din testament**, dacă o clauză a acestuia stipulează o obligație sub formă de legat. Această concluzie rezultă din coroborarea art. 444, alin. (1) și art.1486. Primul articol se referă la nașterea dreptului de superficie din act juridic, testamentul fiind un astfel de act, iar cel de-al doilea prevede că obiect al legatului poate fi transmiterea către legatar a unui bun din averea succesorală cu drept de proprietate, folosință sau cu un alt drept real. Pentru nașterea dreptului de superficie, legatarul trebuie să-1 înscrie în registrul bunurilor imobile după regulile înregistrării contractului.

Analiza legislației evidențiază câteva dispoziții în a căror bază se poate afirma cu certitudine că ia naștere un drept de superficie, chiar dacă norma legii nu-1 denumește astfel.

Astfel, dreptul de superficie constituit în baza de **dispoziție a legii** se poate naște în rezultatul următoarelor dispoziții legale dar și relații juridice concrete:

- 1) **Potrivit art. 329, alin. (5) din Codul civil**, dacă proprietarul care a ridicat construcția a depășit limitele terenului său construind în așa fel, încât cel puțin 1/2 din suprafața construită se află pe terenul învecinat, proprietarul acestuia din urmă poate dobândi proprietatea asupra întregii construcții, precum și dreptul de superficie asupra terenului aferent pe toată durata de existență a construcției. Această dispoziție apare ca o sancțiune pentru cei care, construind, depășesc esențial, intenționat sau din gravă neglijență, limitele propriului teren. De fapt, dreptul de superficie constituit în baza art. 329, alin. (5) reprezintă o excepție și denaturează regulile stabilite la art. 443, alin. (5), art. 444, alin. (2) și art. 445. Astfel, dispoziția art. 329, alin. (5) vine în contradicție cu dispoziția art. 443, alin. (5), care prevede că superficialul nu este proprietar al construcției, aceasta fiind o parte componentă esențială a dreptului de superficie. De asemenea, *dreptul de superficie, în sensul art. 329 Cod civil*, este limitat la durata existenței construcției și nu la 99 de ani. Demolarea sau pieirea construcției, în acest caz, va duce la stingerea dreptului.
- 2) **Legea nr. 627/1991 cu privire la privatizare**, art. 3, reglementează modul de privatizare a întreprinderilor și instituțiilor de stat drept complexe patrimoniale unice incluse în programul de

²¹ Citat integral după S.Baieș și N.Roșca, Op.citite, p. 867- 869.

privatizare. Privatizarea este recunoscută ca un mod de înstrăinare a proprietății statului către persoane particulare. O etapă indispensabilă a procesului de privatizare era evaluarea patrimoniului. În procesul de pregătire a întreprinderii sau a unui alt obiectiv către privatizare, în patrimoniu erau incluse și evaluate toate bunurile corporale și incorporeale, mobile și imobile ale acestora, cu excepția terenurilor pe care erau amplasate construcțiile. Terenurile puteau fi privatizate de succesorii întreprinderilor de stat (societăți pe acțiuni ori societăți cu răspundere limitată) sau de persoanele care cumpărau construcțiile, concomitent cu aceste construcții sau ulterior privatizării, la un preț aparte. În cazul privatizării și trecerii construcțiilor în proprietatea particularilor concomitent cu terenurile pe care erau amplasate, dreptul de proprietate asupra întregului imobil (construcție + teren) se transfera la cumpărător. Dacă se privatiza numai construcția, iar terenul rămânea în proprietatea statului, avea loc fenomenul juridic în care particularul dobândește drepturi exclusive numai asupra construcției, terenul rămânând în proprietatea statului. Această stare de fapt, deși nu se numea astfel, este un drept de suprafață, iar așa-numitul proprietar al construcției *nu este altul decât suprafațiarul*.

- 3) O stare similară s-a creat și în cazul loturilor atribuite în folosință membrilor întovărășirilor pomicole, care au ridicat pe ele construcții. Pentru înlăturarea confruntării a două drepturi de proprietate, la art. 13 din **Legea nr. 390/1995 cu privire la programul de stat de privatizare pentru anii 1995-1996** se stabilește că terenurile aferente obiectivelor privatizate, inclusiv construcțiilor nefinalizate, și cele din întovărășirile pomicole pot fi vândute proprietarilor de construcții contra mijloace bănești. Pentru proprietarii de construcții care nu doresc să cumpere terenuri proprietate a statului a fost elaborată dispoziția **art. 10/1 din Legea nr. 1308/1997 privind prețul normativ și modul de vânzare-cumpărare a pământului**, care prevede că proprietarii obiectivelor privatizate și ai întreprinderilor și obiectivelor private care nu au cumpărat și nu au arendat terenurile aferente obiectivelor și întreprinderilor menționate vor plăti pentru folosirea terenurilor. Prin această dispoziție se arată că participanții la privatizare care au cumpărat construcții cu destinație industrială, dar nu și pământul aferent, trebuie să plătească o redevență în proporția stabilită de consiliul local.

De fapt, cei numiți în lege "proprietari ai obiectivelor privatizate și ai întreprinderilor și obiectelor private care nu au cumpărat și nu au arendat terenurile aferente" de la unitățile administrativ-teritoriale *sunt suprafațiar*.

- 4) Inspirați de doctrina română, considerăm că un raport juridic care dă naștere unui drept de suprafață este și starea potrivit căreia soții ridică o construcție pe terenul proprietate a unuia dintre ei. Astfel, potrivit **art. 371 din Codul civil și art. 19 din Codul familiei**, bunurile dobândite de soți în timpul căsătoriei sunt proprietatea lor comună în devălmășie, dacă legea sau contractul matrimonial nu stabilește altfel. Dispoziția legală operează cu noțiunea de "proprietate comună", referindu-se aparent la lucruri. În realitate însă, toate bunurile (lucrurile și drepturile patrimoniale) dobândite în timpul căsătoriei se prezumă a fi o comunitate de bunuri aparținând ambilor soți, dacă contrariul nu este stabilit. Prin urmare, sunt cuprinse aici: partea socială dintr-o societate comercială, acțiunile nemateriale, creanțele, dreptul de uzufruct, dreptul de arendă etc. Aparține soților și casa construită în comun pe terenul unuia din ei. Din cele expuse rezultă că această casă (o altă construcție) aparține cu drept de proprietate soțului titular al terenului. Dacă participă la construcție cu permisiunea titularului, soțul neproprietar dobândește un drept patrimonial real imobiliar asupra terenului soțului său, inclusiv cota ideală de 1/2 din valoarea construcției *ca drept de suprafață*. În cazul împărțirii averii, soțului neproprietar i se va atribui în natură dreptul de suprafață asupra părții din teren ocupate de 1/2 din construcție, precum și dreptul de folosință asupra a 1/2 din construcție. În cazul în care temei al nașterii dreptului de

superficie servește o dispoziție legală, dreptul trebuie de asemenea să fie înscris în registrul de imobile.

- 5) Tot în acest sens se înscriu și drepturile apărute în baza Hotărârilor Guvernului RM nr. 385 din 06.06.1994 și nr.292 din 07.06.1994 ”Cu privire la atribuirea și folosirea terenurilor”, conform cărora mai multor agenți economici le-au fost atribuite loturi de teren arabil pentru construcția unor obiective de menire social-culturală. Aici accentuăm că deși actele normative citate nu fac uz de termenul ”drept de suprafață”, atâta timp cât construcția (în speță, obiective de menire social-culturală) și azi este deținută de o altă persoană decât proprietarul terenului suntem în prezența unui veritabil *drept de suprafață*. Potrivit art. 2 lit.b) a Legii nr. 1125 din 13.06.2002 pentru punerea în aplicare a Codului civil al Republicii Moldova (publicată la 22.06.2002 în Monitorul Oficial nr. 82, art nr: 663) se stabilește că la data intrării în vigoare a Codului civil al Republicii Moldova nr.1107-XV din 6 iunie 2002 legile și actele normative în vigoare se vor aplica în măsura în care nu contravin Codului civil al Republicii Moldova. Astfel, prin prisma art. 3 și alin.(1) art. 6 din Codul civil, Hotărârile Guvernului RM nr. 385 din 06.06.1994 și nr.292 din 07.06.1994 ca acte normative subordonate legii, actualmente constituie legislația civilă a Republicii Moldova.

Concluzii:

Studiul problematicii Hotărârilor Guvernului Republicii Moldova nr. 385 din 06.06.1994 și nr. 292 din 07.06.1994 , Cu privire la atribuirea și folosirea terenurilor,, luat în considerație cu dreptul de suprafață ne-a permis să formulăm **următoarele concluzii:**

- *Dreptul de proprietate ca drept real principal și complet are o structură creată din trei atribute: posesia, folosința și dispoziția, considerându-se titular a acestuia doar persoana care dispune că toate cele trei atribute.*
- *Dreptul de proprietate poate fi dezmembrat în: drept de posesie, drept de folosință și drept de dispoziție, care pot aparține concomitent și altor persoane. Drepturile reale formate prin dezmembrarea atributelor dreptului de proprietate se numesc în doctrină dezmembrăminte ale dreptului de proprietate, drepturi reale asupra bunurilor altuia și drepturi reale asupra bunurilor străine.*
- *Considerăm sintagma ”alte drepturi reale”, utilizată în Codul Civil din considerentul că pe bună dreptate, dreptul de proprietate este prototipul drepturilor reale într-o asemenea măsură, încât celelalte drepturi reale sunt considerate o prelungire a acestuia. Dar din punct de vedere teoretico-doctrinal, utilizarea conceptului dezmembrăminte ale dreptului de proprietate este admisibil și argumentat reieșind mecanismul juridic de formare a acestor drepturi reale.*
- *Dezmembrămintele dreptului de proprietate sunt drepturi reale principale constituite asupra bunurilor altuia, din unele atribute ale dreptului de proprietate (posesia și folosința), opozabile tuturor, atât terților cât și proprietarului, în limitele actului juridic de constituire. Fiind derivate ale dreptului de proprietate ele se deosebesc de acest drept prin faptul, că prin structura lor ele nu sunt tot așa de complexe, dispun de caractere specifice și sunt limitate prin lege.*
- *Dreptul de suprafață este un drept real care presupune existența a două categorii de ce aparțin unor persoane diferite. Există, pe de o parte, dreptul de proprietate al suprafațiarului, în privința construcției sau plantației, precum și dreptul său de folosință cu privire la terenul pe care acesta se află, iar pe de altă parte, dreptul proprietarului cu privire la terenul pe care se găsește terenul sau plantația, precum și dreptul acestuia de a pretinde de la suprafațiar o indemnizație pentru folosința terenului, cu excepția când dreptul de suprafață s-a constituit gratuit.*

- *Considerăm că, suprafața este un drept asupra suprafeței (subfeței) terenului și, în esență, un drept asupra lucrului altuia și nu un dezmembrămînt clasic al dreptului de proprietate.*
- *De asemenea, potrivit Legii nr. 1125 din 13.06.2002 pentru punerea în aplicare a Codului civil al Republicii Moldova care prin normele sale stabilește că la data intrării în vigoare a Codului civil al Republicii Moldova nr.1107-XV din 6 iunie 2002 legile și actele normative în vigoare se vor aplica în măsura în care nu contravin Codului civil al Republicii Moldova, coroborate cu art. 3 și alin.(1) art. 6 din Codul civil, care stabilește că Legea civilă nu are caracter retroactivă, ea nu modifică și nici nu suprimă condițiile de constituire a unei situații juridice constituite anterior, nici condițiile de stingere a unei situații juridice stinse anterior, hotărârile Guvernului RM nr. 385 din 06.06.1994 și nr.292 din 07.06.1994 ca acte normative subordonate legii, actualmente constituie legislația civilă a Republicii Moldova.*

În contextul celor menționate mai sus, pornind de la faptul că legea nouă nu modifică și nu desființează efectele deja produse ale unei situații juridice stinse sau în curs de realizare fapt din care putem cu certitudine conchide că Statul Republica Moldova prin Hotărârile Guvernului Republicii Moldova nr. 385 din 06.06.1994 și nr. 292 din 07.06.19 „Cu privire la atribuirea și folosirea terenurilor,, și-a manifestat intenția și voința de a transmite persoanei terțe dreptul real de a folosi terenul său în scop de edificare a construcției – drept care în prezent întrunește întru tot componentele dreptului de suprafață conform art. 443 al Codului Civil din Republica Moldova.

Referințe bibliografice:

1. Baieș S., Roșca N., Drepturile reale. În: Manualul judecătorului pentru cauze civile, ediția a II-a, Chișinău, 2013, pag. 867-869.
2. Baudouin J.L., Renaud Y., Code civil du Quebec annote, voi. 1,14' ed., Wilson & Lafleur Ltee, Mont real, 2011, p. 1370
3. Bîrsan C., Drept civil. Drepturile reale principale, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 292
4. Cojocari, Eugenia; Cusnir, Marcel; Ciobanu, Carolina și Cojocaru, Vitalia. *Drept civil. Drepturi reale. Note de curs.* Chisinau, 2003. p.137-138.
5. Stoica V., Drept civil. Drepturile reale principale, Ed. C.H. Beck, București, 2009, p. 238
6. Ungureanu O., Munteanu C., *Tratat de Drept civil. Bunurile. Drepturile reale principale*, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 586
7. Volcinschi, Victor. *Suprafața*. In: „Ghidul judecătorului în materie civilă și comercială al Republicii Moldova. Chisinau, 2004, p.72-73.
8. Камышанский В. П., Зелюка П. А., Иванов С. А.. Суперфиций и эмпфитевзис в гражданском праве: история и современность. // în revista ”Общество и право”, 2011, nr.3.
9. Овчинникова О.В. Гражданское право (краткий курс лекций). Кишинэу, 2011, pag.137-138.
10. : <http://pravo-ukraine.org.ua/resyrsi/kz/gk/2819-statya-407>. Vizualizat: 27.09.2016.

Recomandat spre publicare: 08.11.2016.

ȘTIINTELE SOCIAL - UMANISTE ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

SECURITATEA PSIHOLAGICĂ ȘI MODELE DE INTERVENȚIE ASUPRA TRAUMEI

SÉCURITÉ ET TRAUMA PSYCHOLOGIQUE SUR LES MODÈLES D'INTERVENTION

Silvia CHEIANU

Dr., conferențiar universitar
Institutul de Științe Penale și Criminologie
Aplicată,
Republica Moldova
silviacheianu@mail.ru

Iraidă MUSTEAȚĂ

Studentă anul III, Facultatea de Psihologie
Institutul de Științe Penale și Criminologie
Aplicată,
Republica Moldova

Summary. *Le traumatisme psychologique survient à la suite d'une attaque en termes de dommages de traumatisme psychologique. Lorsque le trauma mène vers le stress post-traumatique, les pertes peuvent impliquer aussi des changements physiques au niveau du cerveau, changements qui affectent la capacité de la personne de faire face adéquatement au stress.*

Mots-clés: *traumatisme psychologique, la violence, le stress, le stress post-traumatisme psychologique.*

Reumat: *Trauma psihologică se produce ca urmare a producerii unui atac din punct de vedere psihologic care deteriorează psihicul uman. Atunci când trauma duce la stress post-traumatic, daunele pot implica schimbări fizice la nivelul creierului uman, schimbări care afectează capacitatea persoanei de a face față în mod adecvat stresului.*

Cuvinte cheie: *trauma psihologică, abuz, stres, stres post-traumat, psihic.*

Întroducere:

Psihologii au definit trauma ca un eveniment singular de o intensitate foarte mare, eveniment care apare în viața individului și care depășește posibilitățile sale de adaptare. În general acest eveniment neplăcut generează o sensibilizare excesivă a individului la emoțiile ulterioare. Atunci când trauma duce la stress post-traumatic, daunele pot implica schimbări fizice la nivelul creierului uman, schimbări de natură chimică, care afectează capacitatea persoanei de a face față în mod adecvat stresului și care, pe termen lung, generează efecte patogene durabile.

De asemenea trauma psihică poate apărea din repetarea unei serii de evenimente mai puțin intense fiecare în parte, prin însumare copleșesc complet capacitatea individului de a face față sau de a integra ideile și emoțiile implicate în această experiență.

Sentimentul de *"a fi copleșit"* poate fi amânat săptămâni, ani în măsura în care persoana se străduiește să răspundă circumstanțelor imediate ale fenomenului stresor. Traumele psihologice pot duce la consecințe negative pe termen lung, care sunt adesea trecute cu vederea, chiar și de către profesioniștii din domeniul sănătății mintale.

Trauma poate fi cauzată de o mare varietate de evenimente, dar există câteva aspecte comune. Există frecvent o violare ideilor familiare pe care persoanele le au despre lumea lor și a drepturilor omului, punând persoana într-o stare de extremă confuzie și nesiguranță. Acest lucru apare, de asemenea, atunci când persoane sau instituții de care persoana depinde sau în care persoana își pune speranțele, încalcă sau trădează așteptările individului într-un mod neprevăzut.

Traumele psihologice pot însoți traume fizice sau pot exista independent. Cauzele tipice și pericolele de traume psihologice sunt:

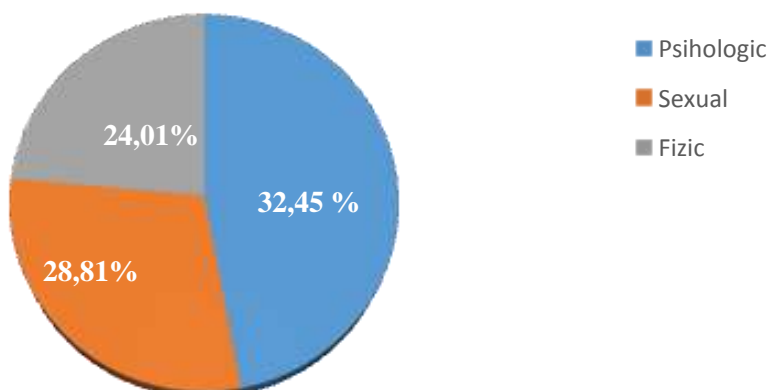
- Abuzurile grave din partea altor indivizi: abuzul sexual, hărțuirea, violența domestică sau amenințările verbale. Abuzurile din copilărie sunt o sursă foarte amplă de traume la nivelul psihicului minorilor, care sunt mai puțin echipați în a face față factorilor stresori.
- Evenimentele catastrofice, cum ar fi cutremurele și erupțiile vulcanice, războiul sau alte violențe în masă, de asemenea, pot provoca traume psihologice.
- Expunerea pe termen lung la situații extreme, cum ar fi sărăcia sau formele mai ușoare de abuz, cum ar fi abuzul verbal, abuzul de tip alienator, poate fi traumatizantă. În cazul abuzului verbal, pentru un copil mai ales, acesta poate avea potențial traumatic deosebit, doar într-un singur eveniment. De asemenea chiar și violențele relativ ușoare, acceptate încă de societatea românească ca parte a mecanismului de disciplinare a copilului, pot avea repercusiuni foarte ample asupra psihicului copilului, mai ales că ele vin din partea unor persoane din interiorul familiei.

Problema abuzului și neglijării copilului este majoră și globală, în toate țările lumii existând variate forme de manifestare a acesteia. O mare parte din copii aparținând diverselor societăți sunt victime ale violenței în propriul cămin. Evaluarea abuzului și neglijării copilului în familie este dificil de realizat, existând o reticență de a interveni în ceea ce este perceput în majoritatea societăților ca „sferă privată.” Dar este responsabilitatea statului, prin instituțiile sale specializate, de a proteja copiii prin instituirea de măsuri prin care să se asigure că părinții sau tutorii legali nu încalcă drepturile acestora.

Rezultate și discuții:

În Republica Moldova, din datele prezentate de Centrul național de prevenire a abuzului față de copil „Amicul”, din Chișinău reiese că la nivelul anului 2013 au fost asistați un număr de 647 copii, dintre care 202 au suferit o formă de abuz fizic, 165 abuz emoțional, 216 abuz sexual și 64 au fost neglijăți.

DIAGRAMA1. CAZURI DE ABUZ ASISTATE PE TIPURI DE
VIOLENȚĂ

Principii practice care ghidează practica intervențiilor terapeutice validate științific (evidence-based) sau a celor promițătoare (evidence-informed) în cazul traumei la copii (Ford & Cloitre, 2009):

1. Prioritatea principală o reprezintă asigurarea securității și stabilității copilului sau a familiei acestuia.
2. Este esențială realizarea unui “pod relațional” triadic între terapeut, copil și părinte/persoană în grija căreia se află copilul.
3. Diagnosticul, planul de intervenție și monitorizarea rezultatelor acesteia sunt relaționale (sunt organizate în funcție de nevoile, resursele și scopurile copilului și ale părintelui, au sens în primul rând pentru aceștia și nu pentru terapeut!).
4. Diagnosticul, planul de intervenție și monitorizarea rezultatelor sunt întotdeauna bazate pe punctele tari (factorii de reziliență) ale copilului, respectiv părintelui.
5. Toate fazele intervenției au ca scop dezvoltarea abilităților de autoreglare.
  - a. Autoreglare emoțională.
  - b. Autoreglare cognitivă (atenție, memorie, luare de decizii).
  - c. Autoreglare a conștiinței și motivației – eliminarea stărilor disociative.
  - d. Autoreglare somatică.
6. Este necesar să se stabilească cum și când sunt abordate amintirile cu conținut traumatic.
7. Este important să poată fi prevenite și controlate discontinuitățile relaționale și episoadele de criză psihosocială.

Modelul de intervenție de tip cognitiv comportamental este din ce în ce mai mult recunoscută drept model de terapie preferențială în stresul posttraumatic la copii, fiind cel mai consistent model validat științific în caz de dezastre naturale, proceduri medicale dureroase, abuz sexual, doliu traumatic, și, în ultimii ani, abuz fizic și violență domestică. De asemenea, modelul cognitiv-comportamental este prima opțiune în cazul problemelor de stres traumatic complex.

Formula terapeutică particulară dezvoltată de Cohen, Mannarino & Deblinger (2006) este cea a intervenției cognitiv-comportamentale focalizate pe traumă (trauma -focused cognitive-behavioral therapy).

Cu eficiența demonstrată empiric în toate tipurile de situații/evenimente terapeutice enumerate anterior, acest tip de intervenție focalizată pe traumă **nu se recomandă dacă:**

- nu există o amintire specifică, clară a incidentelor traumatice care fac obiectul intervenției;
- problemele comportamentale sau psihosociale ale copilului sunt acute sau severe;

- sistemul de suport familial/de îngrijire este instabil sau fragmentat (datorită psihopatologiei părintelui sau datorită unor plasamente multiple ale copilului în afara familiei).

Deși acest model de intervenție și-a demonstrat eficiența mai ales la copiii de vârstă școlară și adolescenți, există adaptări ale protocolului de lucru și pentru copiii de 2-6 ani (Scheeringa et al., 2007), cu precizarea că expunerea la traumă și trainingul abilităților de relaxare pot fi utilizate dacă sunt adaptate vârstei copilului, iar părintele este capabil să își controleze propria anxietate, pentru a participa pas cu pas, alături de copil, în procesul terapeutic.

Modelele intervenției cognitiv-comportamentale focalizate pe traumă sunt oferite, în mod tipic, separat copilului și părintelui, în sesiuni individuale, pentru ca abia către sfârșitul demersului terapeutic să se desfășoare și sesiuni comune părinte-copil.

Modelul 1: Psihoeducarea copilului și a părintelui.

Psihoeducarea este o componentă majoră a intervenției, care, deși introdusă la debutul intervenției terapeutice, continuă pe tot parcursul procesului terapeutic. Această componentă se referă la oferirea de informații corecte despre traumă și efectele acesteia atât copilului cât și părintelui, cu scopul de a normaliza răspunsul fiecăruia dintre cei doi la evenimentele traumatice, și de a întări cunoștințele acurate, o dată ce acestea au fost dobândite.

Necesitatea acestei etape într-o fază incipientă a demersului terapeutic vine din faptul că acei copii care au fost victime ale unor evenimente traumatice nu înțeleg foarte bine ce li s-a întâmplat, sunt confuzi, au tendința de a se autoînvinovăți sau au fost în mod deliberat induși în eroare de agresor.

Psihoeducarea presupune mai mulți pași:

1. Oferirea de informații generale despre evenimentul traumatic

- Cât de frecvent este evenimentul traumatic specific pe care copilul l-a experiențiat, cine este victimă a unui astfel de eveniment, ce cauzează trauma;
- Care sunt răspunsurile comportamentale și emoționale pe care de regulă un copil le trăiește ca răspuns la traumă – oferă un feedback care validează trăirile copilului și ale părintelui
- Conștientizarea propriului corp/educație sexuală în caz de abuz fizic sau sexual: numirea corectă a părților corpului, conștientizarea propriului corp, înțelegerea a ceea ce înseamnă comportament sexual sănătos; se face cu informarea părinților și obținerea acordului acestora
- Abilități de reducere a riscului, pentru a diminua șansele de traumatizare ulterioară; de exemplu, ce atingeri sunt OK, și care nu sunt OK

Ca și tehnică de lucru cu copiii, mai ales la vârste mai mici, este utilă folosirea jocului – de exemplu, joc cu întrebări și răspunsuri, cu câștigarea de puncte de către copil chiar și pentru răspunsuri parțial corecte. De asemenea, pot fi utile și cărțile cu imagini/desene, benzile desenate. În cazul copiilor mai mari sau al adolescenților, poate fi mai motivant jocul de rol.

2. Informație specifică despre evenimentul traumatic

Cohen, Mannarino & Deblinger (2006) propun oferirea de informații specifice, particularizate pentru tipul de trauma suferită de copil: abuz sexual, abuz fizic/ violență domestică, experiența ca martor al violenței domestice.

De exemplu, în cazul ABUZULUI SEXUAL, această etapă este cea în care se oferă răspunsuri la întrebări precum:

- Ce este abuzul sexual?
- Cine este victima abuzului sexual?
- Cine este agresorul?
- Cum se simt copiii atunci când sunt abuzați sexual?
- De ce copiii nu spun că au fost abuzați?
- Cum pot să îmi ajut copilul care a fost victima unui astfel de abuz ? [4,42-50]

3. Informație specifică despre simptomatologia și diagnosticul copilului, respectiv despre intervenție

Această secvență este de ajutor atunci când se evită un limbaj excesiv de clinic, dar în schimb sunt explicate simptomele pe care le trăiește copilul – de exemplu, se poate spune că iritabilitatea, distractibilitatea, tulburările de somn sunt modalități prin care creierul și/sau corpul copilului indică faptul că experiența prin care a trecut acesta este copleșitoare.

În ceea ce privește intervenția, se oferă o descriere a modelului terapeutic, de referire la suportul empiric al modelului: cu alte cuvinte, se face referire la faptul că majoritatea copiilor care au fost supuși acestui tip de intervenție au ajuns la o reducere a simptomatologiei și la dezvoltarea unor solide strategii de coping. Astfel, întreaga familie - în particular părinții, foarte adesea speriați că niciodată copilul lor nu își va reveni de pe urma traumei – este “alimentată” cu speranță și încredere, ceea ce duce la creșterea complianței față de tratament.

4. Oferirea de strategii atât părintelui cât și copilului pentru a face față simptomelor curente

De exemplu, atunci când un copil cu simptomatologie de tip stres posttraumatic are dificultăți de somn, și ca urmare are dificultăți de concentrare sau accese de agresivitate la școală, ori este foarte iritabil acasă, oferirea unor strategii comportamentale sau cognitiv-comportamentale pentru rezolvarea acestei probleme curente se face spre beneficiul fiecăruia dintre membrii familiei. Optimizarea funcționării copilului și a familiei sale duce la întărirea relației terapeutice, la încrederea sporită în terapeut, în acest fel crescând șansele de angajare în etapele ulterioare, mult mai anxiogene, ale intervenției terapeutice – cum ar fi crearea narațiunii despre traumă.

La fiecare secvență a psihoeucării este importantă conștientizarea și respectarea de către terapeut a diferențelor inter și intraculturale, a tradițiilor și ritualurilor culturale, etnice și religioase, atât de exprimare a trăirilor față de traumă cât și de coping în raport cu aceasta.

Modelul 2: Tehnici de management al stresului și relaxare.

Aceste tehnici oferă copiilor un set de instrumente pentru controlul anxietății, în special controlul manifestărilor fiziologice ale stresului și anxietății – tahicardie, reflex de tresărire accentuat, hiperventilație, hipervigilență, agitație, dificultăți de somn, iritabilitate, reacții de furie/agresivitate. Aceste manifestări pot fi mai problematice atunci când copilul are experiența unor amorse ale traumei sau când încearcă să construiască o narațiune despre traumă. De aceea, este important ca dobândirea acestor tehnici să se producă într-o etapă preliminară a intervenției terapeutice.

Cohen, Mannarino & Deblinger (2006) sugerează că este important pentru copil, înainte de învățarea tehnicilor propriu-zise de management al stresului și relaxare, să fie familiarizat cu diferența dintre reacțiile normale la stres și reacțiile traumatice la stres; mai specific, cu faptul că în urma unui eveniment traumatic corpul rămâne într-o stare de alertă, de tensiune, amplificată suplimentar de orice stimul – eveniment, gând – care amintește de traumă. Pe de altă parte, copilul trebuie să fie convins că acest proces este reversibil, și că în urma exercițiilor de relaxare care vor fi dobândite, tensiunea se poate disipa iar calmul se poate redobândi.

Tehnica 1. Controlul respirației

Copilul este instruit să închidă ochii și să inspire atât de adânc, încât abdomenul inferior să fie proeminent în timpul inspirării aerului, și să se retragă la expirare. Poate fi ajutat să învețe

mișcarea corectă, dacă este așezat pe spate, și are așezat un pahar de plastic, o carte mică sau o jucărie de pluș pe abdomen: dacă obiectul se ridică în timpul inspirului, respirația abdominală este realizată corect. Apoi, copilul este învățat să numere în gând până la cinci când inspiră, și tot până la cinci când expiră, urmând ca în timp expirația să devină mai lentă decât inspirația. Deoarece pentru unii copii, mai ales cei care ai avut experiența abuzului sexual, poziția întinsă poate reactiva amintirea traumei, aceleași exerciții pot fi executate și în poziție șezândă, cu ochii închiși.

Pentru a menține atenția focalizată pe actul respirației, copiii pot fi învățați să repete în gând un cuvânt - "calm", "relaxat" - cuplat cu expirația.

În cazul copiilor de vârste mai mici, pot fi folosite și tehnici mai intuitive. De exemplu, este utilă folosirea unui balon, pe care copilul îl umflă, imaginându-și că îngrijorarea sau neliniștea sa intră în balon în locul aerului. Acest exercițiu de respirație profundă permite externalizarea îngrijorării, anxietății, dar în formatul unei activități plăcute și motivante pentru copii.

Tot o tehnică intuitivă este cea a balonașelor de săpun, reale sau doar imaginare, copiii fiind stimulați să realizeze ce se întâmplă dacă suflă prea tare într-un astfel de balon, pentru ca ulterior să fie încurajați să sufle încet, lent, pentru a nu sparge balonașele, și să se gândească în același timp la ceva pozitiv.

Tehnica 2. Relaxarea musculară progresivă, cu utilizarea imageriei

Aceasta este de asemenea o tehnică de relaxare eficientă pentru copiii care au dificultăți de adormire sau care manifestă multe simptome somatice.

Pentru copiii de vârste mici, se poate utiliza analogia cu un mănunchi de spaghetti înainte de a fi fierți (când sunt rigide) și după fierbere (când sunt moi și se îndoie ușor). O altă analogie poate fi între Soldățelul de Plumb sau Omul de Tinichea, respectiv o păpușă de cârpă. Terapeutul trebuie să îi explice copilului că atunci când suntem stresați, mușchii noștri nu sunt relaxați, ne simțim tensionați, în schimb când învățăm să ne relaxăm musculatura, ne simțim ușori și eliberați.

Această tehnică de asemenea este exersată cel mai bine în poziție culcată sau șezândă, dar relaxată. Copilul este învățat să își contracte (pentru a localiza corect mușchii) și apoi să își relaxeze, pe rând, câte o grupă musculară, începând cu degetele de la picioare, urmând apoi picioarele, încheieturile, etc., până când fiecare regiune a corpului a fost progresiv relaxată. Un exemplu de scenariu pentru relaxarea musculară progresivă, adaptat pentru copii, poate fi găsit în Rapee, Wignall, Hudson & Schniering (2009)

Dansul, muzica, jocurile pot fi la rândul lor folosite pentru relaxarea musculară. O dată cu dobândirea tehnicii, copiii pot fi antrenați să o folosească de fiecare dată când le sunt activate, în mod intruziv, amintirile despre traumă – la școală sau acasă.

Tehnica 3. Strategii de distragere a atenției și de scurtcircuitare a gândurilor negative

Înteruperea gândurilor reprezintă o metodă de distragere a atenției copilului de la rumațiile pe marginea traumei, și de refocalizare pe gânduri nontraumatice, pozitive. Este util ca această tehnică să fie dobândită și stăpânită de copil înainte de a începe construcția narațiunii terapeutice, întrucât permite controlul gândurilor intruzive.

Înteruperea sau scurtcircuitarea gândurilor negative se face punând un stop gândurilor nedorite, fie verbal („Stop”, „Pleacă”, „Dispari”), fie fizic (cu ajutorul unui elastic prins în jurul încheieturii, care este întins și apoi lăsat să revină, în felul acesta semnalizând că gândul trebuie să înceteze).

Pentru unii copii metafora schimbării canalelor TV, prin apăsarea cu degetul a unui buton imaginar, este preferabilă utilizării elasticului.

În cazul acestei tehnici, este util ca să existe deja în „repertoriul de gânduri” al copilului un gând pozitiv sau o imagine mentală a unui eveniment fericit, a unui loc preferat sau a unei experiențe plăcute – un „moment perfect”. Cu cât imaginea mentală este mai saturată în detalii

---

senzoriale (vizuale, auditive, gustative, olfactive) cu atât este mai eficientă în distragerea atenției de la gândul intruziv.

Unii terapeuți le sugerează copiilor să vizualizeze și să deseneze un „spațiu securizant”, care poate fi folosit și pentru întreruperea gândurilor și pentru auto-liniștire în general. Acest loc poate fi real sau doar imaginar, și invocarea sa este utilă ulterior, pe parcursul construcției narațiunii despre traumă, deoarece este mai ușoară tolerarea amorselor evenimentului traumatic.

Modelul 3: Identifierea și modularea emoțiilor.

Copiii care au trecut prin experiența unei traume au predominant emoții negative, dureroase, și se confruntă cu serioase probleme de autoreglare emoțională. Adesea ei se tem că vor fi copleșiți de forța acestor trăiri emoționale. În plus, copiii de vârste mici au un vocabular prea puțin bogat, care nu le permite să exprime suficient de nuanțat emoțiile intense pe care le experiențiază. De aceea, al treilea model îi ajută pe copii să dobândească abilități de exprimare și management al propriilor emoții. Copiii sunt învățați să identifice în mod corect și să discute relaxat despre o diversitate de emoții, cu ajutorul unor tehnici variate - joc de rol, desen, jocuri.

De asemenea, copiii sunt învățați să identifice diferite niveluri de intensitate a unei emoții (de exemplu, cu ajutorul Termometrului Emoțiilor). Această componentă a programului vizează și învățarea unor strategii de exprimare adecvată a emoțiilor.

Terapeutul poate inițial să îi ceară copilului să scrie/să spună toate emoțiile la care se poate gândi timp de 3 minute (copiii mai mici de regulă numesc 5-10 emoții, în timp ce adolescenții se pot gândi la mai multe emoții decât cele care pot fi notate în intervalul de timp dat). Astfel terapeutul poate evalua capacitatea copilului de a identifica emoțiile. Ulterior, terapeutul poate iniția un joc prin care fiecare dintre cei doi parteneri alege pe rând o emoție din listă și descrie când anume a trăit-o ultima oară.

Tot sub formă de joc, i se solicită copilului să spună ce emoții sunt trăite în diferite situații (când obții o notă bună la școală, când râd copiii de tine), respectiv să identifice acele situații în care el însuși a experiențiat o anumită emoție (“Spune-mi când te-ai simțit trist/rușinat/bucuros”).

Tehnicile mai intuitive de identificare a emoțiilor presupun utilizarea unor cărți de joc cu emoții, care pot fi realizate chiar de către terapeut, folosind fețe schematice care reprezintă emoții, sau fotografii ale unor expresii emoționale.

O altă tehnică, propusă de O'Connor (1983), „Color Your Life” (Colorează-ți viața), presupune ca inițial copilul să asocieze câte o culoare fiecărei emoții specifice pe care a identificat-o anterior, pentru ca apoi să coloreze o siluetă umană în diferitele culori corespunzătoare emoțiilor respective, pentru a localiza unde anume simte dragoste, tristețe, furie, etc. Pe baza desenului, se inițiază o discuție cu copilul, care poate fi extrem de utilă apoi pentru focalizarea intervenției terapeutice pe obiective specifice.

Un aspect important îl reprezintă faptul că această secvență de identificare a emoțiilor nu trebuie să aibă în obiectiv emoțiile legate de evenimentul traumatic – decât dacă în mod spontan copilul le aduce în discuție. Pentru consolidarea relației terapeutice și întărirea sentimentului de siguranță al copilului, este important ca primele ședințe terapeutice să se încheie într-o notă afectivă pozitivă. [7, 516-517]

Există câteva aspecte problematice legate de identificarea și exprimarea emoțiilor, și anume:

- Vârsta / Nivelul de dezvoltare - în funcție de acest factor, copiii pot recunoaște și exprima emoții simple vs. complexe, pot sau nu să aibă în repertoriu emoții care presupun conștiința de sine (rușine, vină), pot sau nu să opereze cu emoții mixte, și reușesc sau nu să eticheteze verbal, în mod corect, diferitele emoții;

- Lipsa conștientizării propriilor emoții sau dificultăți în a vorbi despre propriile emoții - poate să fie o caracteristică individuală anterioară traumei sau poate să apară ca și consecință a acesteia. Pentru a ajuta la identificarea emoțiilor, se pot invoca emoțiile altor copii sau ale unor personaje din povești, desene animate;
- Detașarea de emoții a copilului (vorbește despre emoții “la rece”, chiar și atunci când este vorba de frică sau furie) – în acest caz, este important să fie ajutat, pe parcursul terapiei, să înțeleagă ce emoții experimentează de fapt și ce strategii evitative folosește; iar după consolidarea relației terapeutice, emoțiile pot fi provocate pe parcursul ședinței terapeutice.

În ceea ce privește modularea emoțiilor, strategiile pe care copilul le poate învăța pe parcursul intervenției terapeutice ar putea fi (după Cohen, Mannarino & Deblinger, 2006):

- Oprește-te din ceea ce făceai, închide ochii, și respiră lent și adânc de 10 ori.
- Imaginează-ți că ești în „locul tău sigur”/spațiul tău de securitate.
- Ascultă muzica ta preferată.
- Ascultă, privește sau citește ceva distractiv.
- Aleargă pe loc timp de 5 minute.
- Ieși și plimbă-te într-un loc sigur.
- Vorbește cu unul dintre părinți sau cu un adult care te ascultă și te înțelege.
- Cântă cu voce tare.
- Dansează.
- Fă ceva cu mâinile – împletește, croșetează, pictează, etc.
- Spune-ți 5 lucruri bune despre tine.
- Vorbește despre ceea ce simți.
- Scrie ce simți într-un jurnal.
- Ajută pe altcineva.

Un alt aspect esențial din perspectiva modelului cognitiv-comportamental, care condiționează ulterior pașii intervenției, este înțelegerea de către copil a distincției dintre gânduri și emoții, și a relației care există între cele două componente. Adesea nici adulții nu reușesc să opereze cu această distincție. La întrebarea „Cum te-ai simți dacă o colegă de clasă nu ar vorbi niciodată cu tine?” mulți copii dar și adulți răspund: „Aș simți că mă urăște.” O astfel de afirmație însă exprimă un gând, o idee, și nu un sentiment, o emoție legată de acea situație ipotetică. Răspunsul care exprimă o adevărată emoție este de genul: „Aș fi tristă/M-aș simți furioasă.”

Înțelegerea relației dintre gânduri și emoții este importantă pentru că stă la baza dobândirii unor strategii de management sau modulare a emoțiilor. Pentru copil, gândurile, cognițiile pot fi reprezentate drept modalitatea prin care „creierul nostru vorbește cu noi”.

În ceea ce privește emoțiile, copilului i se poate spune:

„Mulți oameni cred că emoțiile vin din noi, și nu putem controla nici ce simțim, și nici când anume simțim ceva. De fapt, emoțiile noastre sunt răspunsuri la gândurile pe care le avem.

Uneori anumite gânduri ne vin în minte atât de des, încât nici nu ne mai dăm seama că ele există. Acestea sunt gânduri automate, pentru că apar fără să ne dăm seama, din obișnuință; și credem că toți ceilalți oameni au aceleași gânduri ca și noi. Dar adesea, aceste gânduri nu sunt corecte, sau nu ne sunt de folos, și de aceea ne fac să simțim emoții care ne fac rău în loc să ne ajute.”

Apoi pot fi date exemple de relații între gânduri și emoții, adaptate vârstei, genului, intereselor copilului.

”Cum te-ai simți dacă o colegă de clasă nu ar vorbi niciodată cu tine? ”

Gând: *Mă urăște/Nu mă poate suferi.*

Emoție: *tristețe, furie*

Gând alternativ: *E o fată timidă. Emoție: Mi-ar părea rău pentru ea (empatie)./Nu aș mai fi atât de tristă.*

Modelul 4 . Copingul cognitiv.

Gândurile copiilor (și ale adulților de referință pentru aceștia) reflectă adesea modul în care ei încearcă să dea un sens experiențelor traumatice trăite. Cunoștințele, experiența de viață permit ca evenimentele traumatice să dobândească acest sens. Dată fiind însă baza limitată de cunoștințe și experiențe de care dispun copiii, există în mod particular riscul ca ei să dezvolte gânduri/ cogniții disfuncționale despre evenimentele traumatice. Aceste gânduri le pot influența în mod negativ dezvoltarea cognitivă și emoțională ulterioară.

Copingul cognitiv se referă la o varietate de intervenții prin care copiii și adulții sunt încurajați să își exploreze propriile gânduri, pentru a disputa și corecta cognițiile care sunt inacurate sau nefolositoare (Beck, 1976; Ellis & Grieger, 1977). [6]

Copingul cognitiv presupune înțelegerea modelului ABC cognitiv- comportamental, deci și a distincției - și relației - care există între emoții, gânduri și comportament.

De asemenea, această componentă a intervenției vizează recunoașterea și înțelegerea diferenței dintre cogniții corecte, acurate (raționale) și cogniții incorecte, inacurate (iraționale), dintre cogniții utile, adaptative și cogniții care nu sunt utile, dezadaptative.

În plus, copingul cognitiv se referă la înlocuirea cognițiilor incorecte, disfuncționale cu cogniții funcționale.

Tehnici:

- Triunghiul cognitiv - gânduri, emoții , comportamente
- Utilizarea unui exemplu ipotetic pentru a explica modul în care gândurile afectează comportamentele
- Generarea de scenarii în care copilul să identifice cele 3 componente
- Facilitarea generării de către copil a unor cogniții funcționale - prin întrebări logice utilizate progresiv (metoda socratică)
- Discutarea modului în care această abilitate poate fi utilizată în viața reală
- Încurajarea unui dialog pozitiv cu sine (positive self-talk) (inclusiv prin cântec)

Primul pas al copingului cognitiv constă în identificarea DIALOGURILOR INTERIOARE.

Această secvență poate fi dificilă, mai ales dacă asemenea dialoguri sunt profunde, repetitive, și/sau stigmatizante. De aceea este util de început cu exerciții simple, fără legătură cu trauma.

De exemplu, copilul poate fi întrebat:

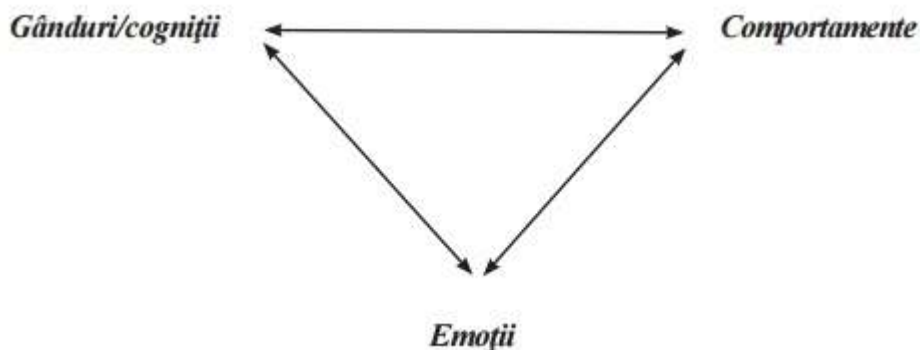
- Care este primul lucru pe care ți-l spui când te trezești dimineața? Înainte să te dai jos din pat și să vorbești cu voce tare?

„Mi-e somn!”

„Nu vreau să mă duc la școală!”

„Oare ce mănânc la micul dejun?”

Unii copii nu realizează că toți oamenii vorbesc CU EI ÎNȘIȘI, astfel încât poate fi o adevărată ușurare să afle că nu sunt singurii care au asemenea conversații interioare!

Al doilea pas îl constituie înțelegerea triunghiului cognitiv. Mulți copii dar și adulți nu realizează că pot alege să își modifice gândurile, și astfel își pot schimba emoțiile și comportamentele. Tocmai această idee este la baza triunghiului cognitiv – figurat mai jos.

Triunghiul cognitiv presupune recunoașterea relației dintre gânduri, emoții și comportamente, și, drept corolar, recunoașterea relației dintre comportamentele proprii și răspunsul comportamental al celorlalți.

În cazul copiilor, înțelegerea și operarea cu triunghiul cognitiv se poate face utilizând mai multe strategii:

- prin povești - prin discutarea unor scenarii ipotetice
- prin utilizarea unor scenarii din viața copilului – dar, cu excepția cazului în care sunt generate spontan de către acesta, nu sunt utilizate exemple legate de traumă.

Scenariile ipotetice sunt folosite cu scopul de a identifica atât gândul cât și emoția provocată de acel gând. Atunci când copilul identifică mai întâi emoția, este întrebat: „Dar ce ți-a trecut prin minte când ai simțit asta?”

De exemplu:

Mama te ceartă pentru un lucru făcut de fratele tău mai mic.

Gând: Mama nu e dreaptă.

Emoție: Rănit, furios.

Profesoara vă anunță că veți da azi o lucrare de verificare.

Gând: Nu sunt bun la matematică, am să iau iar o notă mică.

Emoție: Speriat, îngrijorat, furios pe profesoară.

Al treilea pas cuprinde generarea de gânduri alternative, acurate și/sau folositoare. Există mai multe strategii prin care inclusiv copiii de vârste mici pot înțelege cum se poate înlocui un gând disfuncțional, greșit, cu unul funcțional, corect, util:

• Prin analogie cu schimbarea canalelor TV:

„Dacă nu îți place ce vezi pe un canal, poți muta pe altul, apoi pe altul - până găsești un canal care te face să te simți bine.”

• Prin folosirea de „thought bubbles”, cum apar în cazul benzilor desenate, pentru a ilustra ce îi trece prin minte unui anumit personaj.

Oare la ce se gândește/ce își spune personajul?

Putem să îl facem să se gândească la altceva, pentru ca să se simtă mai bine?

• Prin analogie cu folosirea unor ochelari de soare cu lentile de diferite culori - situația e aceeași, dar

o vedem „în altă lumină”. Odată înțeles procesul generării acestor cogniții alternative, se poate opera cu scenarii ipotetice cum sunt cele descrise la pasul anterior.

Mama te ceartă pentru un lucru făcut de fratele tău mai mic.

Scenariu 1

Gând: Mama nu e dreaptă.

Emoție: Furios.

Comportament: Îi spui :”te urăsc!” și fugi la tine în cameră.

Rezultat: Mama te pedepsește.

Scenariu 2

Gând: Mama nu va mai fi furioasă pe mine dacă va afla ce s-a întâmplat în realitate.

Emoție: Calm, încrezător. **Comportament:** Îi explici mamei calm că nu tu ai făcut acel lucru.

Rezultat: Mama își cere scuze că te-a acuzat pe nedrept.

Tipuri de cogniții disfuncționale.

Multitudinea de gânduri disfuncționale pe care le experimentează copiii poate fi redusă la câteva tipuri de bază, care au fost corelate cu dezvoltarea psihopatologiei (depresie, anxietate); s-a constatat astfel că persoanele vulnerabile la psihopatologie recurg, atunci când încearcă să explice cauzele evenimentelor, la atribuirii personale/interne versus externe, pervazive/globale versus specifice, permanente versus tranzitorii.

Un exemplu de atribuire disfuncțională pentru eșecul la un examen ar fi: *„Am căzut la examen pentru că sunt un prost, nu sunt în stare să învăț nimic. Niciodată nu voi fi bun de nimic.”*

În schimb, atribuirea funcțională pentru același eșec ar suna în felul următor: *„A fost un examen greu. Am crezut că am învățat bine toate cursurile, dar cred că ar fi trebuit să învăț mai mult. Data viitoare va fi mai bine.”*

Întrucât copiii nu reușesc întotdeauna să înțeleagă și să recunoască gândurile disfuncționale, unii autori (Mueser, Jankowski, Rosenberg, Rosenberg, & Hamblen, 2004, Cohen, Manarino, & Deblinger, 2006) au propus următorul format care facilitează identificarea patternurilor maladaptative de gândire:

DANA

DA

SAU

NU

Dana vede totul ca fiind fie da, fie nu; ori paharul e complet plin, ori e gol: totul sau nimic. Dacă nu ia o notă de 10, atunci se așteaptă la 4. *„Dacă lumea nu e sigură tot timpul, înseamnă că e întotdeauna periculoasă.”* *„Dacă nu poți avea încredere în nici un bărbat (femeie), nu poți să ai încredere în nici o femeie (bărbat).”*

IONUȚ IARĂȘI-ȘI-IARĂȘI

Ionuț vede lumea va fiind compusă din lucruri rele care se repetă unul după altul, doar pentru că i s-a întâmplat odată ceva rău. Întotdeauna trage concluzia că urmează să se întâmple un lucru rău, chiar înainte de a se fi întâmplat orice. Uneori, asta face ca lucrurile rele chiar să se întâmple! De exemplu, Ionuț gândește așa:

„Dacă prietenul meu nu vrea să vorbească azi cu mine după ore, înseamnă că nu dorește să mai fim prieteni.”

„Am avut o dată un accident de mașină, înseamnă că mi se va mai întâmpla un accident.”

CRISTINA CATASTROFĂ

Cristina se gândește întotdeauna la cel mai rău lucru care se poate întâmpla în orice situație. Indiferent de situație, ea începe să se gândească „și dacă?”, ajungând la gânduri despre cel mai rău scenariu posibil. De exemplu, dacă a luat o notă proastă, se gândește „Înseamnă că voi avea note proaste tot anul. Nu voi fi în stare să îmi iau bacalaureatul, și voi fi ratată cu totul. Viața mea s-a terminat.” „Dacă am coșmaruri legate de împușcături, înseamnă că o iau razna. Mă vor pune în spital și nu am să mai ies de acolo niciodată.” „Tata trebuia să mă ia de la școală și să mă întărească... probabil i s-a întâmplat și lui ceva rău, ca și fratelui meu... poate că a fost rănit ca și fratele meu... Doamne, cred că a murit!”

NORA NICI UN SENS

Nora gândește întotdeauna negativ: orice s-a întâmpla, găsește un motiv să creadă că lucrurile nu vor merge bine. Astfel ea nu poate vedea și fața bună a lucrurilor, chiar și atunci când lucrurile merg bine, și de aceea se simte rău aproape tot timpul.

De exemplu, dacă Nora e invitată la o petrecere, ea se gândește

„Nimeni nu va vorbi cu mine, și am să mă simt groaznic. Nu are rost să mă duc, pentru că mă voi simți oribil.

„Nimic nu merge bine pentru mine, ce rost are să mai încerc?”

„Violența de la mine de acasă m-a făcut să îmi pierd prietenii care erau băieți buni, așa că e totuna de-acuma, pot fi și prietenă cu oricine, chiar cu băieții răi”.

Modelul 5 . Construcția unei narațiuni despre traumă.

Crearea unei narațiuni despre traumă reprezintă o procedură care a fost utilizată în intervenția cu copiii victime ale unui abuz sexual (Deblinger & Heflin, 1996; Cohen & Mannarino, 1993), copiii supuși violenței comunitare (Pynoos & Nader, 1988), dezastrelor naturale (Goenjan et al., 1997) și evenimentelor traumatice unice (March et al., 1998).

Este cel mai important pas pentru: [4.42-45]

- controlul imageriei intruzive, cu coloratură emoțională negativă, legată de traumă;
- reducerea evitării stimulilor, situațiilor și emoțiilor asociate cu trauma;
- identificarea cognițiilor disfuncționale despre evenimentele traumatice;
- recunoașterea, anticiparea și pregătirea pentru reîntâlnirea cu amorse ale traumei.

Scopul acestui model din programul terapeutic este de a decupla gândurile, stimulii-amorse, discuțiile despre traumă de emoțiile negative copleșitoare - frică, oroare, neajutorare, rușine, furie – experiențiate de victimă.

De-a lungul întâlnirilor terapeutice copilul este încurajat să descrie din ce în ce mai detaliat ce s-a întâmplat înainte, în timpul și după traumă, și să își analizeze gândurile și emoțiile experiențiate în fiecare din aceste secvențe. Atunci când este realizată corect, această parte a terapiei încurajează copilul, în mod gradual dar atent controlat, să se refere la aspecte din ce în ce mai critice/durezoase ale evenimentului. De aceea fiecare pas în construcția narațiunii despre traumă este mai dificil decât cel anterior. Calibrarea intervenției este dificilă pentru terapeut, deoarece acesta nu știe de la început care aspect al evenimentului a fost cel mai traumatic pentru copil până când construcția narativă nu ajunge în acel punct (Cohen, Manarino, & Deblinger, 2006).[8] Terapeutul îl poate încuraja pe copil să se întoarcă în timp și să se transpună în mintea sa de atunci, rememorând fiecare detaliu ca și când evenimentul s-ar petrece în prezent. Pentru mulți copii, acest exercițiu este dificil deoarece încărcătura emoțională este prea mare, având nevoie de una sau mai multe sesiuni în care să discute evenimentele, gândurile, emoțiile din perspectiva prezentă.

În conceptualizarea inițială propusă de Deblinger, McLeer & Henry (1990), crearea narațiunii despre traumă a fost considerată drept o procedură de desensibilizare: prin citirea, scrierea sau elaborarea repetată pe marginea traumei, hiperarousalul psihologic și fiziologic al copilului se reduce. De asemenea, pe măsură ce copilul este încurajat să își exprime gândurile și emoțiile, terapeutul poate identifica și corecta cognițiile disfuncționale ale acestuia. Experiența cu adulții victime ale evenimentelor traumatiche a dus însă la conștientizarea faptului că a crea o simplă narațiune despre traumă nu este suficient, ci este esențial ca gândurile și emoțiile legate de evenimentul traumatic să fie integrate într-o experiență cu sens (Pennebaker, 1993, 1997).

De aceea, dincolo de desensibilizarea copilului relativ la evenimentul traumatic, crearea narațiunii despre traumă are funcția de a integra evenimentul traumatic în ansamblul vieții copilului. În acest fel, copilul va înțelege că trauma este doar o dimensiune (și nu componenta definitorie) a vieții sale și a conceptului său de sine.

Principali pași în construcția narațiunii:

1. *Decizia asupra formatului narațiunii* - carte, desen, cântec, poezie, document redactat la computer. Odată ales formatul, copilul este invitat să scrie/ să povestească despre sine, pornind de la o activitate preferată desfășurată în ultima vreme, sau de la detalii despre sine (unde locuiește, unde merge la școală, etc.).
2. *Alegerea modalității de a începe construcția narațiunii* - din ziua precedentă evenimentului traumatic, din ziua în care s-a produs evenimentul, sau din momentul prezent înapoi în timp.
3. *Descrierea percepției copilului asupra evenimentului* - de-a lungul mai multor întâlniri.
4. *Citirea narațiunii* - de către copilul însuși sau de către terapeut, pe măsură ce aceasta este elaborată de către copil.
5. *Adăugarea unor gânduri și emoții la varianta inițială a poveștii.*
6. *Includerea momentului/amintirii/părții celei mai critice a evenimentului traumatic* - descris în detaliu.
7. *Utilizarea unor tehnici de procesare (restructurare) cognitivă* - pentru a corecta distorsiunile, erorile apărute în descrierea evenimentului.
8. *Utilizarea unor tehnici de relaxare* – dacă, în ciuda repetării narațiunii despre traumă, copilul continuă să trăiască reacții emoționale intense/manifestări de reactivitate fiziologică accentuate.
9. *Recompensarea copilului* – pentru efortul depus.
10. *Încurajarea copilului* - prin introducerea unui sfârșit optimist, pozitiv al narațiunii.

În cazul copiilor care au trecut prin mai multe traume, sau a căror viață este compusă din evenimente traumatiche (de exemplu, mutarea dintr-o familie de plasament în alta), e necesară construcția mai multor episoade narative. În acest caz, copilul este cel care alege ordinea în care să fie prezentate evenimentele traumatiche.

O altă formulă pentru cei care au traversat mai multe traume este aceea de construcție a unei “istorii a propriei vieți”, care îi poate ajuta pe copii să realizeze cum, pe lângă numeroasele evenimente traumatiche, au existat și momente fericite în existența lor. De asemenea, acest demers poate fi utilizat pentru a aborda problema rezilienței cu copiii, atrăgându-le atenția asupra faptului că au devenit din ce în ce mai puternici tocmai prin confruntarea cu dificultățile vieții.

Modelul 6. Procesarea cognițiilor legate de traumă.

Narațiunea despre traumă este un scop în sine (îl ajută pe copil să poată să își spună povestea cu un nivel redus de anxietate) dar și un punct de pornire în explorarea gândurilor și emoțiilor copilului despre eveniment și impactul acestuia. Adesea, pe măsură ce copilul repetă narațiunea, devine evident faptul că anumite probleme semnificative rămân nerezolvate pentru copil:

-
- rușinea și/sau stigmatizarea;
  - sentimentul de responsabilitate (pentru trauma sau pentru evenimentele care au urmat după descoperirea acesteia
  - de exemplu, în cazul unui abuz);
  - atribuirile legate de agresor sau de traumă;
  - modificările în percepția propriului corp sau a securității personale.

Astfel, pot să existe o serie de gânduri eronate legate de traumă, a căror abordare se face în funcție de maturitatea emoțională și cognitivă a copilului. Dar cea mai eficientă modalitate este cea directă - de confruntare și explorare directă prin dialog. Întrucât părinții, la rândul lor, pot avea cogniții disfuncționale, acestea vor fi abordate în mod similar. Cognițiile inacurate pot fi total false „Este vina mea că tata murit în accidentul de mașină, deoarece mă ducea la școală atunci când s-a întâmplat asta” sau pot fi nonrealiste – imposibile „Ar fi trebuit să știi că noul meu profesor de sport mă va viola”. Se poate însă ca asemenea cogniții să fie acurate dar nefolositoare „Mama mea trebuie să fi fost îngrozită în ultimele clipe, înainte să moară înjunghiată.” În unele cazuri, aceste cogniții disfuncționale iau forma unor fantezii eroice, copilul imaginându-și cum ar fi putut să se salveze pe sine sau să îi salveze pe ceilalți, în virtutea puterilor sale magice. În alte situații, cognițiile false vizează autoblamarea pentru evenimente incontrolabile/impredictibile, sau convingerea că lumea este un loc primejdios, nesigur, de care trebuie să te ferești.

Copingul cognitiv legat de traumă vizează:

- înțelegerea diferenței dintre cogniții acurate versus inacurate legate de traumă;
- corectarea erorilor cognitive ale copilului legate de evenimentul traumatic;
- examinarea acurateții și utilității cognițiilor părinților despre evenimentul traumatic; învățarea de către părinte a modalităților de restructurare cognitivă. Un instrument util în realizarea acestui coping îl reprezintă jocul de rol.

Modelul 7. Managementul comportamentului copilului de către părinte.

În mod frecvent, victimizarea copiilor are ca și consecință apariția unor comportamente disruptive, agresive, non-compliante. Părinții care se simt vinovați în legătură cu disciplinarea propriilor copii au adesea dificultăți în a controla aceste tipuri de comportament.

Cele mai importante strategii de management al comportamentului includ: laudarea comportamentului, ignorarea comportamentului, utilizarea unui plan de management al contingențelor.

Tehnici:

1. Psihoeducarea părintelui

2. **Utilizarea laudei ca recompensă pentru comportamente dezirabile** - pentru comportamente specifice; imediat după ce s-a produs comportamentul; în mod consistent; fără ca mesajele să fie ambigue – lauda fiind asociată cu o critică („E foarte bine că ți-ai terminat temele înainte de cină. De ce nu poți face asta mai des?”); utilizând un ton entuziast.

3. **Utilizarea ignorării active ca răspuns la comportamente indezirabile** - evitarea oricărei forme de comunicare cu copilul, verbal sau nonverbal.

4. **Utilizarea timeout-ului** - întreruperea comportamentului indezirabil și administrarea unei întâriri negative, prin deprivarea copilului de atenția adultului și de orice altă sursă de stimulare.

5. **Utilizarea unor strategii de management al contingențelor** - steluțe, stickere, simboluri; acestea sunt administrate contingent, pentru câte un comportament specific; la sfârșitul săptămânii ele pot fi „schimbate” pentru o recompensă (care este aleasă de părinte împreună cu copilul) – o jucărie sau de preferat o activitate.

---

6. **Joc de rol cu părinții** - pentru a testa abilitățile de management al comportamentului dobândite de părinte.

Modelul 8. Intervenții terapeutice cu diada copil-părinte.

Această secvență este realizabilă doar după ce atât părintele cât și copilul au parcurs sesiunile individuale de coping/restructurare cognitivă și sunt pregătiți emoțional să discute unul cu celălalt despre evenimentul traumatic. În acest mod, este promovată comunicarea pozitivă între părinte și copil. Formatul acestor sesiuni comune este de o oră: în primele 15 minute terapeutul se întâlnește cu copilul, în următoarele 15 cu părintele, pentru ca în cele 30 minute rămase să se lucreze cu diada copil-părinte.

Pe parcursul acestor sesiuni comune, copilul va citi narațiunea despre traumă, iar părintele și terapeutul îl vor lăuda pentru curajul de a fi scris și prezentat această narațiune. Este important însă ca, în prealabil, narațiunea să fie completă, iar părintele să o cunoască prin intermediul terapeutului, pentru a putea să o tolereze din punct de vedere emoțional și pentru a fi în stare de verbalizări suportive. Uneori este nevoie de expunerea repetată a părintelui la narațiunea despre traumă, până când acesta devine pregătit emoțional. În plus, terapeutul apelează la jocul de rol, pentru a se asigura că răspunsurile părintelui vor fi suportive și corespunzătoare.

În ceea ce privește pregătirea prealabilă a copilului, acesta este încurajat să se gândească ce întrebări ar dori să îi pună părintelui – de exemplu, ce simte părintele legat de traumă, de abuzator (în cazul unui abuz). Copilul este asistat de terapeut în formularea unor întrebări cât mai clare.

Această pregătire prealabilă a ambelor părți face ca pe parcursul sesiunii comune comunicarea directă să fie facilitată, terapeutul intervenind cât mai puțin posibil.

De asemenea, demersul terapeutic poate continua astfel și acasă, părintele modelând o formă de coping adaptativ în raport cu trauma.

Modelul 9. Monitorizarea IN VIVO a răspunsului la amorse ale trecutului traumatic.

Secvențele demersului terapeutic descrise până în acest punct, și în particular construcția narațiunii despre traumă, pot fi utile în raport cu amintirile traumatice ale copilului, dar se pot dovedi insuficiente în rezolvarea unor comportamente generalizate de evitare – unii copii dezvoltând frici generalizate care interferează cu abilitatea lor de a funcționa optim.

Este vorba despre evitarea acelor amorse ale experienței traumatice trecute care nu ajută la securizarea copilului în prezent și prin generalizare devin dezadaptative. Această nuanțare este esențială, întrucât este adaptativ pentru copil să evite acele situații legate de traumă care reprezintă un pericol și în prezent: de exemplu, să evite vizitarea tatălui care l-a abuzat fizic și continuă să o facă la fiecare reîntâlnire. În schimb, este dezadaptativ, pentru un copil care a fost abuzat sexual în dormitorul din vechiul său apartament, refuză să doarmă în dormitorul din noul apartament, deoarece îi reamintește de experiența traumatică.

Expunerea în vivo este un tip de intervenție care presupune depășirea graduală a acestui tip de evitare și normalizarea funcționării copilului. Intervenția se face gradual, permițând desensibilizarea sistematică a copilului, într-un mod similar cu cel utilizat în cazul fobiilor. Și pentru realizarea acestui pas al programului terapeutic, este esențială colaborarea cu părintele.

Concluzii:

În rezumat, datele obținute au confirmat prima ipoteză generală de la care am pornit. Adolescenții au susținut că circa 94% dintre ei sunt certați de profesori, 63% sunt jigniți, iar 11% sunt maltratați fizic. Toți cei care au încercuit abuzul fizic, mai sunt și certați și jigniți. Este important de evidențiat datele referitoare la stările emoționale experimentate de copii în cadrul

școlii. Astfel, majoritatea copiilor raportează că trăiesc stări emotionale care variază de la indiferență (24,04% dintre copii), anxietate, retragere, nesiguranță și încordare (10,53% dintre copii) și îngrijorare (10,53% dintre copii).

În ceea ce privește frecvența cu care părinții merg la școală pentru a se interesa de situația educațională a copiilor, 26,32% dintre aceștia vorbesc des cu dirigintele sau profesorii despre reușita școlară și comportamentul copiilor, iar 73,78% fac acest lucru câteodată, pe când 5,26% nu se interesează deloc. În același timp, 68,42% sunt prezenți exclusiv la ședințele cu părinți (4-5/an școlar), 26,32% doar când sunt chemați, iar 5,26% nu merg deloc. Relația discontinuă pe care unii dintre părinți o au cu școala reprezintă o dovadă pentru deja de mult invocata prăpastie dintre familie și școală (cele mai importante contexte de dezvoltare pentru copii) și o explicație suplimentară pentru apariția/menținerea multora dintre dificultățile academice, emoționale și comportamentale cu care copiii se confruntă.

În acest moment în societatea noastră, nu doar că nu există un consens asumat între obiectivele familiei și cele ale școlii în ceea ce îl privește pe copil, dar asistăm adeseori la o pasare a responsabilității de la o instanță la cealaltă, îndeosebi în situații ce implică copii cu dificultăți. Departe de a fi în beneficiul copiilor, această realitate sporește dificultatea găsirii celor mai bune soluții pentru copiii vulnerabili.

Abuzul este acțiunea prin care o persoană este supusă în mod repetat unui comportament traumatic ce poate duce la anxietate, depresie cronică, stres post-traumatic

“Victima” este de obicei o persoană înclinată spre culpabilitate și neîncredere în sine ca urmare a unei istorii de viață traumatizante. Foarte puține persoane recunosc ca au fost abuzate.

Orice formă de abuz reprezintă o problemă socială cu consecințe grave atât pentru copil, cât și pentru societatea care nu intervine și nu rezonează prin compasiunea suferința celui alt.

Referințe bibliografice:

1. Cum să protejăm copii de abuzul sexual. Ghid pentru părinți CNPAC. Chișinău 2012 pag 12-15
2. 1,2,3 ....Pași în reabilitarea copilului care a suferit o traumă. Asociația Salvați copiii , Iași, 2009
3. Tratat de psihotraumatologie, Fischer, G., Riedeser, P. București, Editura Trei 2001
4. A treatment outcome study for sexually abused preschool children: initial findings. Cohen, J., Mannarino, A.P. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry 1996 42-50
5. Cognitive behavioral psychotherapy for children and adolescents with post-traumatic stress disorder following a single incident stressor. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, March, J., Amaya-Jackson, L., Murray, M., & Schulte, A. 1998
6. Cognitive therapy and the emotional disorders. Beck, A. T. New York: International Universities Press. 1976
7. Color Your Life technique. O'Connor, K. J. In C. E. Schaefer & K. J. O'Connor (Editors), Handbook of play therapy. New York: Wiley. 1993 p 516-517
8. Treating trauma and traumatic grief in children and adolescents. Cohen, J.A., Mannarino, A.P., & Deblinger, E. New York: Guilford Press. 2006
9. Asistența psihologică a cazurilor de violență în familie. Program de diagnostic și reabilitare a victimei și abuzatorului. Rusnac, S., Gonța, V., Clivada, S., Zmuncilă, L., Chișinău 2009
10. http://cnpac.org.md/uploaded/Amicel/Statistica/Cazuri%20asistate%20dupa%20tipul%20de%20abuz_2015-1.pdf accesat 04.04.2016
11. http://salvaticopiii.ro/upload/p00030007_Pasi%20in%20reabilitarea%20copilului%20care%20a%20suferit%20o%20trauma.pdf accesat 20.04.2016

Recomandat spre publicare: 28.10.2016.

ЛУЧШИЙ СПОСОБ ПРЕДВИДЕТЬ ИННОВАЦИОННОЕ БУДУЩЕЕ МОЛДОВЫ - ЭТО НАЧИНАТЬ ЭГО СОЗДАВАТЬ УЖЕ СЕЙЧАС

Наталья ПЕРЧИНСКАЯ – доктор экономики, ведущий научный сотрудник (НИЭИ) специалист с 16-летним стажем в области инноваций, опубликовавшей по данной тематике более 120 публикаций, включая монографии. Прошла стажировки по инновациям в США, Китае, Венгрии, Финляндии и других странах. Член Американской ассоциации экономистов, Европейской ассоциации окружающей среды и экономических ресурсов (EAERE), член экспертного семинара по защите диссертаций (НИЭИ), член редколлегии журналов «Инновации» (Россия), «Model Manajemen» (Индонезия) и «Vector European» (Молдова). Награждена в 2016 году юбилейной медалью "70 лет создания первых научных учреждений, ставших основой для учреждения Академии наук Молдовы" и 55-летия основания АНМ.

Коллектив журнала *Европейский Вектор* поздравляет *сопредседателя редколлегии Наталью ПЕРЧИНСКУЮ* с вручением наград и публикует ее интервью с журналистом Влад МАДАН.

Влад МАДАН: *Расскажите, пожалуйста, за какие заслуги вы получили наград и о ваших испытываемых чувствах.*

Наталья ПЕРЧИНСКАЯ: Юбилейная медаль – почетная награда за серьезный вклад в развитие проблематики инноваций в области экономики в Республике Молдова. Испытываемое чувство - радость, поскольку считаю данную медаль определением результативности своего научного труда.

Влад МАДАН: *Расшифруйте более подробно эти значения*

Наталья ПЕРЧИНСКАЯ: Знания приобретаются упорством, а мудрость приходит с годами, поэтому работники науки к 60 годам становятся практически мудрецами.

Моя преданность академической науке составляет более 30 лет, в течении которых я занимаюсь научными исследованиями в области экономики. На разных этапах мои интересы были направлены на исследования в области макроэкономики, фондового рынка, малого и среднего бизнеса, научно-технического потенциала, инвестиционной и инновационной политики. Теоретические разработки *инновационной тематики* Республики Молдова и продвижение имиджа нашей страны в данном направлении в ближнем и дальнем зарубежье на протяжении практически 16 лет были оформлены в более 120 работ (в т.ч. 8 зарубежных и отечественных монографий), касающихся вопросов инновационного развития нашей республики и построения целостной национальной инновационной системы. Этот вклад был оценен на уровне Академии наук Молдовы, которая в 2016 году наградила юбилейной медалью "70 лет создания первых научных учреждений, ставших основой для учреждения Академии наук Молдовы" и юбилейной медалью "55-летия основания АНМ".

Влад МАДАН: *Считаете ли вы себя ведущим специалистом по инновационной экономике?*

Наталья ПЕРЧИНСКАЯ: Это немного громко сказано, хотя я уже на протяжении 10 лет занимаюсь проблемами научно-технического прогресса и инновационного развития в Молдове. Имеется незначительное количество ученых, которые занимаются отдельными проблемами в данной области инноваций. Чтобы действительно быть экспертом, необходимо

пройти определенный путь, начиная с овладения методологическими азами по научно-техническому прогрессу и инновационному развитию.

Влад МАДАН: *Г-жа Перчинская, почему вы раньше активно не выступали с данной проблемой в средствах массовой информации?*

Наталья ПЕРЧИНСКАЯ: Потому что наши власти были просто не готовы к восприятию вопросов по инновации. Еще в 2002 году я опубликовала работы о создании инновационной концепции в Молдове, и далее о создании национальной инновационной системы. Я пыталась «пробивать» инновации и что-то организовывать в нашей Молдавии после стажировок в Америке, Венгрии. В Венгрии была участником второго о мирового инновационного форума. Но это не принесло никаких результатов. Власти были просто не готовы к восприятию новой информации. Однако, я продолжала свои исследования без финансирования и поддерживала постоянную связь с зарубежными учеными (США и из стран ЕС). Старалась идти в ногу с мировыми исследованиями в области инноваций, поэтому меня, как ученого в области инновационного развития экономики республики, лучше знают за рубежом. Часто это мнение не всегда совпадало с политикой наших властей. Однако время доказало мою правоту: без инноваций страна никогда не сможет выйти из кризиса и предоставить нормальные условия жизни для наших людей.

Всю свою «инновационную жизнь» я придерживалась мудрого лозунга: «**Вы не сможете открыть новые океаны, если у вас не хватит мужества оторваться от берега**» и «**заботьтесь об одобрении людей, и вы станете их пленником.**»²²

Влад МАДАН: *Г-жа Перчинская, наша страна находится в глубочайшем кризисе. Жители Молдовы- на грани выживания. Вы доказываете о целесообразности перевода экономики на инновационный путь развития. Но это требует огромных инвестиций. Не видите ли в этом противоречие между реальностью жизни и вашими направлениями исследований?*

Наталья ПЕРЧИНСКАЯ: *На сегодняшний день я вижу пока два перспективных пути развития Молдовы:*

- *Первый:* построить свою национальную экономику 21 века - нахождение силы, умения и ресурсов для переориентации национальной экономики на **инновационной** основе. Молдова обязана «обрести» свое лицо, и перестать быть просящим средневековым государством. *Без науки и инноваций наша страна обречена на отставание в конкурентной борьбе и в целом на слабое эволюционное развитие экономики.*
- *Второй,* когда мировая экономика (ЕС и другие страны) выстроит на территории нашего государства свой *целостный сегмент*, который будет отвечать их потребностям, это может в малой степени соответствовать нашим национальным интересам.

Я, как ученый, серьезно осознаю сложившуюся экономическую ситуацию, которая сложилась в нашей стране в нашей стране. Я уверена в Процветании нашей республики, однако для этого следует приложить усилия для сохранения научного потенциала, так как на его восполнение потребуются десятилетия. Существует реальная и положительная связь трех составляющих инновационного развития: образования, науки, инноваций.

Сложно требовать от науки сиюминутной экономической эффективности если нет запросов со стороны реального сектора и бизнеса.

---

²² *Цитата из книги Тао Те Чинг, написанной Лао Цзе за примерно шестьсот лет до нашей эры*

Труд ученого имеет две стороны медали. С одной стороны – **он не совсем благодарный**, поскольку научные концепции могут «выстрелить» через многие годы (требуется наличие определенных условий, чтобы новаторские идеи реализовались. В этом большую роль играет и субъективный фактор-менталитет властей и жителей. С другой – может быть большая отдача от затраченного труда. Нередко ученый тратит на свои исследования полжизни, но такая самоотдача иногда может привести к серьезному результату, и, как следствие, к процветанию страны.

Влад МАДАН: *Вы могли бы привести хотя бы один пример связи процветания страны от результативности инновационного развития? Опыт какой страны, можно было бы адаптировать к нашим условиям?*

Наталья ПЕРЧИНСКАЯ: Думаю, что реальным примером может служить Финляндия – страна - один из общепризнанных лидеров в инновационной деятельности, где национальная инновационная модель признана наиболее эффективной в мире. В рейтинге по инновационному индексу 2016 г. (из 128 стран) Финляндия вошла в *пятерку мировых лидеров* в области инноваций *после Швейцарии, Швеции, Великобритании, США, Финляндия* (для сравнения *Молдова заняла 46 место*).

После распада СССР Финляндия находилась в подобной, как Молдова ситуации. Финляндия, как и Молдова, небольшая страна, имеющая схожие с республикой условия развития: большая зависимость от сырьевого сектора, отсутствие сырьевых источников, энергетических и других ресурсов.

В 90 годах, пережив сильнейший шок от распада бывшего СССР, который был основным экспортером ее продукции, Финляндия была поставлена перед выбором дальнейшего развития экономики. Страна выбрала инновационный путь, сделавший ее в течение несколько десятилетий самой высокоразвитой в инновационном развитии страной. Такой инновационный прорыв Финляндия сделала благодаря серьезной поддержке правительства при формировании целостной системы инновационного развития страны.

Я была на стажировке в Финляндии и видела, как эффективно внедряются инновации в этой стране во все сферы научных знаний. Там действует уже четко отлаженная система, начиная с образовательной составляющей и заканчивая производственным процессом, основанном на инновациях. Работники заинтересованы в получении лучших знаний и повышении своей квалификации для дальнейшего использования на благо своего государства. Нет желания уезжать в поисках лучшей жизни.

Я бы порекомендовала нашим властям серьезно изучить опыт Финляндии по выходу из кризисного состояния и внедрения инноваций (построения национальной инновационной системы).

Влад МАДАН: *Г-жа Перчинская, сейчас много говорят об инновациях, а что вы подразумеваете под этим словом?*

Наталья ПЕРЧИНСКАЯ: Действительно, сейчас инновации стали супермодным словом, которое употребляют как в научных, экономических, так и в рекламах и средствах массовой информации. Авторы часто путают некоторые понятия: инновации, научно-технический прогресс, трансфер технологий. Слово инновации произошло из новой латыни. Это синтез двух слов *investio* (одеваю) и *novatio* (обновляю)

Под инновациями чаще понимают *нововведение* в области техники, технологии, организации труда или управления, основанное на использовании достижений науки и

передового опыта, которое обеспечивает *качественное повышение эффективности производственной системы или качества труда.*

По мнению многих ученых *инновации* - это не простое новшество или нововведение, а ***только то, которое серьезно повышает эффективность действующей системы.*** Однако без выхода на рынок инновация это *нововведение.*

Сейчас, когда в мире уже практически во всех странах закончилось формирование Национальной инновационной системы (Молдова отстает пока в этом направлении) считается, что главными условиями перевода экономики на инновационный путь развития должны быть два фактора - **изменение мышления и наличие потенциала/** подготовка кадров-новаторов, способных продвигать и внедрять инновации.

Инновационный путь развития напоминает мне изречение: «Когда **Ученик готов, тогда приходит Учитель**».

Влад МАДАН: Какое все-таки вы видите решение проблем инновационного характера в ближайшей перспективе в Молдове?

Наталья ПЕРЧИНСКАЯ: Главное сейчас - это *формирование экономики инновационного типа (экономики знаний), в которой основной прирост ВВП будет формироваться за счет создания и освоения технологических новшеств и производства постоянно обновляемой наукоемкой продукции. Инновационный прорыв в Молдове возможно осуществить посредством нескольких отраслей, и прежде всего через Информационные технологии.*

Решение проблем в области инноваций необходимо начинать, *во-первых, с позитивного настроя* со стороны самого правительства и разных слоев населения. То есть, с желания внедрять инновации во все сферы нашей жизни. Для этого необходимо ликвидировать отсутствие знаний в области инноваций путем распространения информации о положительном влиянии инноваций на развитие экономики республики и в целом на благосостоянии народа страны. *Массовому внедрению инноваций в республике мешает «менталитет» наших людей, привыкших всегда полагаться на государство.*

Во-вторых, с реального аналитического инновационного обеспечения, которое формируется только независимыми отечественными и зарубежными экспертами. Их мнение должны учитывать политики и чиновники. Эксперты (научного и производственного секторов) должны проанализировать то, что сделано в нашей республике, и какой зарубежный опыт в области инноваций может быть адаптирован к нашим условиям. Далее аккумулировать всю информацию в единое целое, и показать, как это будет работать на практике. Попытки в этом направлении уже ведутся, но они имеют фрагментарный характер.

В-третьих, с государственной поддержки инновационной экономики. Инновационная сфера в республике реально может существовать только при участии государства, поскольку оно формирует институты: законы, нормы, правила.

Наука и инновации в Молдове должны оставаться **зоной огромного внимания со стороны государства.** Такое решение возможно только при условии изменения менталитета у правительства и значительной части населения.

На сегодняшний день в Молдове нет поддержки инновационном развитии ни со стороны «бизнес – ангелов», ни со стороны венчурных фондов. В Молдове отсутствует закон об их функционировании.

Инновации должны стать, прежде всего, *востребованными к потреблению экономикой и социальной сферой и иметь реальную и хорошую поддержку со стороны государства и соответствовать критериям инновационной экономики развитых стран.*

Лучший способ предвидеть инновационное будущее Молдовы - это начинать это создавать уже сейчас.

Влад МАДАН: Что вы хотите пожелать нашим читателям?

Наталья ПЕРЧИНСКАЯ: Мира, любви, мудрости и коллективного позитивного настроения - Процветания нашей прекрасной страны, а также возможности через инновационный путь развития экономики вернуть статус республики, как Цветущего и Благодатного края. Я в это верю! И это будет в недалеком будущем!

15 декабря 2016г.

CERINȚE de prezentare a articolelor științifice în Revista științifică USEM «VECTOR EUROPEAN»

În scopul asigurării calității și evaluării echitabile a publicațiilor științifice, autorii, la prezentarea articolelor spre editare, sunt rugați să țină cont de următoarele criterii:

- ✓ Conținutul articolului trebuie să corespundă unui nivel științific înalt al revistei științifice pentru a putea fi acreditată în categoria „C” a Academiei de Științe a Moldovei.
- ✓ Articolul trebuie să dețină caracter original și să conțină o noutate determinată, reflectând rezultatele actuale ale cercetării efectuate de către autor, și care conține un element clar privitor la inovația științifică a cercetării și propria contribuție a autorului.
- ✓ Sunt acceptate pentru publicare materialele care anterior nu au fost publicate în alte ediții și nu au fost destinate pentru publicarea simultană în diverse ediții.
- ✓ Lucrarea trebuie să prezinte interes pentru un mediu vast de cititori ai revistei.
- ✓ Articolele sunt expuse recenzării obligatorii. Pentru doctoranzi (competitori) este obligatorie recenzarea articolelor de către conducătorul științific. Pot fi publicate doar articolele care au primit recenzii pozitive.

Colegiul Redacțional are dreptul de a nu accepta publicarea materialelor în caz de: a) plagiat; b) nerespectare a cerințelor privind condițiile de prezentare a articolelor; c) conținutul articolului este neadecvat cu profilurile revistei.

Articolele și recenziile se prezintă la redacție conform cerințelor de prezentare cu două luni până la editare, pe suport electronic și tipărite.

Structura articolului:

1. **Titlul articolului** (TIMES NEW ROMAN, **Bold, 14 pt, centrat**) se prezintă obligatoriu în limba **română, rusă și engleză**;
la un rând distanță față de titlu se indică autorul/autorii
2. **Autorul articolului sau Autorii**: Numele și prenumele autorilor se vor scrie astfel: cu **TNR 12**, bold, aliniat stânga, prenumele cu litere mici urmat de numele autorului cu litere mari. Apoi se trec gradul și titlul științifico-didactic și funcțiile autorilor. Se indică **email-ul** autorului cu care se va purta corespondența. **De exemplu**:

Silvia PORCESCU
Dr.în biologie, conferențiar universitar
Institutul de Științe Agricole
Republica Moldova
silviaporcescu@mail.ru
3. la articol este necesar de a anexa o fotografie a autorului
4. Lucrarea științifică se prezintă **în limba română sau în limba engleză**. Ca excepție pot fi prezentate lucrări științifice în alte limbi (rusa, franceza, germana etc.) având obligatoriu rezumate în engleză și română.
5. **Rezumat: (Abstract: / Аннотация:)** (*Times New Roman, 10 pt, cursiv, 300 semne, în limba română și engleză*);
6. **Cuvinte cheie:(Keywords: / Ключевые слова:)** - (*Times New Roman, 10 pt, cursiv, maximum 5-8 cuvinte reprezentative, în limba română și engleză*);
7. **Textul** trebuie să cuprindă obligatoriu următoarele părți:

- **Introducere (Introduction: Введение:)** - Introducerea va prezenta sintetic necesitatea cercetărilor efectuate, argumentând științific oportunitatea acestora. Se vor face referiri la fluxul principal de informații și rezultate ale cercetărilor în domeniu, citându-se în paranteză pătrată numărul autorului (lucrării) studiat(e), așa cum apare în bibliografia de la sfârșitul lucrării;
- **Materiale și metode** (pentru științele socio-umaniste se indică în caz de necesitate);
- **Rezultate și discuții: (Results and discussions:/Основная часть:)** - este redat *Conținutul de bază* al lucrării în care se vor prezenta rezultatele obținute în urma cercetărilor, în succesiune logică pentru a permite cititorului să interpreteze corect datele. Prezentarea rezultatelor semnificative trebuie însoțită de discuții, comentarii care să facă referiri la interpretarea științifică a acestora. Se vor face comparații cu rezultatele obținute de alți autori din literatura de specialitate studiată.
- **Concluzii:(Conclusion:/Выводы:)** - Se vor trece principalele idei, concluzii, propuneri, recomandări etc. importante care se desprind în urma cercetărilor efectuate;
- **Referințe bibliografice: (Bibliography references: Библиографические сноски:)** – **maxim 15-20 referințe. Referințele bibliografice** se plasează la sfârșitul articolului în ordine alfabetică (*Nume, inițiala prenumelui, titlu, editură, an, pagini – Times New Roman, 12, Alignment left*). Bibliografia va conține până la **15-20 referințe bibliografice**. În text se vor indica trimiteri bibliografice (de ex., [5, p.5]).

Textul va fi scris cu:

- *Caractere* – Times New Roman; 12 pt; *interval* – 1,0;
Paper size: A4 210 x 297 mm, *Margins:* *top* – 15 mm, *bottom* – 20 mm, *left* – 20 mm, *right* – 20 mm, *alineat* – 100 mm.
- Lucrarea științifică poate fi prezentată va conține **6-8 pagini A4**.
În caz dacă lucrarea este mai mare (până la 20 pag.) aceasta va fi publicată ca studiu atribuindu-se la categoria de articol de sinteză sau studii.
- **Elementele grafice (tabele și figuri)** se vor plasa, nemijlocit, după referința respectivă în text. Toate elementele, obligatoriu, sunt însoțite de **denumire și număr de ordine** (deasupra tabelului, sub figură), **sursă** și, după necesitate, **informație suplimentară:** note, legendă (sub element). Se admit figuri scanate doar de calitate înaltă. **La includerea în lucrare a elementelor grafice, autorii sunt rugați să țină cont de formatul de editare a revistei.**

IMPORTANT: *Lucrările care nu vor respecta instrucțiunile menționate privind tehnoredactarea nu vor fi publicate.*

Articolele tipărite se semnează de către autor și se fixează data.

Toate articolele publicate trec prin Instituția de recenzare (Anexă).

Recenzia se scrie în limba română (rusă) și este însoțită de semnătura recenzentului (cu gradul științific de doctor habilitat, doctor conferențiar, doctor) și ștampilă. Se trimite odată cu articolul în forma electronică.

Colegiul redacțional își asumă responsabilitatea și dreptul de a apela la alt recenzent pentru lucrare.

Manuscrisul articolului nu se restituie.

IMPORTANT:

Autorii poartă integral responsabilitatea pentru acuratețea calculelor, datelor experimentale și interpretările științifice, precum și pentru corectitudinea redactării în limba engleză, franceză etc.

De asemenea, autorul semnează pe fiecare din exemplarele de control (ro, en) declarația privind responsabilitatea pentru autenticitatea materialului spre editare:

Notă: Declar pe proprie răspundere că lucrarea prezentată este autentică, fără tentă de plagiere.

Data prezentării: _____

Semnătura: _____

Pentru publicarea articolelor nu se încasează taxe.

Trimiterea lucrării(lor) presupune ca acestea sunt originale și nu au mai fost publicate sau fac obiectul publicării în alte reviste.

Lucrările in extenso se vor expedia prin e-mail și vor purta numele și prenumele primului autor, având extensia « doc » sau « docx ». **Exemplu:** Horatus Adelaida 1.doc; Horatus Adelaida 2.doc

Lucrările se vor expedia pe adresa email: aurelia-turcan@mail.ru

Colegiul redacțional al revistei «VECTOR EUROPEAN»

ANEXA 1.

REGULAMENTUL
cu privire la recenzarea articolelor științifice în
Revista „Vector European”

1. Articole științifice primite de redacția Revistei „Vector European” trec prin Instituția de recenzare.

Revista „Vector European” a adoptat un sistem de recenzare a articolelor și materialelor prezentate spre publicare:

1. Recenzarea de către Redactor științific și Colegiul de recenzanți științifici de profil (*main editor peer review*);
2. Recenzie de „nivel deschis (*open peer review* - autorul și recenzentul se cunosc reciproc) – recenzia este transmisă la redacție de către autor;
3. Recenzie de nivel „orb-unilateral (*single-blind* – recenzentul știe despre autor, autorul - nu);
4. Colegiul redacțional își asumă responsabilitatea și dreptul de a apela la alt recenzent pentru lucrare în caz dacă nu se ajunge la un consens. În acest caz se trimite spre recenzare de nivel „orb-dublu” (*double-blind* - atât recenzentul, cât și autorul, nu știu unul despre altul).

2. Fiecare articol științific necesită să aibă recenzii:

- deschise: primul nivel – recenzia (decizia) redactorului-șef; al doilea nivel - recenzia unui recenzent oficial, specialist în domeniu (doctor sau doctor habilitat) (vezi Modelul 1 al Recenziei ANEXA 2.);

- confidențiale (oarbe): al treilea nivel – recenzia redactorului științific sau a unui membru al consiliului redacțional sau al colegiului de redacție) (vezi Modelul 2 al Recenziei ANEXA 2.);
; al patrulea nivel – la decizia consiliului redacțional și recenzentul poate fi doar din exterior.

Pentru publicarea articolelor doctoranzilor și competitorilor la gradul de doctor, în afară de recenzia unui specialist în domeniu se cere și recomandarea spre publicare din partea catedrei de profil.

3. Analizând recenziile, redacția evaluează prezența în articole a elementelor de actualitate a problemei științifice pe care autorul pretinde să o soluționeze. Recenzia necesită să descrie în mod clar valoarea teoretică sau aplicativă a investigației, și să coreleze constatările autorului cu conceptele științifice existente. Un element de bază al recenziei ar trebui să fie aprecierea de către recenzent a contribuției personale a autorului articolului la soluționarea problemei. Este necesar de a menționa în recenzie corespunderea stilului, logicii și nivelului de accesibilitate a expunerii științifice a materialului de către autor, precum și un aviz privind fiabilitatea și valabilitatea concluziilor.

4. După primirea recenziilor, redacția analizează articolele prezentate și adoptă decizia finală, în baza unei evaluări complete, privitor la publicarea sau ne-publicarea articolelor.

În baza deciziei adoptate autorului i se comunică, prin e-mail sau poștă, informația cu privire la evaluarea articolului și decizia adoptată. În cazul că se refuză de a publica articolul, recenzanții rămân anonimi.

5. Colegiul de redacție își rezervă dreptul de a trimite articolul la o recenzie suplimentară externă anonimă (*double-blind*). Redactor-șef, în asemenea caz, trimite recenzentului o scrisoare în care solicită recenzarea, atașând la scrisoare articolul și modelul conform căruia se recomandă de a efectua recenzia.

6. Prezența recenziilor pozitive nu este un motiv suficient pentru publicarea articolului. Decizia finală privitor la publicarea articolului este adoptată de consiliul redacțional.

---

7. În cazul în care există o critică substanțială din partea recenzentului, însă articolul, la general, este evaluat pozitiv, consiliul redacțional poate aprecia articolul ca polemic și poate decide de a-l publica în rubrica *Discuții*.

8. Originalele recenziilor sunt păstrate la Revista „Vector European”.

ANEXA 2.

MODEL 1.

RECENZIE

**la articolul științific pentru Revista științifică a
Universității de Studii Europene din Moldova
"VECTOR EUROPEAN,,**

Nume / Prenume autorului (autorilor)

Nume / Prenume conducătorului

Denumirea articolului:

Volumul pagini, c.a.

Limba

Nume / Prenume recenzentului

Gradul științific

Instituția

Rezultatele recenziei asupra articolului:

Gradul de noutate si importanță a articolului:
Prezența în articol a elementelor de actualitate a problemei științifice abordate:
Valoarea teoretică sau aplicativă a investigației:
Obiecțiile recenzentului:
Recomandări (dacă există):
Decizia finală

DATA:

SEMNĂTURĂ

Date de contact:

ANEXA 2.

MODEL 2

RECENZIE- EVALUARE
la articolul științific _____
_____
pentru Revista "VECTOR EUROPEAN,,

2. Evaluarea pe baza formularului de mai jos.

(Vă rugăm, acordați punctaje de la 0 - 10 pentru fiecare dintre criteriile menționate în formular.)

1.	Titlul este relevant și reflectă subiectul lucrării	
2.	Abstractul sintetizează conținutul articolului	
3.	Introducerea prezintă relevanța studiului în domeniul respectiv și citează principalele rezultate obținute de alți autori în acel domeniu	
4.	Lucrarea se încadrează în domeniul ales, fiind relevantă din punct de vedere științific	
5.	Articolul prezintă coerență, modul în care este abordată tema este adecvat.	
6.	Sursele folosite sunt adecvate (autori de prestigiu, baze de date oficiale, exemple ilustrative etc.)	
7.	Lucrarea prezintă originalitate, este semnificativă pentru teoria sau practica economică	
8.	Concluziile reprezintă o sinteză relevantă a rezultatelor cercetării și trasează clar perspectivele	
9.	Surse bibliografice adecvate, recente. Există o legătură între sursele redată la finalul lucrării și referințele de pe parcurs	
10.	Lucrarea utilizează un limbaj academic, adecvat, nu prezintă greșeli	

Recomandări:

1. Articol acceptat în forma sa inițială
2. Acceptat cu modificări minore
3. Acceptat cu modificări substanțiale
4. Articol respins

DECIZIA _____

Nume, prenume evaluatorului _____

Semnătura _____

Data _____

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ „VECTOR EUROPEAN”

Bun de tipar 5.12.2016.

Format A4

Coli de tipar 16,8

Tipar Digital. Hârtie ofset. Garnitura Times New Roman

Comanda nr. 34. Tirajul 100 ex.

Centrul editorial USEM